

DE EVOLUTIE VAN HET HEELAL

DOOR

Dr. A. PANNEKOEK.

Hoe is de wereld ontstaan? Zal zij eeuwig blijven bestaan of zal zij ten slotte ondergaan? Deze vragen hebben reeds sinds de vroegste tijden de menschen beziggehouden. Zoodra de strijd om het bestaan niet meer alle aandacht in beslag nam, zoodra uit de toestand van barbaarschheid het eerste begin van kultuur opkwam, zien wij, dat de menschen zich dadelijk met deze algemeene en diepste problemen van schepping en ondergang der wereld bezighouden. Zij bouwden hun theorie op met behulp van het materiaal, dat hun hun eigen primitieve ervaringen verschafften; hun denkbeelden, die wij uit hun godsdienstige en dichterlijke mythen leeren kennen, moesten dus noodzakelijk primitief zijn. Alles wat zij om zich zagen, had begin en einde; planten en dieren zagen zij ontstaan, opgroeien en sterven; de boomen staken zij misschien zelf in brand en slechts een klein hoopje asch bleef over. Het toevallige chemische feit, dat in de belangrijkste organische stofwisseling het oxydatieproduct van het organische grondelement, de koolstof, een gas is, onzichtbaar, als het ware niets, waaruit dan weer het massale plantenlichaam wordt opgebouwd, heeft gemaakt, dat de voorstelling van ontstaan uit niets en vergaan tot niets door alle eeuwen heen de grondslag van het primitieve denken is gebleven. Van alle dingen nam men dus aan, dat zij een begin en een einde moesten hebben, ook van de wereld. Tusschen de aarde en de wereld werd daarbij niet scherp onderscheiden; hoogstens stelde men hemel en aarde als de twee gelijkwaardige helften van de wereld tegenover elkaar. Begin en einde van de aarde en van de wereld beteekenen hetzelfde.

De ontwikkeling der wetenschap, vooral in de laatste eeuwen, heeft deze kinderlijke voorstellingen volkomen omgekeerd. Copernicus leerde, dat de aarde jaarlijks een kring om de zon beschrijft en ook in grootte naast de zon een tweederangslichaam is. En met haar gelijkwaardig en gelijksoortig zijn de planeten, die merkwaardige sterren, die om hun zonderlinge dwaaltochten tusschen

de sterrebeelden reeds van ouds met verwondering aangestaard waren. Om de zon, die als heerscheres, als bron van licht en warmte in het midden troont, cirkelen al deze planeten ieder in haar eigen baan, en de aarde neemt noch door grootte, noch door plaats een bijzondere rang in. Wierp deze nieuwe leer reeds alle oude voorstellingen omtrent de plaats van de mensch in de wereld omver: het onderscheid tusschen de groote wereld en de kleine aarde werd nog reusachtiger, toen in de 18de en de 19de eeuw de wereld der vaste sterren werd doorvorscht, en men daarin millioenen zonnen erkende, over een eindeloze ruimte uitgespreid. Wat beteekende in zulk een heelal de schepping of de ondergang van de aarde? Minder dan dat een zandkorrel bij een berg gevoegd of er afgenomen werd.

Een beangstigend gevoel van onbeduidendheid mag nu en dan uit dit groote wereldinzicht opgekomen zijn — op den duur heeft het toch in andere richting gewerkt. De wetenschap had eenige vaste wetten leeren kennen, waaraan alle bewegingen in het heelal onderworpen waren; daaruit groeide een sterk gevoel, dat alles in de natuur door vaste wetten beheerscht werd. En daardoor kregen de oude vragen naar ontstaan en ondergang der wereld een geheel nieuw aspekt. Zij werden nu wetenschappelijke problemen, wier oplossing in het geheel van de nieuwe natuurkennis gezocht werd. De aarde is een deel van het zonnestelsel; en al wat haar betreft is slechts een onderdeel van dit systeem, dat zelf weer een deel van het heelal is. Kan men met behulp van de natuurwetten, die in het heelal heerschen, iets over ontstaan en einde van het zonnestelsel zeggen?

Een eerste antwoord op deze vragen, de eerste wetenschappelijke kosmogonie, werd in de 18de eeuw gegeven door de bekende neveltheorie van Kant en Laplace. Zij namen aan, dat de materie van het zonnestelsel oorspronkelijk een reusachtig uitgestrekte, ijle, heete nevel of gasmassa vormde, die om een as wentelde. Door de warmteuitstraling koelde de nevel af, kromp in, ging sneller wentelen en werd daardoor steeds meer afgeplat. Eindelijk scheidden zich de snelst draaiende buitenste deelen als een ring af, die zich ten slotte tot een kleine bol samentrok, waaruit door verdere verdichting een planeet werd. Dit proces van afscheiding der buitenste deelen herhaalde zich zoo dikwijls, als er planeten om de zon loopen, terwijl de centrale hoofdmassa als langzaam wentelende lichtende zonnebol overbleef.

Het is niet verwonderlijk, dat deze neveltheorie in de volgende eeuw een groot aanzien genoot. Niet alleen, dat zij de ordening van het zonnestelsel ongedwongen verklaarde: zij gaf ook een voorgeschiedenis van de aardbol, waaraan in de 19de eeuw de geologie kon aanknoopen, de opvatting van een oorspronkelijk gloeiende, later steeds meer afgekoelde aarde. En zij heeft de grondgedachte geleverd, waaraan, zij het ook met allerlei wijzigingen, in de 19de

eeuw alle beschouwingen over de ontwikkeling der hemellichamen aanknoopen.

Had de astronomie de oude denkbeelden omgekeerd door aan de menschheid te doen zien, wat eigenlijk de wereld is: de fysika heeft een niet minder groote omwenteling gebracht, door ons te leeren, wat eigenlijk worden en vergaan is. Zij heeft achter het ontstaan en vergaan het blijvende doen zien, de onveranderlijke substanties, waarvan de vormveranderingen in de eindelooze wisseling der verschijnselen te voorschijn komt. De eerste van deze substanties is de materie, de stof. Sinds de 18de eeuw leerde met gassen te experimenteren en Lavoisier met de weegschaal de oxydatie-processen onderzocht, zijn alle gevallen, waarbij voor het oppervlak oog stoffen ontstaan en verdwijnen, als vormwisselingen der materie erkend. In het midden van de 19de eeuw kwam daar als tweede onvernietigbare substantie de energie bij. Alle processen op aarde bestaan in vormveranderingen van de stoffen, vergezeld van vormwisselingen der energie. En alle energie-omzettingen, die ook de inhoud van de levensprocessen op aarde vormen, wijzen op de zonnestraling als hun gemeenschappelijke oorsprong. De zon is de bron van alle energie, alle leven op aarde; voortdurend vloeit van uit de zon een energiestroom naar de aarde, die per sekonde met 300 miljoen paardekrachten gelijk staat, en toch niet meer dan het 2 milliardste deel is van de totale energie, die de zon naar alle zijden in de ruimte uitstraalt.

Beschouwt men nu in dit nieuwe licht de oude vragen omtrent schepping en ondergang van de wereld, dan zeggen wij: de wereld is niet ontstaan en zal niet ondergaan. De materie, waaruit zij bestaat, is er altijd geweest en zal altijd blijven bestaan; de energie, die haar beweging, haar leven, haar aktie omvat, is onvergankelijk, is altijd even groot geweest en onvernietigbaar. De eenige redelijke zin, die de oude vragen nu hebben, is deze: in welke verschillende gedaanten is de wereldmaterie in de loop der tijden samengevoegd en gescheiden? welke vormwisselingen heeft daarbij de wereldenergie ondergaan? Wat eerst kosmogonie heette, is nu de leer van de evolutie van het heelal geworden.

Niet dadelijk is dit vraagstuk in zijn volle algemeenheid gesteld. Als aardbewoners zijn wij praktisch geïnteresseerd bij het bepaalde hoopje materie, dat de aarde, bij het bepaalde energiekwantum, dat de zonnewarmte vormt. Is ook het geheel onvernietigbaar, dan behoeft dit toch niet te gelden voor de deelen: de aarde als bijzonder lichaam is eenmaal ontstaan en behoeft niet eeuwig te zijn; de zonnewarmte is uit iets anders ontstaan en kan misschien eens ophouden. Nu was de duurzaamheid van de aarde, onze woonplaats, wel voor onafzienbare tijd verzekerd; maar hoe staat het met de zonnewarmte, de grondvoorwaarde voor de bewoonbaarheid van onze planeet? Uit welke bron vult de zon de energie weer aan, die zij door straling verliest? Was zij enkel een gloeiend

lichaam, dan zou zij door hare reusachtige uitstraling in eenige duizenden jaren afgekoeld zijn. Praktisch weten wij echter, dat in historische tijden de intensiteit der zonnestraling niet merkbaar verminderd is.

Er moet dus een bron zijn, waaruit de verloren energie aangevuld wordt. Helmholtz vond ze in een geringe kontrakctie van de zon, zoo gering, dat ze voor de scherpste metingen eeuwen lang onmerkbaar moest blijven. De deeltjes van de zon trekken elkaar aan; en de aantrekkingsenergie, die verloren gaat, als zij tot elkaar naderen, maakt hun beweging sneller en komt als warmte te voorschijn.

Verbindt men deze verklaring met de neveltheorie, dan leert zij meteen, hoe de zonnewarmte ontstaan moet zijn. In de oorspronkelijke nevelmassa waren de deeltjes ver van elkaar; uit hun samentrekking tot een klein volume is de hooge temperatuur ontstaan. Het is dus niet noodig, zooals Kant en Laplace deden, aan de oernevel een hooge hittegraad toe te kennen; zij kan koud geweest zijn, en alle gloeihitte, alle energie, die de zon bezit en die zij in de millioenen jaren van haar bestaan uitgestraald heeft, is uit de samentrekking ontstaan. De energie, die ontstaan moet door kontrakctie van een groote gasnevel (b. v. zoo groot als de aardbaan) totdat de deeltjes de tegenwoordige zonnebol gelijkmatig vullen, is voldoende om de tegenwoordige zonnestraling 18 millioen jaren te voeden. De ouderdom van de zon en de aarde zijn dus zeker nog grooter, en de tijd, die de zonnestraling in de toekomst nog duren zal, moet ook met millioenen jaren gemeten worden.

Zoo geruststellend deze uitkomst voor onze praktische levensbelangen is, theoretisch ligt in de verklaring nog iets onvolledigs. Waarom trekt de nevel zich samen? De Amerikaansche fysikus J. H. Lane heeft in 1869 deze vraag beantwoord in zijn onderzoekingen over het warmte-evenwicht in de zon. Hij vond, dat een gasvormige werelddbol alleen warmte kan uitstralen, en toch in evenwicht blijven, als zij samentrekt en als tegelijk zijn temperatuur in dezelfde reden hooger wordt; de warmte, die uit de samentrekking ontstaat, is meer dan voor de temperatuurverhoging noodig is, en dit meerdere dient voor de uitstraling. Evenzoo gaat omgekeerd warmteopname van buiten gepaard met uitzetting en daling van temperatuur. In deze wet wordt de bewegende kracht van de wereldontwikkeling onthuld: was er geen wederzijdsche straling, stond een gasmassa buiten alle wisselwerking met de overige wereld, dan zou ze niet veranderen. De uitstraling bewerkt kontrakctie en temperatuurstijging; daardoor wordt de straling zelf sterker, en zoo schept het proces in steeds sterker mate de voorwaarden voor haar eigen voortgang.

Er ligt in deze wet van Lane iets paradox; het klinkt tegenstrijdig, dat uit een warmteverlies een warmtewinst, een verhitting

ontstaat. Maar dit paradoxe verdwijnt eenigszins, als men het vergelijkt met andere gevallen in de natuur, waar ook een ontwikkeling in tegenstellingen plaats vindt. Het is reeds lang bekend, dat de weerstand, die een planeet in haar loop om de zon ondervindt, haar snelheid niet verkleint, maar vergroot, doordat tegelijk de planeet in een spiraalvormige baan dichterbij de zon komt. Eigenlijk is de wet van Lane niet anders dan een bijzonder geval van dit verschijnsel, waarbij de moleculen de rol van planeetjes vervullen en hun snelheid als warmte wordt waargenomen.

De wet van Lane geeft nu een vaste grondslag aan het ontwikkelingsproces der werelddollen. Twee machtige antagonistische factoren, twee hoofdvormen van energie beheerschen in hun onderlinge omzettingen dit proces: de aantrekkingskracht en de warmte. De aantrekking tracht de materie te vereenigen, de warmte zoekt ze te verspreiden. De aantrekking zonder warmte zou het heelal tot één materieklop samenballen, de warmte zonder aantrekking zou ze in het oneindige verstrooien. Het spel van hun wisseling vormt de levensgeschiedenis van de werelddollen. Uitgangspunt is een gasmassa van lage temperatuur, die echter altijd nog warmer moet zijn, dan de omgeving, zoodat zij warmte verliest door straling. Deze straling brengt het proces van samentrekking en temperatuurstijging aan de gang, dat steeds sneller en stormachtiger voortschrijdt. Uit de nevel is een gloeiende ster geworden, die de nieuw gevormde warmte-energie in de ruimte uitstraalt. Gaat dit steeds zoo voort? Natuurlijk niet. Door steeds opnieuw de voorwaarden voor zijn voortgang te scheppen, scheidt dit proces ten slotte de voorwaarden voor zijn ondergang. Het gas kan niet onbepaald samentrekken; bij grootere dichtheid geldt de wet van Lane niet meer, die een ideaal gas onderstelt. Wordt het gas lichter, dan wordt de samentrekking geringer, dus ook de nieuw ontstane warmte. Deze is eindelijk maar juist voldoende, om het verlies door straling te dekken; dan heeft de ster haar maximumtemperatuur bereikt. Is zij daarvoor niet meer voldoende, dan begint de temperatuur te dalen, de massa wordt kouder, de deeltjes verliezen hun bewegelijkheid; ten slotte kondenseert de massa tot een vloeistof en krijgt een vaste korst. Als een donkere koude werelddol loopt nu verder door de wereldruimte, wat als een koude gasnevel begonnen was.

De levensgeschiedenis van de ster is ten einde. De aantrekkingskracht heeft gezegevierd en de wijdverstrooide deeltjes tot een dichte klomp samengeperst. De kolossale aantrekkingsenergie der deeltjes is verdwenen; zij is tot warmte geworden, die in de tusschenstadia de massa tot de hoogste gloeihitte gebracht heeft, maar ten slotte in de eindeloze ruimte uitgestraald is. Begin en einde zijn koud en dood, maar daartusschen ligt de hitte, het leven, of liever de bron van het leven. Dat de zon zich in dit tusschenstadium bevindt, maakt het leven op aarde mogelijk. Zoo zien wij de voor-

waarden voor alle organisch leven op aarde als onderdeel van een millioenen jaren omvattend ontwikkelingsproces der wereldlichamen.

Wat leert nu omtrent deze ontwikkeling de waarneming der hemellichamen zelf?

De studie van de sterrenwereld buiten ons zonnestelsel heeft zich vooral in de laatste halve eeuw tot een hoofdgebied der astronomie ontwikkeld. Wel is, ondanks de fijnheid der moderne metingen, de direkte bepaling van de afstanden der sterren door middel van de parallaxen nog steeds uiterst moeilijk en slechts bij weinige sterren uitvoerbaar. Maar wij beginnen nu de vruchten te plukken van de talloze nauwkeurige plaatsbepalingen van vaste sterren in de 19de eeuw, in tal van sterccatalogi neergelegd. Wij kennen thans de eigen bewegingen van vele duizenden sterren met groote nauwkeurigheid, en het is reeds gelukt — vooral door het werk van Kapteyn — eenige orde te brengen in de chaos van bewegingen in de wereldruimte. En tegelijk geven ons die eigen bewegingen kennis van de afstanden der sterren, omdat zich daarin de beweging van ons zonnestelsel door de ruimte weerspiegelt. Daarbij komt dan de spektraalanalyse, die ons de natuurlijke gesteldheid der sterren doet kennen; vooral door de toepassing van de fotografische methode heeft zij sinds 1880 een hooge vlucht genomen; en in de nieuwe eeuw kon zij, door steeds grooter reuzenkijkers te gebruiken en die in de gunstigste omstandigheden op te stellen, zooals op Mt. Wilson in Amerika, op steeds zwakkere sterren toegepast worden. Hare uitkomsten zijn vooral van belang voor ons onderwerp.

Het is wel algemeen bekend, dat de sterren zich, naar den aard van hun spektrum, in verschillende typen, klassen of groepen laten verdeelen. Deze verdeling, door Secchi het eerst opgesteld, door Vogel verbeterd, en door de Amerikaansche astronomen van Harvard College te Cambridge verder uitgebreid, komt daarop neer, dat de overgrootste massa zich laat rangschikken in een voortlopende reeks, die korrespondeert met de kleur van de sterren. Eerst komen de blauwwitte heliumsterren, waartoe vooral de heldere sterren in Orion en enkele andere deelen van de hemel behooren. Daarop volgen de witte Siriussterren, het 1ste type, dat vooral door de intensieve lijnenserie van waterstof gekarakteriseerd is. Over de geelwitte sterren (waarvan Procyon een voorbeeld is) gaat het 1ste type geleidelijk over naar het 2de type, de gele sterren, waarvan het spektrum evenals bij onze zon door talloze metaallijnen gekenmerkt wordt. Deze worden nog sterker bij de roodgele sterren van deze groep, zooals Arkturus, de z.g. K-sterren van Pickering, waar het spektrum eenige gelijkenis met dat van de zonnevlekken krijgt. Gaat men nog verder, dan komt men bij de roode sterren van het 3de type, waarvan sommige in helderheid veranderlijk zijn; hier treden, naast de metaallijnen, eenzijdige

schaduwbanden op, waarvan de sterkste door titaniumoxyd veroorzaakt worden. Een klein getal zwakke roode sterren toont een afwijkend spektrum, indertijd door Secchi het 4de type genoemd, dat de banden van koolstof vertoont. Zoo zijn er nog enkele kleine afwijkende groepen, die niet in de reeks passen.

Deze ordening van de groote massa sterspektra in een doorlopende reeks van vormen, die met onmerkbare verschillen in elkaar overgaan, is zoo opvallend, dat zij onmiddellijk de gedachte aan een samenhang, als bijeenbehoorende ontwikkelingstrappen wekt — evenals in een bosch de boomen van verschillende grootte. De spektraalreeks is een temperatuurreeks; dat blijkt, behalve uit de kleur, die de gloeiingskleuren blauw-wit-geel-rood doorloopt, ook uit het optreden van chemische verbindingen, gekarakteriseerd door banden, in roode sterren. En de temperatuurreeks werkt onmiddellijk de voorstelling van een evolutiereeks: door afkoeling gaat een heliumster over in een Siriusster en deze in een gele zonnester; deze wordt rooder en gaat door verdere afkoeling naar een 3de tpester over — de zonnevlekken zijn een eerste begin van dit proces. De veranderlijkheid van vele onder deze roode sterren, het regelmatig opvlammen en donker worden, is de voorbode van de algeheele uitdooving, dat de zichtbare ontwikkeling afsluit.

Vergelijkt men deze opvatting, die zich met onweerstaanbare kracht uit de ervaringsfeiten opdringt, met het beeld, dat uit de theorie van Helmholtz en Lane volgt, dan ziet men, dat zij niet overeenstemmen. De hemel vertoont ons slechts de helft van de evolutiereeks, die de theorie afleidde: alleen de vormen van dalende temperatuur. Waar zijn de vormen, die aan de heetste sterren, het heliumtype, voorafgaan? Er zijn wel eenige heliumsterren, heelemaal vooraan, wat minder blauwwit en heet dan de andere, die in hun spektrum een overgang vertoonen tot de z. g. Wolf-Rayet sterren; maar deze laatste zijn een uiterst klein getalletje, op een paar plaatsen van de Melkweg samengedrongen; blijkbaar een afwijkend soort, dat buiten de algemeene reeks ligt. Terwijl men theoretisch veel meer vertegenwoordigers van de stijgende temperatuurlijn zou verwachten, omdat dit evolutietijdperk langer duurt dan de latere afkoeling, komen praktisch zoo goed als uitsluitend sterren op de dalende temperatuurlijn voor.

Nu moet opgemerkt worden, dat niet alle astrophysici deze ordening der sterspektra aanvaard hadden. Daaronder is vooral Norman Lockyer te noemen. Hoewel Lockyer over de geheele evolutie van het heelal eigen afwijkende meeningen had, kwam hij toch tot dezelfde konklusie, als uit de neveltheorie volgt: de opvatting, dat in de reeks der sterspektra een stijgende en een dalende lijn moet zijn, met het temperatuurmaximum in het midden. Om ze te onderkennen, bediende Lockyer zich van zijn theorie, dat in de oorspronkelijkste en heetste sterren de atomen der aard-

sche elementen in nog eenvoudiger proto-elementen gesplitst zijn, waarvan sommige spektraallijnen ook in de heetste aardsche lichtbronnen, in elektrische vonken van hooge spanning voorkomen, maar de meeste ons onbekend zijn. En nu vond hij een aantal sterren, waarin geheel andere lijnen op den voorgrond treden, dan in de aardsche spektra en de zon, of lijnen, die daarin slechts een ondergeschikte rol spelen. Zulke sterren moesten dan vooral de primitieve proto-elementen bevatten, dus tot de opstijgende lijn behooren, terwijl die sterren, die evenals de zon de lijnen van de bekende elementen in de ons bekende intensiteitsverhouding toonen, deze elementen in het ontwikkelde stadium bevatten, dus tot de dalende temperatuurreeks behooren. Zoo kon hij een reeks vormen, die met de roode sterren van het derde type begon, dan over de roodgele Aldebaran, de gele Poolster, de witte Rigel naar de heliumsterren opklom, over Sirius, Procyon, de zon en Arkturus tot steeds rooder sterren afdaalde en met Secchi's 4e type eindigde. In dit systeem zijn alle groepen van het gewone stelsel in twee deelen verdeeld, het eene op de stijgende, het andere op de dalende lijn. Wat dus op het eerste gezicht zoo verwant schijnt, dat het slechts met moeite te onderscheiden is, is hier als geheel verschillend ver uiteengerukt. Dit is wel de reden, waarom Lockyers indeeling bij de spektroskopisten weinig bijval heeft gevonden en de gewone opvatting niet heeft kunnen verdringen.

Toch kwamen er nu en dan feiten voor den dag, die twijfel konden wekken, of de gewoonlijk aangenomen volgorde van ontwikkeling wel juist was. Ma under en Monck waren wel de eersten, die omstreeks 1890 op zulke feiten wezen. Men treft aan de hemel een aantal dubbelsterren aan, waarbij de beide componenten zeer ongelijk van grootte zijn. Zijn ze nu, wat men toch wel mag aannemen, tegelijk ontstaan, dan zal de kleine het snelst alle ontwikkelingsstadia doorloopen hebben en het oudste type vertoonen. En wat zien wij nu? Blauwwitte hoofdsternen met gele of roode begeleiders komen nauwelijks voor; daarentegen zijn geelroode hoofdsternen met blauwe begeleiders vrij algemeen. Dit wil dus zeggen, dat het 1e type hier het oudste, het gele of roode type het jongste blijkt te zijn, dus dat niet een witte ster zich tot een roode, maar een roode ster tot een witte moet ontwikkelen. Het eenige geval bovendien, dat er sprake is van een verandering in historische tijden: bij Sirius, is ook een verandering van rood tot wit — wij moeten er echter bijvoegen, dat de historische bewijzen voor deze verandering ons verre van afdoende voorkomen.

Een andere tegenspraak treedt op, als uit de eigen bewegingen van de verschillende sterklassen hun parallaktische verschuiving en daaruit hun afstand en hun werkelijke lichtkracht wordt afgeleid. Dan blijkt dat de witte Siriussterren 5—20 maal en de heliumsterren 20—100 maal grooter lichtkracht bezitten dan de

gele zonnesterren. Zoover komt het dus uit. Gaat men dan echter verder in de rij, naar de roodgele K sterren en de roode 3e type sterren, dan neemt de gemiddelde lichtkracht weer toe en wordt omstreeks 10 maal grooter dan bij de zonnesterren. Hier is dus een volkomen tegenspraak met de opvatting, dat de roode sterren door afkoeling uit de gele ontstaan. Moeten wij dan wellicht de volgorde omkeeren en de roode sterren naast de witte, vóór de gele plaatsen? Dat dat niet juist kan zijn, blijkt uit het paar dozijn sterren, waarvan de parallaxe direkt gemeten, dus de afstand goed bekend is. De witte sterren, die daaronder voorkomen, hebben een lichtkracht 10—50 maal grooter dan de zon; de gele stemmen ongeveer met de zon overeen, en de roode sterren zijn 10—100 maal zwakker dan de zon. Dus hier juist zooals een afkoeling van wit door geel naar rood zou doen verwachten.

De oplossing uit al deze tegenstrijdigheden is omstreeks 1907 gegeven door Russell en door Hertzsprung in hun onderscheiding van reuzensterren en dwergsterren. De roode en roodgele sterren vallen in twee groepen uiteen, de eene met zeer groote en de andere met zeer kleine lichtkracht. De laatste zien wij alleen, als ze dicht in de buurt van de zon staan; het zijn kleine sterretjes, die door hun snelle beweging de aandacht trokken en uitlokten tot het meten van de parallaxe. Van de heldere roode sterren daarentegen, die bij het beschouwen van de hemel met het bloote oog opvallen, zooals Betelgeuze in Orion en Antares in de Schorpioen, heeft men de parallaxe evenmin kunnen meten als van de heldere heliumsterren Rigel en Bellatrix. Ze zijn zoo ver verwijderd, dat ze minstens honderdmaal grooter lichtkracht moeten bezitten, dan de zon. De overgrootte massa van de roodachtige sterren, die wij aan den hemel zien, zijn zulke reuzensterren, die uiterst ijl tot in de diepten van het heelal verspreid zijn; het is dus geen wonder, dat men bij een onderzoek van de bewegingen van deze heldere sterren een groote lichtkracht vindt. Men ziet dan de roode dwergsterren over het hoofd, die in veel reusachtiger aantal voorkomen, maar door hun kleinheid alleen in onze allernaaste omgeving zichtbaar zijn.

Russell vond eveneens onder de andere klassen reuzensterren en dwergsterren; maar naarmate men dichter bij de heliumsterren komt, wordt hun verschil geringer; ze loopen meer in elkaar, en wel zoo, dat de reuzen van alle klassen en kleuren zoowat even groot zijn, terwijl de dwergen, die bij de heliumsterren ontbreken, bij de witte, de gele, de roode sterren steeds kleiner worden.

Tal van andere feiten bevestigen het bestaan van deze gele en roode reuzensterren, die zelfs nog helderder blijken te zijn, dan de witte. Wij noemden reeds de dubbelsterren met een roode hoofdster en een witblauwe begeleider. Hiervan wordt het raadsel nu opgelost, want deze zijn, blijkens hun geringe eigenbeweging

en hun onmerkbare baanbeweging alle zeer ver verwijderd, dus roode reuzen vergezeld door kleinere 1e type sterren. Iets analoogs treft men aan bij eenige groepen van sterren, die als een zwerm vogels of een school visschen gezamenlijk in evenwijdige banen door de ruimte trekken, dus een saamhoorige familie vormen, zooals de Hyaden in de Stier en de Perseushoop van heliumsterren. Over het geheel zijn de sterren van zulk een groep des te meer geel of rood, naarmate ze kleiner zijn; dus de witste zijn de helderste; maar daarboven steken een enkele of een paar roode reuzen uit, die de witte nog overtreffen in lichtkracht. Nog opvallender kwam dit verschijnsel uit bij Shapley's waarnemingen van de sterrehoop in Hercules. Shapley, die op grond van zijn onderzoek deze sterrehoop voor een ver verwijderd melkwegstelsel houdt, vond, dat de helderste sterren daarin roodgeel zijn en de zwakkere steeds witter worden; deze alle zijn de reuzen van het verre stelsel, en daarin zijn de roode weer het helderst.

Het is wel een zeer merkwaardig resultaat, dat twee soorten lichamen, die zoo ver uiteenloopen als reuzensterren en dwergsterren, toch hetzelfde spektrum vertoonen; en de vraag doet zich voor: zijn de spektra wel zoo precies gelijk? Aan Hertzsprung is het het eerst gelukt, ten minste voor een deel, een spectraal equivalent voor het onderscheid in lichtkracht te vinden. Toen Miss Maury te Cambridge de spectra van de heldere sterren in een reeks van 20 aaneensluitende klassen ordende, moest zij uit elke klasse een klein aantal afzonderen, die wel in algemeen karakter met de overige leden overeenstemmen, maar door de scherpte van de lijnen en hun eenigszins afwijkende relatieve sterkte opvielen. Zij duidde ze met de letter c aan; de helderste daarvan waren in 1889 al door Vogel en Scheiner beschreven. Hertzsprung vond nu, dat al deze c-sterren buitengewoon kleine eigenbewegingen hebben, dus buitengewoon ver verwijderd moeten zijn. Zij zijn dus inderdaad reuzensterren, en wel reuzensterren van alle klassen, van de witte tot de gele toe — enkele, bv. Rigel in Orion en Canopus in het Schip behooren tot de helderste sterren aan de hemel. Bij de roode sterren had Miss Maury hetzelfde kenmerk niet duidelijk kunnen vinden; maar het lag voor de hand, dat de roode reuzensterren zich op natuurlijke wijze aan deze rij van c-sterren aansloten. Terwijl dus de spektra in hun opvallendste algemeen karakter aan de temperatuur of het ontwikkelingsstadium van een ster beantwoorden, bevatten de fijnere verschillen in de relatieve kracht der afzonderlijke lijnen een aanwijzing van de absolute grootte, de massaliteit der sterren.

Deze eerste ontdekking, dat de absolute grootte van een ster zich in de fijnere details van haar spektrum verraadt, is in handen van de Amerikaansche astronoom Adams en zijn medewerkers een van de belangrijkste aanwinsten voor de moderne stellaire astronomie geworden. Zij troffen dit verschijnsel in alle soorten van

spektra en in allerlei gradaties aan, en dit stelde hen nu in staat om de sterren niet enkel kwalitatief in twee groepen te verdeelen, maar voor elke ster afzonderlijk, kwantitatief, de absolute lichtkracht uit het spektrum te bepalen. En deze lichtkracht leverde hun in verband met de schijnbare helderheid een direkte bepaling van de afstand van de ster, zonder meting van de parallaxe.

Wij kunnen hier niet ingaan op de groote aspecten, die deze nieuwe methode voor onze kennis van het heelal opent. Wij keeren terug tot het vraagstuk van de ontwikkeling der sterren: welke plaats nemen de reuzensterren in het evolutieproces in?

Nu hebben wij deze sterren al eens op andere wijze ontmoet, ingevoegd in een reeks van evolutievormen. Want de c-sterren van Miss Maury zijn juist dezelfde sterren, die Lockyer op de opstijgende temperatuurlijn plaatste. Zijn spitsing van elke spektraalklasse in twee geheel verschillende deelen blijkt nu achteraf volkomen terecht geschied te zijn. Kunnen wij nu niet, naar zijn voorbeeld, spreken van een kompleete evolutiereeks met een opstijgende en een dalende lijn? Zal dit zoo zijn, dan is natuurlijk noodig, dat de reuzensterren alleen groot zijn door hun volume, hun oppervlak en niet tegelijk een reusachtige massa bezitten, dus uit een zeer ijle stof bestaan. Dit nu wordt door de gegevens uit de loopbanen van de dubbelsterren bevestigd; de massa's van de reuzensterren zijn matig, voor een deel zelfs veel kleiner dan van de zon, dus is hun dichtheid uiterst gering. Het is een zeer merkwaardige bevestiging van Lockyers evolutiedenkbeelden, dat de sterren, die hij enkel op grond van hun spektra plaatste in de opstijgende reeks van ijle, weinig gekondenseerde wereldbollen, achteraf blijken een zoo geringe dichtheid te bezitten. En toch — zoo verleidelijk het nu is, om zijn opvatting van evolutie met stijgende en dalende temperatuurreeks over te nemen: er zijn toch ernstige bezwaren. De belangrijkste is wel, dat de c-sterren, die de opstijgende lijn moeten vormen, zeer zeldzaam zijn, niet meer dan 5% van de onderzochte sterren, dus moeilijk op één lijn te stellen met de groote hoop op de dalende temperatuurlijn.

Meer aanhang vindt daarom de opvatting, dat de reuzensterren een afzonderlijke ontwikkelingsreeks vormen, die uitgaande van de groote heliumsterren, door alle tusschenklassen de c-sterren volgend, op de roode reuzensterren uitloopt — of misschien ook in omgekeerde richting. Daarbij moet dan, in tegenstelling tot de dwergsterren, die in het verloop der ontwikkeling steeds zwakker van licht worden, de totale lichtkracht vrijwel gelijk blijven. E d d i n g t o n heeft daarvoor onlangs een theorie gegeven, die de oude ontwikkelings-theorie van Helmholtz en Lane op belangrijke punten vervangt en aanvult. Op het voetspoor van Schwarzschild voert hij de wederzijdsche straling van de gloeiende deeltjes binnen een ster als voornaamste faktor van temperatuurvereffening in; daarbij blijkt dan, dat de stralingsdruk in staat is, de zwaartekracht voor een

groot deel op te heffen. Bij weinig verschillende massa kan een ster verschillend gekonstitueerd zijn: ten eerste zoo, dat de zwaartekracht zoo goed als geheel door de stralingsdruk opgeheven wordt; dan is de ster een reuzenster, waarin de materie zeer ijel is en naar het midden toe maar weinig dichter wordt. Of ook zoo, dat de massa sterk gekondenseerd is in een dwergster, waarvoor dan de oude theorie vrijwel opgaat, omdat de zwaartekracht de stralingsdruk verre overtreft. Voor de eerste soort vond hij, dat de totale uitstraling niet merkbaar verandert, wanneer temperatuur en dichtheid in de loop der ontwikkeling anders worden, en alleen afhangt van de massa. Dit is dus in overeenstemming met de ervaring; en dan moeten inderdaad de reuzensterren een afzonderlijke reeks vormen.

De berekeningen van E d d i n g t o n leiden er toe, om niet voor alle sterren dezelfde reeks aan te nemen van ontwikkelingsvormen, die alleen langzamer of sneller op elkaar volgen, al naar de massa grooter of kleiner is. Hij vindt, dat de dwergsterren een des te hogere maximumtemperatuur bereiken, naarmate hun massa grooter is; de kleinste bereiken slechts het roode stadium, terwijl de grootste het hoofddeel van hun leven witte Sirius- of heliumsterren zijn. De vele gele en roode sterren, die zich in de wereldruimte bevinden, zijn dan niet door afkoeling uit de witte ontstaan; elk type verteenwoordigt dan niet een kortstondige fase van evolutie, die door alle eenmaal doorloopen wordt, maar een langlevende vorm van hoogste ontwikkeling, die voor verschillende stersorten verschillend is. Wij willen niet zeggen, dat hiermee de oplossing uit alle moeilijkheden gevonden is; het feit b. v., dat de gemiddelde snelheid, waarmee de sterren door de wereldruimte vliegen, des te grooter is, naarmate zij naar de gewone opvatting „ouder” zijn, bewijst, dat hierin een kern van waarde zit, die wij niet zonder meer kunnen opgeven. Maar het blijkt toch wel, op welke wijze de tegenstrijdigheden tusschen theorie en ervaring haar oplossing kunnen vinden. De ontwikkeling, die volgens de wetten der fysika moet plaats vinden, vindt wel plaats, maar in detail verschillend al naar beginvoorwaarden, chemische konstitutie en massa. Wat wij aan de hemel zien, zijn niet enkel achter elkaar liggende, maar ook naast elkaar liggende vormen — evenals in een landschap de plantenvormen. Het eenvormige ontwikkelingsmodel, dat de theorie afleidt, wordt niet eenvoudig gekopieerd in een eenvormige reeks van stertypen, maar vormt slechts het abstrakte schema, dat in de werkelijkheid in talloos gevarieerde typen van ontwikkelingsreeksen gereflekteerd wordt.

Wij moeten nu terugkeeren tot het algemeene vraagstuk van de evolutie van het heelal. Er blijven nog een paar punten ter bespreking over. Ten eerste: wij hebben wel in de levensloop van een wereldlichaam de evolutie van de energievormen leeren kennen, maar nog niet de evolutie van de materiele vormen. Het voorafgaande toonde ons, hoe de warmte van de zon, de energie van ons zonne-

stelsel ontstond; maar niet, hoe delichamen in ons zonnestelsel, de planeten ontstonden. Daarover dus eerst nog een enkel woord.

Wat Kant en Laplace onderstelden: dat door de sneller wordende draaiing van een werelddbol een deel van de stof zich aan de omtrek als een ring afscheidt en tot een satelliet wordt, is een zuiver mechanisch vraagstuk, zij het ook een uiterst moeilijk vraagstuk. Het is het eerst door Poincaré opgelost; toen hij onderzocht, wat er met een wentelende vloeistofmassa moet gebeuren, als zij steeds sneller wentelt, bleek er niets van de afscheiding van een ring: de massa splitste zich in twee deelen, niet zoo heel ongelijk van grootte. Op de vorming van de planeten uit de zon is deze theorie dus niet toepasselijk. Beter past ze op de afsplitsing van de maan van de aarde. Tegelijkertijd toonde G. H. Darwin aan, hoe uit een oorspronkelijke toestand van maan en aarde, waarbij ze vlak bijeen stonden en tezamen in 4 uren rondwentelden, op den duur door de werking van de getijden de tegenwoordige toestand van het systeem aarde-maan moest ontstaan. Samen geven deze beide onderzoekingen dus een vrij volledig en duidelijk beeld van de ontwikkeling van aarde en maan uit een oorspronkelijk lichaam. Ook geven de uitkomsten van Poincaré een verklaring voor de talloze dubbelsterren, die eerst met kijkers en later met de spektroskoop zijn ontdekt en die voor het meeren-deel uit lichamen bestaan, die vergelijkbaar in grootte zijn. Een splitsing in twee lichamen ontstaat natuurlijk alleen, als het oorspronkelijk draaiingsmoment van een ster zoo groot is, dat na inkrimping een evenwichtsvorm niet meer mogelijk is. Is het oorspronkelijk draaiingsmoment echter klein, dan blijft de ster enkelvoudig, zooals onze zon.

Het ontstaan van de planeten blijft dus in het duister. Ja, men mag zelfs zeggen: op de manier als Kant en Laplace zich voorgesteld, kunnen ze niet ontstaan zijn. Het draaiingsmoment van het zonnelichaam is nooit groot genoeg geweest, om het noodig te maken, dat aan de buitenzijde een deel zich afscheidde. Twee Amerikaansche geleerden, Moulton en Chamberlin, de een astronoom, de ander geoloog, hebben daarom een nieuwe theorie opgesteld. Uit zich zelf kon de zon geen planeten voortbrengen; daartoe was een stoornis door een vreemde inwerking noodig. Zij nemen dus aan, dat een ander werelddichame eens de zon ontmoet heeft, zoo, dat ze dicht langs elkaar heen gingen. De aantrekking van dit lichaam deed de materie in twee stralen uit de zon stroomen, die zich tot spiraalarmen ombogen en zich in de omgeving verspreidden. Uit deze stof, die zich tot kleine lichaampjes kondenseerde, vormden zich door samenpakking naderhand de verschillende planeten. Chamberlin heeft deze theorie vooral op grond van geologische gegevens opgesteld; en al is ze nog niet in alle konsekventies uitgewerkt en algemeen aanvaard; dat zij niet in strijd is met wat uit de mechanische gegevens volgt,

is onlangs door de theoretische berekeningen van Jeans waarschijnlijk gemaakt.

Daarmee ligt dus het beeld van het geheele evolutieproces van de oorspronkelijke nevelmassa tot aan de tegenwoordige toestand van zon en aarde voor ons. Toch ontbreekt aan het geheel nog een deel, een schakel, zonder welke het beeld onvolledig is. En al komen wij hier op een gebied van enkel abstracte beschouwingen, toch moet er voor de volledigheid even op gewezen worden. Wij hebben de ontwikkeling van een ster gevolgd en gezien, hoe de aantrekkingsenergie tot warmte wordt, die het leven in de nabuurschap van zulk een ster, b.v. de zon, gedurende een bepaalde tijd mogelijk maakt. Is zij eindelijk geheel afgekoeld, dan houdt de bewoonbaarheid, de mogelijkheid van leven voor de menschheid op. Nu is er niet zoo heel veel Stoïcisme noodig, om zulk een toekomst rustig onder de oogen te zien, die nog eenige millioenen jaren voor ons ligt. Maar er is een meer wetenschappelijke reden, om de vraag te stellen, of inderdaad de voorwaarden voor organisch leven slechts zoo toevallig een zekere tijd voorhanden zijn, of dat ze misschien altijd vervuld moeten zijn. Want de warmte, waaraan ons leven gebonden is, mag, als de zon afgekoeld is, uit de zon verdwenen zijn: ze is toch onvernietigbare energie; werkelijk verdwijnen kan ze niet.

Waar is die warmte gebleven? Het antwoord: in de oneindige ruimte uitgestraald, is geen antwoord. Ja, als alleen in de zon en haar stromgeving energie aanwezig was, dan zou deze zich over de oneindige ruimte moeten verspreiden, tot in elk begrensd deel oneindig weinig over was. Maar — al weten wij daarover niets bepaalds — wij kunnen moeilijk anders dan aannemen, dat overal in de wereldruimte materie en energie aanwezig is. En zijn er dan bepaalde gebieden in het heelal, die energie verliezen — zooals deze buurt — dan moeten er andere streken zijn, die rijker worden aan energie. Daar moet de uitgestraalde zonnwarmte dan op een of andere manier opgezameld en vastgehouden worden.

Nu weten wij, dat zich overal in de wereldruimte tusschen de sterren uitgestrekte nevelmassa's bevinden, die vooral op melkwegfoto's duidelijk te voorschijn treden, deels lichtend, deels donker. Zij absorbeeren een deel van het licht der sterren, dat er op valt; volgens Arrhenius, die het eerst de vraag behandeld heeft, waar de zonnwarmte blijft, zijn zij de groote vergaarbakken, die de door de sterren uitgestraalde energiemassa's opzamelen. Zij vangen ook de stofmassa's op, die, fijn verdeeld in de ruimte, door de stralingsdruk voortgestuwd worden en zoo een deel van de stralingsenergie in bewegingsenergie omzetten. In de nevelvlekken neemt dus de energie toe; maar zij worden daardoor niet warmer, want volgens hetzelfde beginsel van Lane, omgekeerd toegepast als vroeger, zetten zij dan uit, worden kouder en veranderen de opgevangen warmte met een deel van hun eigen warmte in aan-

trekkingsenergie. Ook kan een deel van de opgevangen straling door foto-chemische processen vastgelegd worden, b.v. in de vorming van radioactieve stoffen. Wordt nu, door een of andere onbekende omstandigheid, b.v. het binnendringen van een grooter hoeveelheid meteorstof, de temperatuur van een deel van deze nevel hoger dan de omgeving, zoodat haar uitstraling gaat overwegen, dan begint dit deel zich te kondenseeren tot een ster op de reeds behandelde manier; wanneer daarbij behalve de aantrekkingsenergie ook de opgezamelde chemische energie te voorschijn komt, kan dat de levensduur van de ster nog aanmerkelijk verlengen.

Zoo doorloopt de energie van het heelal een kringloop, die het beeld van de vormveranderingen eerst compleet maakt. Natuurlijk niet een kringloop in de strikte zin van het woord; er is, volgens de tweede hoofdwet van de mechanische warmtetheorie, een voortdurende verandering in één richting. De energie, die eenmaal in een vorige zon gloeihitte is geweest en nu in een koude nevel-massa opgevangen is, kan hetzelfde proces alleen maar herhalen in combinatie met nieuwe hoeveelheden aantrekkingsenergie. De samentrekking van ijl verspreide materie tot een vast lichaam is een stap in de ontwikkeling van het heelal, die niet teruggedaan kan worden. Op den duur moet het aantal donkere lichamen grooter, de nevelmaterie minder worden. Maar de snelheid, waarmee deze verandering verder gaat, wordt des te minder, naarmate het totale proces verder voortschrijdt. Zijn duur is dus eeuwig. En aangezien daarbij altijd gloeiende sterlichamen zullen voorkomen, die naar donkere nevels uitstralen, zullen in de buurt van deze sterren de voorwaarden voor organisch leven steeds aanwezig zijn.

BELGIË EN HET ZELFBESCHIKKINGSRECHT¹⁾

DOOR

GABRIËL OPDEBEEK.

Inleiding. De huidige wereldoorlog is niet alleen merkwaardig door het feit, dat millioenen-legers tegenover elkaar staan, maar ook om de geestelijke waarden, welke dezen legers ter verdediging worden gegeven. Het woord van staatslieden en voormannen der gedachte speelt, naast de aktie op de fronten, een overwegende rol. Geen der oorlogvoerenden, welke niet een mooi-klinkende leuze in de vaandels heeft geschreven, en zoo men aan beide partijen evenveel krediet kon toestaan, zou men zich onwillekeurig afvragen, waarom er eigenlijk gevochten wordt, want beiden lijken het met elkaar over de grondbeginselen volkomen eens. Alleen de manier, waarop zij deze principen in de praktijk pogen of hopen te verwezenlijken, moet blijkbaar wel eenigszins verschillen. Daar komt het, ten slotte, dan ook op aan.

Geen leuze, welke als die van het zelfbeschikkingsrecht zulk een diepen weerklink in het gemoed der volkeren heeft gevonden. Zij beantwoordt klaarblijkelijk aan een dringende behoefte. En inderdaad. Het is niet alleen in het dagelijksche leven, dat de sterkeren — zij het zelfs onbewust en onwillekeurig — de zwakkeren verdringen of verdrukken; in het bestaan der staten doet eenzelfde verschijnsel zich voor. Het is een wet der natuur: wat krachtig en groeizaam is, worstelt zich omhoog, ten koste der bloedarmere soortgenooten. Het behoort echter tot de opdracht der beschaving de natuur aan een hooger inzicht te onderwerpen. Beschaving beteekent immers zich boven de primitieve instinkten verheffen tot een volledig beheerschen ervan. De moraal der natuur kan niet die der menscheid zijn. In haar evolutie heeft deze laatste een eigen inzicht te veroveren en het bewuste bezit ervan te erlangen. Het is niet alleen een zaak van sentimentaliteit of gevoelerigheid aan het zwakkere

¹⁾ Den lezer zij opgemerkt, dat deze beschouwingen eind September 1918 geschreven zijn, dus vóór de rede van Rijkskanselier Max van Baden op 5 October j.l. en de daarop gevolgde ingrijpende gebeurtenissen.

zijn levensmogelijkheden te waarborgen, maar een eisch van het tot beter begrip ontwikkelde bewustzijn. De mild-menschelijke gevoelens behooren tot het kostbaarste, wat door de beschaving kan worden verworven; het laat zich daarom begrijpen, dat alle godsdiensten en elke zedeleer een aanhoudend beroep op onze hoogere menselijkheid doen.

De oorlog en zijn geweldsaanwending ter beslechting van geschillen behoort daarom tot de erfenis van het verleden, waarvan de menschheid zich zoo radikaal als spoedig dient te ontdoen. Zoo er dus, langs om meer, stemmen voor een duurzamen en blijvenden vrede opgaan, dan kan men daaruit opmaken dat een deugdelijker inzicht langzaam maar gestadig baan begint te breken. Niet langer staan de pacifisten met hun programma alleen; millioenen bevinden zich achter hen om met aandrang de verwezenlijking ervan te eischen. De verantwoordelijke staatslieden zullen wijs en verstandig handelen, zoo zij zich dezen onder den druk van het lijden geboren aandrang, te gepasten tijde, zullen herinneren.

Men geneest geen kwaal dan door de oorzaken weg te nemen. Het stillen der pijn vermag den toestand van den patiënt niet te verbeteren; hoogstens sluimert hij in een moeë verdooving in. Zij, in wier handen de toekomst van Europa berust, dienen daarvan grondig overtuigd te zijn. Geen winst ook, die uit een overwinning kan worden gewonnen, zal kunnen opwegen tegen het voordeel aan de wereld den waren vrede te hebben geschonken. Want uit dezen toestand van rust zal voor allen, ten slotte, het grootst mogelijke voordeel spruiten. Niemand kan, op den duur, baat vinden bij een toestand wiens wankelbaar evenwicht met nieuwe konflikten dreigt. Voor het tijdelijk belang offere men het verderliggende en het verderstreckende niet op. Daarvan eenmaal overtuigd, zal men tevens met ernst uitzien naar de middelen, welke de toekomstige zekerheid op hechten grondslag dienen te vestigen.

Het vraagstuk der nationaliteiten is ongetwijfeld datgene wat het meest op den voorgrond treedt en het dringendst om een oplossing vraagt. Kan men het een bevredigende solutie geven, dan zal de belangrijkste stap naar den „eeuwigen" vrede zijn gedaan. Met de formule van het zelfbeschikkingsrecht is het probleem in een nieuwe faze getreden.

* * *

Wij zullen ons in deze beschouwingen hoofdzakelijk bezig houden met de bestudeering van een eventuele toepassing van het beginsel der zelfbeschikking op het nationaliteitsprobleem in België. Het lijkt ons echter niet overbodig vooreerst het zelfbeschikkingsrecht in se te onderzoeken. Want het is nog niet geheel duidelijk, wat men er feitelijk dient onder te verstaan.

Het zelfbeschikkingsrecht. Toen op 22 December

1917 de Russische afvaardiging te Brest-Litofsk het sluiten van een „algemeenen, rechtvaardigen en voor allen op gelijke wijze aannemelijken vrede” voorstelde, formuleerde zij een zestal punten, die den grondslag van de onderhandelingen zouden uitmaken. Ten opzichte der nationaliteiten stelde zij drie desiderata op, welke als volgt luiden:

„1°. In vollen omvang wordt de politieke zelfstandigheid gewaarborgd van de volkeren, welke hun zelfstandigheid in dezen oorlog hebben verloren.

„2°. Nationale groepen, die vóór den oorlog politiek niet zelfstandig waren, wordt de mogelijkheid gewaarborgd, de kwestie van het behooren tot den eenen of den anderen staat door een referendum te beslissen. Dit referendum moet op zoodanige wijze gehouden worden, dat de volkomen onafhankelijkheid bij het stemmen voor de geheele bevolking van het betreffende gebied met inbegrip van uitgewekenen en vluchtelingen, gewaarborgd wordt.

„3°. Ten aanzien van gebieden met gemengde nationaliteit, wordt het recht der minderheid door een bijzondere wet beschermd, die haar zelfstandigheid van nationale kultuur en, zoo dit praktisch uitvoerbaar is, autonoom bestuur geeft.”

Tevens kwam de Russische afvaardiging op tegen „iederem vorm van bedekte bestrijding der vrijheid van zwakke naties door sterke.” In deze formuleering werd dus het principe der zelfbeschikking samengevat en aan de basis der vredesonderhandelingen gelegd. Tusschen het stellen van een ideëelen eisch en zijn praktische uitvoerbaarheid liggen echter vaak grootere moeilijkheden dan men op het eerste zicht wel zou denken.

In zijn meest uitgebreiden en logischen zin beteekent zelfbeschikkingsrecht het recht, dat men aan een volk of een groep verleent om over zijn lot en toekomst, geheel vrij en met uitsluiting van elke beperking, te beschikken, en zonder tevens rekening te houden met de historische wording van zekere staatsverbanden of de belangen dezer gemeenschappen. In deze beteekenis werd de formule door de Russische afgevaardigden te Brest-Litofsk aanvaard. Volkskommissaris Trotzky o. a. heeft bij herhaling het Russisch standpunt dienaangaande uiteengezet en toegegeven, dat zijne regeering zich niet tegen de afscheiding van zekere gebieden van groot Rusland zou verzetten. Hier werd dus de konsekwentie tot haar uiterste grenzen getrokken. Alleen eischte hij een uitspraak op zuiver democratischen grondslag, gelijk uit hooger aangehaalde desiderata blijkt.

Al dadelijk is er over de wijze, waarop dit referendum diende te gebeuren, een geschil tusschen de onderhandelaars gerezen. De Centrale afgevaardigden wenschten het referendum niet op zulke uitgebreide basis te doen geschieden ¹⁾. Bij monde van von Kühl-

1) De Centrale mogendheden hadden daar belang bij, vermits zij aldus

mann werd het voldoende geacht, wanneer het intellect van het land zijn wenschen naar voren bracht. Hunne uitspraak zou volstaan.

Beide wijzen hebben hun voor- en hun nadeelen. Het is niet onze bedoeling daarover hier verder uit te weiden. Wij willen alleen nog de aandacht vestigen op het feit, dat men dient te onderscheiden tusschen volkeren met een sterk ontwikkeld nationaal bewustzijn en volkeren bij wie het nationaliteitsgevoel — om welke redenen dan ook — verzwakt of sluimerend is. In het eerste geval zal het referendum op basis van algemeen en gelijk stemrecht een zuiveren uitslag geven; in het tweede geval kan men tot zulke uitgebreide volksuitspraak moeilijk zijn toevlucht nemen, op gevaar af een onjuist resultaat te verkrijgen, vermits de bevolking nauwelijks nog in staat is haar eigen roeping te begrijpen. Onder den druk van bijkomstige omstandigheden zou daardoor over het nationale leven allicht verkeerd worden beschikt en ware de uitslag juist het tegenovergestelde van wat men er van verwachtte. Men hoede zich aan onmondigen een wapen in handen te geven, waarmede zij zichzelve in de eerste plaats zouden kwetsen.

De moeilijkheden, die zich bij een praktische toepassing van den eisch van het zelfbeschikkingsrecht voordoen, achte men niet gering. Men kan Tataren en Tsjeken, Georgiërs en Polen niet met dezelfde standaard meten. Een kultuurvolk, dat tijdelijk onder minder gunstige omstandigheden leeft, kan men niet vergelijken met een stam van half-beschaafden, die nog de eerste kultuurlessen moeten ontvangen, hetgeen evenwel niet wegneemt, dat beiden evenveel recht op eigen leven hebben. Dit is dan ook het beginsel, waaraan streng moet worden vastgehouden. Omtrent de middelen moge men het oneens zijn; het doel mag men echter nimmer uit het oog verliezen.

Ons komt het voor, dat de moeilijkheden, die zich bij de toepassing van het zelfbeschikkingsrecht fataal moeten voordoen, slechts op ééne wijze afdoende kunnen worden opgelost en wel zoo de uitoefening er van gebeure onder de controle van een organisme, dat voldoende waarborgen omtrent de noodige onpartijdigheid biedt. Zonder de tot stand koming van een Statenbond lijkt het ons onmogelijk met het zelfbeschikkingsrecht eenig deugdelijk resultaat te bereiken.

De mogelijkheid om den vrede op stevige en hechte grondslagen te vestigen hangt grootendeels af van de wijze, waarop de verschillende nationaliteitsvraagstukken zullen worden opgelost. Op den duur kan niet worden geduld, dat zekere staten maar ongestraft voortgaan met het verdrukken van alleszins gewettigde nationale verzuchtingen.

---

gemakkelijker hunne voogdij over zekere randstaten zouden kunnen uitstrekken. Zij hadden daar immers reeds z. g. Landdagen, — die door hen zelf werden opgericht en hoegenaamd geen enkelen waarborg boden — zich voor afscheiding van Rusland en „Angliederung” bij hen doen uitspreken.

Het lot der Slavische volkeren in de Donau-monarchie; dat der Polen, Denen en Fransch-sprekende Elzas-Lotharingers in Duitschland; dat der Ieren in Engeland enz. kan, ten slotte, Europa niet onverschillig laten. Blijft de onderdrukking, waaronder deze volkeren leven, bestendig, dan kan daarin allicht een oorzaak tot een nieuw konflikt liggen, zoodat het een Europeesch belang is, dat dezen volkeren hun gave bestaansmogelijkheid worde gewaarborgd ¹⁾.

Wij hebben tot dusver nagegaan op welke wijze het zelfbeschikingsrecht kan worden uitgeoefend en zijn tot het resultaat gekomen, dat zulks van de omstandigheden afhangt en men hier geen algemeen-geldende bepalingen kan opstellen. Hoofddoel blijft, dat elke nationaliteit tot haar recht kome. Om dit praktisch te verwezenlijken lijkt ons de kontrole van een Statenbond onmisbaar. Het vraagstuk der nationale minderheden vraagt daarbij onze hoofdzakelijke aandacht. Europa reorganiseeren naar de volkerenkaart in een **Volkereenbond** — die heel wat anders dan een **Statenbond** is — schijnt ons een loutere utopie, waarmede men geen definitieve resultaten zou kunnen bereiken; daar komt het echter op aan. In grensgebieden bijv., die den overgang tusschen twee nationale groepen vormen en waar de bevolking zeer gemengd is, zouden zich onoverkomelijke moeilijkheden voordoen. Men zou tevens haast al de nu bestaande staten van de kaart moeten vagen en daardoor, in vele gevallen, geweld aan de geschiedkundige wording van elk hunner doen; een faktor, welken men niet al te licht over het hoofd mag zien. Zullen echter na den oorlog de internationale verhoudingen tot een status quo worden teruggebracht? Wij kunnen het nauwelijks gelooven. In alle landen — zoo oorlogvoerende als onzijdige — is een onbedwingbare behoefte naar een deugdelijker fundeering van Europa ontstaan. Annexionisten en jusqu'au-boutisten, verblinde staatslui en leiders, die uit de gebeurtenissen niets hebben geleerd, zullen zich daartegen niet kunnen verzetten.

Het is in de gedachte van den Statenbond, dat de verzuchtingen der wereld vorm hebben genomen. Dit vraagstuk is ongetwijfeld nog niet rijp, al begint stilaan een heilzame „Aufklärung“ zich in veler geesten te voltrekken. Maar hoe deze ideëele gedachte zich ook in de praktijk zal verwezenlijken; zeker is het, dat daardoor aan Europa een nieuw aanzicht zal worden gegeven, niet zoozeer in de uiterlijke, dan wel in de innerlijke structuur ²⁾.

1) Ook in Oostenrijk wordt dit ingezien. Aan een afvaardiging der Duitsch-nationalen deelde graaf Burian op 27 September 1918 o. m. mede „dat de toestand op het gebied der buitenlandsche politiek ongetwijfeld zekere veranderingen binnenslands in een federalisme noodzakelijk laat schijnen, om voorwaarden voor den vrede te scheppen“.

2) Nu president Wilson in zijn rede op 27 September 1918 te New-York met meer aandrang dan ooit voor den Statenbond is opgekomen, kunnen wij met des te meer vertrouwen zijne tot standkoming tegemoet zien. Inderdaad zegde Wilson o. m.: „That indispensable instrumentality (to guarantee a secure and lasting peace) is a League of Nations formed under covenants

De Statenbond biedt de mogelijkheid om — over het algemeen — met het behoud der bestaande grenzen aan alle volkeren het nationale bestaan te waarborgen ¹⁾. Waar aan bepaalde groepen het voorrecht wordt verleend om zich uit het gemeenschappelijk verband terug te trekken ten einde een eigen staatswezen op te bouwen, zal de taak van den Statenbond er in berusten den jongen staat te beschermen en te vrijwaren van welke vreemde invloeden ook; invloeden, die er maar al te gretig op uit zijn hun sympathie of hun steun op te dringen. Niet onder de eenzijdige hoede van een bepaalde mogendheid, maar onder deze van het vereenigd Europa zal de nieuwe staat zijn eerste schreden ter versterking en definitieve vestiging van zijn organisme doen. Waar, in zekere gevallen, de bevolking zich tot hereeniging met het moederland mocht uitspreken, kunnen deze wenschen door den Statenbond naar hun waarde en hun noodzakelijkheid worden geschat, met het uitdrukkelijk voorbehoud, dat geen imperialisme hoegenaamd den doorslag tot een mogelijke grensverhuizing aanleiding mag geven. Niet ter beveiliging van zichzelf kan een staat aanspraken op het gebied van den naasten buurman laten gelden. Voor de beruchte „militaire waarborgen” is er in den Statenbond geen plaats. Mocht men er in slagen zoodoende het nationaliteitsvraagstuk op te lossen, dan zouden Europa voorzeker vele moeilijkheden gespaard blijven. De Geassocieerden zouden zich dan niet langer hoeven in te spannen om de Mesopotamiërs te „bevrijden”, en de Centralen zouden zich om het lot van Ierland niet meer druk hebben te maken. Aan het oorlogszuchtige irredentisme zou zijn reden van bestaan worden ontnomen.

Men zal ons echter doen opmerken, dat, zoo de staten over het algemeen elke buitenlandsche inmenging in hun binnenlandsche aangelegenheden verwerpen, er niet veel kans op is, dat zij gereede de bemoeiingen van den Statenbond in hun huishouden zullen dulden. Wij moeten hierbij evenwel wijzen op het feit, dat de Statenbond wel degelijk in het wezen van elken staat zal ingrijpen. Want wie Statenbond zegt, zegt beperking, zegt controle. Den Statenbond beschouwe men vooral niet als een vraagstuk op zichzelf, als iets

that will be efficacious. Without such an instrumentality by which the peace of the world can be guaranteed, peace will rest in part upon the word of outlaws and only upon that word...

„And, as I see it, the constitution of that League of Nations and the clear definition of its objects must be a part, in a sense the most essential part, of the peace settlement itself. It cannot be formed now. If formed now, it would be merely a new alliance confined to the nations associated against a common enemy. It is not likely that it could be formed after the settlement. It is necessary to guarantee the peace; and the peace cannot be guaranteed as an afterthought. The reason, to speak in plain terms again, why it must be guaranteed is that there will be parties to the peace whose promises have proven untrustworthy, and means must be found in connection with the peace settlement itself to remove that source of insecurity”.

1) Een staatkundig verband moet men in geen geval als een principieel beletsel voor de verzekering van het veilig uitleven van elk volk beschouwen.

wat zoo maar zonder steunsels in de lucht hangt. Veeleer is hij de resultante van enkele beginselen, die in hun geheel en zonder uitsluiting van een hunner moeten worden aanvaard. Met de gedachte van een Statenbond zijn daarom onafscheidbaar verbonden de gedachten van verplichte arbitrage, gedeeltelijke of algeheele ontwapening, uitsluiting van elken ekonomischen oorlog, regeling van het koloniale vraagstuk, vrijheid der zeeën, internationale sanktie, afschaffing der geheime diplomatie en der onderlinge verdragen, regeling der nationaliteitsvraagstukken e. d. Heel dit samenstel is in het begrip Statenbond vastgelegd.

Men behoeft niet bijster ver te zoeken om tot het besluit te komen dat dit alles diep in het staatswezen zal ingrijpen. Grey o. a. heeft dit in zijn brochure „The League of Nations”¹⁾ uitmuntend uiteengezet²⁾. De gedachte van het staatsabsolutisme, van den staat als oppermachtig alleenheerscher, die aan niets of niemand reken-schap verschuldigd is, heeft daarmee voor goed uitgediend. En zoo een staat de kontrole van den Bond der Naties kan aanvaarden voor wat bijv. de beperkte bewapening betreft, waarom zou hij zich dan verzetten tegen zekere bemoeiingen in zake de door hem gegroepede nationaliteiten? Het geldt immers hier geen eenzijdige inmengingen, die altijd onverdragelijk zijn, omdat zij steeds uit dubbelzinnige oogmerken voortspruiten, maar wel het zich vrijwillig onderwerpen aan algemeene en voor allen in dezelfde mate geldende bepalingen.

Zoo wij bovenstaande uiteenzettingen — welke wij slechts hebben aangestipt — in een besluit samenvatten, dan kunnen wij als axioma vooropstellen dat de uitoefening van het zelfbeschikkingsrecht alleen en uitsluitend tot doel kan hebben het nationale leven van een volk in geheel zijn volheid te waarborgen.

Daartoe is het gewenscht dat van dit recht een gebruik worde gemaakt onder de kontrole van den Statenbond, welke over de wijze, waarop het dient uitgeoefend, zal beslissen, daarbij rekening houdend met den graad van ontwikkeling van het nationaliteitsgevoel.

De uitoefening van het zelfbeschikkingsrecht kan derhalve geschieden:

a) Door het referendum, op grond van gelijk en algemeen stemrecht.

b) Door het aanvaarden van de uitspraak eener

1) Uitgave der „Oxford University Press” 1918.

2) O. m. zegt Grey: „The second condition essential to the foundation and maintenance of a League of Nations is that the Governments and Peoples of the States willing to found it understand clearly that it will impose some limitation upon the national action of each, and may entail some inconvenient obligation” (blz. 8—9).

intellektueele élite, wanneer al de waarborgen gegeven zijn, dat deze élite het nationale streven vertegenwoordigt.

c) In zekere uitzonderingsgevallen kan het onbeperkte en beperkte referendum zelfs geheel worden uitgeschakeld. Het dient dan aan den Statenbond te worden overgelaten zelf een beslissing te nemen, steeds op de enkele basis van de integrale verzekering van het nationale leven.

In het algemeen dienen de grenzen der bestaande staten geëerbiedigd. Aan de nationale minderheden wordt kultureele autonomie verleend¹⁾.

Staat het staatsverband de afscheuring toe, dan waakt de Statenbond erover, dat de jonge onafhankelijke staat niet onder voogdij van een andere mogendheid geraakt, maar werkelijk vrij is, zonder aanleuning naar welke zijde ook.

Wij hebben met opzet eenigszins over het vraagstuk der zelfbeschikking uitgeweid om daardoor tot een klaarder besef van zijn draagkracht te komen. Deze beknopte uiteenzetting zal er daarenboven toe bijdragen om de moeilijkheden van zijn toepassing op de toestanden in België te verlichten.

België en het zelfbeschikkingsrecht. De eisch der Geassocieerden dat België, met inbegrip van zijn koloniaal bezit, door Duitschland geheel zal worden losgelaten zonder welke waarborgen ook en met schadeloosstelling, is ongetwijfeld een rechtvaardige bedingung. In zijn onzijdigheid op de schromelijkste wijze geschonden, dient België in zijn soevereiniteit te worden hersteld.

Het Belgisch vraagstuk neemt een geheel aparte plaats onder de talrijke oorlogsproblemen in. Omtrent zijne oplossing mag men evenwel niet in twijfel verkeeren. Het is a. h. w. de toetssteen van den vrede. België kan in geen geval als een pand worden beschouwd, dat tegen koloniën wordt ingewisseld. In de leidende kringen der Geassocieerden en ook bij zekere groepen in de Centrale landen wordt de Belgische kwestie als een primordiale beschouwd, d. i. nog vóór de vredesonderhandelingen dient er over het lot van België zekerheid te bestaan, in den zin welken wij komen aan te geven²⁾.

1) Over het vraagstuk der nationale minderheden raadplege men: „Avant-projet d'un traité général relatif aux droits des minorités nationales”, verslag opgemaakt door Prof. M. Halvdan Koht. Uitgave der „Organisation centrale pour une paix durable”. Den Haag, Maart 1917.

2) Ook in sommige Duitse kringen wordt in zake België een sympathiek standpunt ingenomen, hetwelk gunstig afsteekt bij de verklaringen van enkele Duitse staatslieden die, als von Payer in zijn rede te Stuttgart, volharden bij hunne beschuldiging van België's beweerde vóóroorlogsche ontrouw aan

Voor latere besprekingen blijft de kwestie van het eventueel heropleggen der gegarandeerde neutraliteit voorbehouden. Daarover zal de Belgische natie in de eerste plaats zelf te oordeelen hebben, zoodra zij in haar soevereiniteit is hersteld ¹⁾.

Het herstel van België mogen wij dus — zonder ons aan een ongegrond optimisme te bezondigen — als zeker beschouwen. In de officiële Duitse kringen begrijpt men dat trouwens ook, alhoewel men slechts aarzeland, met veel angstvalligheid en nog steeds dubbelzinnig tot deze erkenning komt.

* * *

In België bestaat eveneens het nationaliteitsvraagstuk en wel in een akuten en gansch bizonderen vorm. Het is dus gewenscht, dat wij vooraf nagaan hoe het er zich voordoet.

Het nationaliteitsvraagstuk in België. Het zou ons te ver leiden het nationaliteitsvraagstuk in België in den breede uiteen te zetten, zoodat we ons dienen te bepalen tot een algemeene aanduiding, voor zooverre zij tot een goed begrip der kwestie noodzakelijk is. In België biedt het vraagstuk een geheel uitzonderlijk aanzicht, daar de meerderheid der bevolking — zijnde de Vlamingen met $4\frac{1}{4}$ millioen tegenover de Walen met $3\frac{1}{4}$ millioen — door de minderheid wordt overheerscht. Hoe ongerijmd zulks ook moge klinken, toch is het zoo. De oorzaken hiervan na te zoeken, valt buiten het bestek dezer studie; wij kunnen hier met de kenschetsing

zijn neutraliteitsverplichtingen. Zoo lezen we in de „Vorwärts" van 22 September 1918, in een bespreking van Erzberger's boek over den Statenbond: „In den allgemeinen Ausführungen Erzbergers ist vor allem das Kapitel Belgien interessant, Erzberger erklärt nämlich mit voller Offenheit, dass im Falle Belgien das Unrecht auf deutscher Seite sei, dass von einer belgischen Schuld nicht gesprochen werden könne, dass Belgien gar nicht anders handeln könnte, als es gehandelt hat. Für die Absicht einer Grenzüberschreitung von französischer Seite lasse sich kein einziger stichhaltiger Beleg anführen, es sei von deutscher Seite sogar festgestellt worden, dass der französische Mobilmachungsplan einen Einmarsch in Belgien nicht vorsah. Wir können zur Bestätigung der Auffassung Erzbergers hinzufügen, dass das belgische Militär bei Ausbruch des Krieges Befehl hatte, entsprechend den Pflichten Belgiens als neutraler Staat, jede Grenzüberschreitung mit bewaffneter Hand zu verhindern, gleichviel, ob sie von deutscher oder französischer Seite kommen möge. Der Fall Belgien liegt also vollständig klar, und man sollte von deutscher Seite jeden Versuch aufgeben, ihn zu verdunkeln."

1) Omtrent het pro of het contra van deze kwestie wenschen wij ons hier niet uit te spreken. Of het neutraliteitsbegrip met de organisatie van den Statenbond zal te rijmen zijn, laten wij in het midden. In zijn beschouwingen over den Statenbond schijnt Erzberger — op het oogenblik dat wij dit schrijven, hebben wij het boek nog niet in ons bezit en citeeren dus op gezag van de in de Nederlandsche pers verschenen uittreksels (cf. o. m. „De Nieuwe Courant" van 24 September 1918 Avondblad) — permanent neutrale staten te gedoogen, wier onzijdigheid door de andere staten moet worden beschermd.

der heerschende toestanden volstaan. Enkel zij opgemerkt, dat deze overheersching voornamelijk is toe te schrijven aan de verfranschende politiek, welke de opeenvolgende regeeringen sinds 1830, uit reaktie hebben gevoerd ¹⁾. Zulks is niet zonder schadelijke gevolgen voor het Vlaamsche volk gebleven, des te meer daar de regeering steun heeft gevonden bij een verbasterde kaste in Vlaanderen, grootendeels uit vertegenwoordigers der aristokratie en der goeode burgerij gevormd. Versterkt door de Waalsche minderheid, aangemoedigd door rechtstreeksche of onrechtstreeksche sympathie uit Frankrijk, gelukte het aan deze verfranschte hoogere standen elke mogelijkheid tot hooger leven of vooruitgang door middel der eigen taal voor de Vlamingen af te snijden.

Men wil vaak België als een unitairen staat doen doorgaan en poogt deze eenheid door een stelsel van z. g. samensmelting te verwezenlijken; stelsel, waardoor de Vlamingen, met verlies van hun taal, tot een „Belgisch” type zouden worden omgezet. Deze voorstelling is echter geheel in strijd met de ware toedracht der feiten. Men haalt er gaarne de geschiedenis bij, maar zonder veel sukses. Wat historisch geworden is, is het Belgisch staatsverband; is de gemeenschappelijke wil van Vlamingen en Walen om samen onder dezelfde instellingen en dezelfde wetten te leven ²⁾. Zulks heeft echter niets met „twee-

1) Fernand Passelcq — en wij zullen bij voorkeur het oordeel van dezen Waal aanhalen, opdat men ons niet zou kunnen verwijten slechts bij vrienden of Vlaamsche leiders ten gehore te gaan — bestuurder van het Belgisch Dokumentatie Bureau te Le Havre, schrijft dienaangaande in zijn merkwaardig boek „La question flamande et l'Allemagne”, uitgave van Berger-Levrault, Paris-Nancy 1917 o. m.: „Nous avons noté qu'après la Révolution de 1830, les fondateurs de l'indépendance belge, placés dans des conjonctures qui leur faisaient ressentir très vivement la nécessité de fortifier l'unité nationale contre les retours offensifs de la Hollande, avaient pris inquiétude de ce que les citoyens de l'Etat nouveau étaient séparés par la cloison de la diversité des langues. Imbus des idées de centralisation administrative et d'unification morale qui formaient le code politique de la Révolution française, ils s'étaient persuadé que l'unité de langue dans les relations de la vie officielle, outre qu'elle devait faciliter naturellement l'action administrative, serait l'instrument nécessaire ou le mieux approprié pour l'entretien de l'unité morale du pays. Petit à petit, cette conception, renforcée de l'influence des classes élevées des Flandres qui se servaient du français comme langue de société, s'était muée en une sorte de dogme administratif” (blz. 257).

2) De bekende Belgische geschiedkundige Henri Pirenne, aan wien men gaarne — maar ten onrechte — de ontdekking der z. g. „âme belge” toeschrijft, zegt dit zeer duidelijk: „Ainsi la religion, le droit, la politique ont tendu au même but. Ils ont, sans détruire leur individualité, sondé l'une à l'autre deux races différentes. Ils ont fait d'elles, si l'on peut ainsi dire, des collaboratrices à une même oeuvre. La différence des langues a subsisté (wij spaticeren); maintes particularités nationales se sont maintenues. Mais, par-dessus cette diversité, un esprit commun s'est créé, une civilisation commune s'est élaborée” (geciteerd door Passelcq; op. cit. blz. 91).

Ook Passelcq verdedigt deze stelling: „Si, à présent, on résume les divers éléments de cette analyse, on aperçoit sans peine comment, en dépit

taligheid" van een der samenstellende deelen te maken, beteekent niet, dat de Belgische natie een in taalopzicht homogeen geheel zou uitmaken en wettigt allerminst de theorie der samensmelting. De geheele binnenlandsche structuur van België is trouwens gesteund op een sterke decentralisatie, hetgeen wel sterk tegen een unitairistisch streven ingaat. Inderdaad genieten de provincies en de gemeenten een ruime autonomie en is dit gevoelen bij den Belgischen burger levendig ontwikkeld.

Een en ander wijst er derhalve op, dat het nationaliteitsvraagstuk in België een pathologisch, een klinisch geval is, waarmede men zorgvuldig rekening heeft te houden, wil men tot een goede en afdoende oplossing komen. De Vlaamsche beweging heeft haar ontstaan te wijten aan de moreele en de daarmee noodzakelijk gepaard gaande stoffelijke inzinking van het Vlaamsche volk. Een langdurige en stelselmatige verfransching heeft noodlottig op Vlaanderen ingewerkt. Bij het Vlaamsche volk is daardoor eenigszins het besef van zijn nationaliteit ingesluimerd. De Vlaamsche beweging wil derhalve bij de haren dit besef weer opwekken, zoodat zij in de eerste plaats een proces van bewustwording uitmaakt. De Vlaming moet weer Vlaamsch leeren voelen, hij moet tot het begrip van zijn eigen waarde worden teruggebracht. Dan eerst zal hij zijne menscheelikheden kunnen ontvouwen en deel hebben aan de wereldbeschaving. Vermeylen heeft dit met het bekende woord zeer kernachtig uitgedrukt, toen hij schreef: „Wij willen Vlamingen zijn om Europeërs te worden." Vlaming zijn is op zichzelf geen doel, maar

du dualisme linguistique (spatieering van ons) l'uniformité de la vie sociale, et particulièrement l'identité de la vie économique des cités et des provinces belges, a pu fournir une solide assise au développement politique des populations qui les habitaient, et engendrer à la longue, parmi elles, avec le concours des événements historiques, une véritable conscience nationale belge" (op. cit. blz. 93).

Wij zien dus dat er een Belgische staat is, op stevige historische grondslagen gevestigd en dat deze staat — verre van unitair te zijn — uit twee ethnografisch verschillende groepen, elk met eigen taal, bestaat.

Een „âme belge" bestaat derhalve niet. A. Counson zegt daarover in zijn boek „La Pensée romane. Essai sur l'esprit des littératures dans les nations latines" (Uitgave van A. Uystpruyt. Leuven 1911) o. m. : „Il y a donc une âme française, une âme allemande, une âme flamande, une âme wallonne, puisque à me veut dire syntaxe, en style noble. Il n'y a pas d'âme belge pour quiconque écrit et parle le français de Michelet, de Renan et de Gaston Paris". (Aangehaald door Passelecq op. cit. blz. 96). Dezelfde schrijver, collega van Pirenne aan de Hoogeschool te Gent, schrijft in gemeld boek nog het volgende: „Quelques personnes attribuent l'invention de l'„âme belge" à M. Henri Pirenne. Elles fournissent ainsi la preuve éloquentte qu'elles ignorent et l'Histoire de Belgique et la propriété des termes français, mais qu'au demeurant elles ont les meilleures intentions du monde. Pirenne a trop de savoir et de lettres pour croire à l'âme belge. Mais il sent, il voit et il montre qu'il y a depuis longtemps une conscience belge" (cf. Passelecq, op cit. blz. 95—96).

middel om tot de hoogte van het moderne kultuurleven te stijgen. Het doel der Vlaamsche beweging laat zich dus bondig als volgt samenvatten: den Vlaming aan zijn eigen Vlaamsch leven en aan de Nederlandsche beschaving terug te geven.

De verplichting, die België tegenover Vlaanderen heeft en aan dewelke het sedert vele jaren is tekort gekomen, berust in het feit deze geestelijke opstanding met alle mogelijke middelen in de hand te werken. Het is niet voldoende, dat in den Vlaming het Vlaamsch besef wordt aangemoedigd en gesterkt: de staat heeft vóór alles een kultureele verplichting tegenover zijn volk(eren) te vervullen. Zekere elementen willen het gaarne aan den buitenstaander doen voorkomen als zou Vlaanderen steeds tweetalig zijn geweest en trachten aldus aan de Vlamingen het wapen van Vlaanderens kultureele eenheid te ontnemen. Zoo lezen we bijv.:

„L'histoire nous apprend que le phénomène de la dualité des langues a toujours existé en Belgique, à un double point de vue: les deux langues ont toujours été parlées en pays flamand, et la langue française a toujours été celle de la Wallonie... Nous retenons qu'en Flandre on s'est toujours servi des deux langues nationales”¹⁾.

Deze leer berust evenwel op een moedwillig verdraaide voorstelling der werkelijke feiten. Ongetwijfeld: België is een tweetalig land, maar deze tweetaligheid berust enkel op het logische feit dat Walen en Vlamingen in éénzelfde staatsverband zijn gegroepeerd. Een grondig onderzoek der z. g. historische gronden, waarop de vermeende tweetaligheid van Vlaanderen zou berusten, bewijst juist het tegenovergestelde²⁾.

1) Getrokken uit een niet ondertekend artikel in het Belgisch dagblad „Les Nouvelles” verschenen en door de „Club des Alliés” te Middelburg verspreid.

2) In het protest van de Vlaamsche Maatschappijen tegen de proklamatie van den z. g. „Raad van Vlaanderen” van 19 Januari 1918, aan den Duitschen Gouverneur van België (d.d. 30 Januari 1918), ondertekend door vooraanstaande Vlamingen als August Vermeylen, Louis Franck, Maurits Sabbe, Prosper van Langendonck, Karel van de Woestyne, Herman Teirlinck, Hege-scheidt, Juliaar De Vriendt, D. Vliebergh en talrijke andere Vlaamsche voormannen, wordt o. m. gezegd: „De opvatting dat eene kunstmatig opgedrongen eenheid der taal — dus Fransch voor de Vlamingen (Nota van den schrijver) — verkregen door verongelijking en miskenning van het Vlaamsch bevorderlijk zou zijn voor de Belgische politieke eenheid, is eene verderfelijke dwaling, waarover het verleden onherroepelijk recht heeft gesproken, die officieel door onze wetgeving werd verloochend en waarvan de opleving na den oorlog een bespottelijk anachronisme zou zijn”.

Passelecq — en zijne objectieve getuigenis heeft hier dubbele waarde — doet in zijn boek „La question flamande et l'Allemagne” duidelijk uitkomen dat de Vlamingen heelemaal niet gediend waren met een stelsel van tweetaligheid, dat de vreemde, over Vlaanderen heerschende vorstenhuizen het wilden opleggen. Wij lezen dienaangaande o. m. „L'avènement de la dynastie

Hoe men de zaak ook keere en draaie; hoe men haar ook met allerlei kunst en vliegwerk onder een valsch aspekt tracht voor te stellen; niets kan op den duur aan de ware toedracht der feiten afbreuk doen. Het Vlaamsche volk moge tijdelijk sluimeren; het moge gedeeltelijk verbasterd en daardoor diep gezonken zijn: dit is daarom geen reden, opdat wij ons bij deze toestanden van minderwaardigheid en achterlijkheid zouden neerleggen. Integendeel. Met alle krachten dient gewerkt om het Vlaamsche volk op te heffen, opdat het zijn taak en zijn rol weer opvatte en beide naar behooren vervulle. De verfranschende elementen zoeken graag in Vlaanderen verbastering een argument voor hun drogredenen; zij pogen den tijdelijken ziekte-toestand, waarin het Vlaamsche volk zich bevindt, voor een gezonde verhouding te doen doorgaan. De Vlaamsche beweging is evenwel een uitzuiveringsproces, wier streven er op gericht is, datgene geheel te verwezenlijken, wat in de formule: „In Vlaanderen Vlaamsch“ zoo juist werd samengevat.

Ten besluite van deze voorafgaandelijke schets, halen wij de principieele uiteenzetting van het wezen der Vlaamsche beweging aan, gelijk deze op den eersten Landdag van het „Vlaamsch-Belgisch Verbond“¹⁾ door een aantal vooraanstaande Vlamingen

---

bourguignonne eut pour résultat l'imposition aux provinces belges d'une administration crée surtout pour les besoins et l'utilité du souverain et qui était française d'origine, de tendances et de langue: les provinces flamandes défendirent toujours énergiquement et avec succès contre elle, puis contre l'Administration centrale des dynasties espagnole et autrichienne, le principe de la liberté des langues — (welk beginsel der vrijheid van taal hier alleen beteekenen kan het gebruik van en eerbied voor de eigen taal. Nota van den schrijver) — et le droit d'être administrées en conformité de ce principe“ (blz. 76).

Den belangstellenden lezer verwijzen wij naar de studie, welke de Belgische volksvertegenwoordiger Dr. A. van de Perre sinds 2 Augustus 1918 in „Vrij België“ onder den titel „Was Vlaanderen tweetalig?“ laat verschijnen.

Ook in een zeer gedokumenteerde studie over de stelling „Vlaanderen is geen tweetalige streek“ van wijlen Lodewijk de Raet, zal men vele belangrijke bijzonderheden en een degelijk feitenmateriaal aantreffen (cf. Lodewijk de Raet: „Over Vlaamsche Volkskracht. Vlaanderen's Cultuurwaarden“, Uitgave van J. Meuwissen, Brussel 1913, blz. 513 e. v.).

1) Het „Vlaamsch-Belgisch Verbond“ werd einde April 1917 te 's Gravenhage gesticht. Het telt op het oogenblik over de 7.500 leden. Algemeene voorzitter is de bekende Katholieke volksvertegenwoordiger Prof. Dr. Frans van Cauwelaert. Onder de leden van het Hoofdbestuur noemen wij den liberalen voorman Mr. J. Hoste Jr. De heer C. Huysmans, sekretaris van het Internationaal Socialistisch Bureau en socialistisch volksvertegenwoordiger behoorde tot de onderteekenaars van het stichtingsmanifest. Het „Vlaamsch Belgisch Verbond“ werd voor den duur van den oorlog in Nederland opgericht. Volgens § 2 der standregelen kunnen lid worden van het Verbond alle Vlamingen die verblijven in Nederland of in de Belgische grensgemeenten en die de volgende beginselen onderteekenen:

1°. Dat het onontbeerlijk is de gelijkheid in feite zoowel als in rechte tusschen Vlamingen en Walen en tusschen beider taal volkomen door te voeren.

2°. Dat het Vlaamsche volk alleen op den grondslag eener al zijn standen

eenparig werd bekrachtigd. Zij geeft o. i. een zoo duidelijke als bondige karakteristiek van het nationaliteitsprobleem in België:

„De tweetaligheid van België bestaat in de samenvoeging van twee eentalige volksgemeenschappen, gescheiden door een historische taalgrens. Een eeuw van stelselmatige verfransching van onderwijs en bestuur en van onderdrukking van de Nederlandsche taal in Vlaanderen heeft slechts de oppervlakkige verfransching van een zeer beperkt gedeelte der bevolking kunnen teweegbrengen, maar heeft, voor de algemeenheid, de verzwakking van het geestelijk leven en de belemmering der economische welvaart voor gevolg gehad.

„De geestelijke gezondheid en de volledige ontwikkeling van onze Vlaamsche volkskracht, de eischen van een democratische samenleving en de binnenlandsche rust in België eischen de erkenning door het Belgisch staatsgezag van de taaleenheid van het Vlaamsche volk en den waarborg van zijn kultureele zelfstandigheid. De wetgeving en de bestuurlijke inrichting van België moeten zich bij deze feitelijkheid aanpassen, op den grondslag van de volledigste gelijkheid in rechte en in feite, ook op taalgebied, tusschen de Vlaamsche en de Waalsche bevolking.”

De eenzijdige internationaliseering. Het heeft nimmer tot de taktiek der Vlaamsche beweging behoord de Vlaamsche kwestie op het terrein der internationale politiek te brengen en op buitenlandsche staatsmachten een beroep te doen om de Vlaamsche eischen te doen zegevieren. De vooraanstaande flamingantenleiders hebben eerder een zekere schuwheid dienaangaande getoond, die zich zelfs tot Nederland uitstreckte. De Vlaamsche beweging was en is in het buitenland weinig of slecht of in het geheel niet gekend; ook in Nederland wist de massa en zelfs een groot gedeelte der intellektueelen er zoo goed als niets vanaf. Nederlanders, die vóór den oorlog in België reisden, voelden zich over het algemeen gedrongen in Vlaamsche steden . . . Fransch te spreken, althans pogingen in dien zin te doen. Het was zelfs zoo sterk en zoo opvallend, dat een Vlaamschgezinde vereeniging uit Antwerpen het doelmatig achte langs de spoorlijn Eschen-Antwerpen borden te plaatsen met een waarschuwend woord aan de Noord-Nederlandsche stamgenooten!

De voorstanders der Vlaamsche gedachte hebben zich met hun

omvattende taaleenheid zijn volle geestelijke en stoffelijke ontwikkeling kan bereiken.

3°. Dat de Vlaamsche kwestie is een zaak van binnenlandsche politiek en elke buitenlandsche staatkundige inmenging dient afgewezen.

4°. Dat van de hulp der Duitschers geen gebruik mag worden gemaakt om nieuwe taalvormingen op te dringen.

5°. Dat op taalgebied geen pogingen mogen worden ondernomen die het bevrijdingswerk van België schaden.

Met deze beginselen hebben de z. g. passieve Vlaamschgezinden uit het bezette gebied hunne onvoorwaardelijke instemming betuigd, terwijl in Engeland en Frankrijk onder de uitgeweken Vlamingen zusterafdeelingen van het „Vlaamsch-Belgisch Verbond” worden opgericht.

propaganda over het algemeen tot het Vlaamsche volk zelf beperkt. Daar lag immers het voornaamste arbeidsveld: men diende vóór alles de Vlamingen zelf voor hun eigen zaak te winnen. Niet altijd waren er handen genoeg om de reuzentaak naar behooren uit te voeren en ook aan de noodige geldmiddelen om doelmatig te kunnen werken heeft het steeds ontbroken. Aan propaganda naar buiten viel weinig te denken of werd weinig gedacht; zelfs werden haast geen pogingen aangewend om Wallonië — laat staan het buitenland — over het doel en wezen van het Vlaamsche streven in te lichten ¹⁾.

Het is dus a priori onrechtvaardig de Vlaamsche beweging van vóór den oorlog als een soort aanhangsel van het pangermanisme te beschouwen. Duitschgezind waren de Vlamingen over het algemeen heel weinig. Daarvoor droegen zij te grooten wrok tegen de Duitschers, die in de Vlaamsche steden — hoofdzakelijk te Antwerpen, waar ze hun zaken dreven — tot de verwoedste anti-Vlaamsche elementen behoorden ²⁾. Het feit, dat de politiek van de Vlaamsche beweging zich hoofdzakelijk in den engen kring van de eigen taalgrenzen bewoog, was niet van aard om aan zijne leiders een breed begrip bij te brengen: de nooden van het eigen volk waren zoo groot, dat zij alle inspanning eischten en van de voor mannen de meest onbaatzuchtige offervaardigheid vroegen.

Bij gebreke aan een gelijk onderwijs in de moedertaal van de lagere school tot de universiteit kon de élite in Vlaanderen niet

1) Daarover klaagt Passelecq in zijn „La question flamande et l'Allemagne” zeer terecht: „A ce propos, il nous sera permis de regretter que les leaders de ce mouvement (c. à d. le mouvement flamand), absorbés par la préoccupation de le vulgariser en Flandre, n'aient pas assez aperçu la nécessité d'user, en même temps, de la langue française, pour faire connaître les principes et l'exacte portée de leur programme à la population wallonne.

„Faute d'un effort de vulgarisation en français, rendu nécessaire par l'ignorance presque générale du flamand chez les Wallons (et même chez un nombre important de membres des classes élevées en Flandre) on a laissé se créer et se perpétuer parmi eux des préventions et des malentendus dont une partie au moins aurait pu être, sans trop de peine, évitée ou dissipée” (blz. 274—275).

2) In zijne nota aan den Engelschen konsul-generaal te Rotterdam over „La question flamande en Belgique” zegt de heer Frans van Cauwelaert dienaangaande o. m.:

„Le mouvement flamand aurait été inspiré par l'Allemagne et serait taré de germanophilie. Ceci est une calomnie que la guerre actuelle rend particulièrement odieuse. ... Avant la guerre l'Allemagne ne s'est jamais préoccupée du mouvement flamand. Les idées, la littérature et les opérations flamandes se sont développées d'une façon complètement autonome. Les grands agents de pénétration allemande en Belgique se sont au contraire de préférence alliés aux milieux belges d'expression française parce que l'influence financière ou administrative de ces derniers leur permettait d'exercer plus fructueusement leur espionnage et d'organiser leurs forces de pénétration économique. Notamment à Anvers les Allemands ont constamment soutenu de leurs largesses les théâtres, et autres entreprises opposées au mouvement flamand”.

voldoende beantwoorden aan haar sociale verplichting tegenover het volk. Tusschen de massa en de hoogere standen bestond, door het verschil in taal, niet deze gezonde wisselwerking van het gemeenschappelijk streven naar dezelfde ideeële doeleinden. De Vlaamsche intellekten waren nog slechts in wording, zij moesten zich door eigen kracht en ten koste van vele moeilijkheden en hard werken naar de hoogte van het moderne kultuurleven opwerken. Zij waren „self-made men” in de beste beteekenis van het woord.

Dit alles is reden en oorzaak, dat de Vlamingen in zake buitenlandsche politiek voor het meerendeel vrij onmondig waren. Zij konden zich niet zoo druk bezighouden met wat buiten de grenzen gebeurde, waar innerlijk nog zooveel te verbeteren, op te bouwen en te verwezenlijken viel. De fout, waaraan de z.g. aktivisten zich hebben bezondigd, vindt in deze onmondigheid haar voor naamste oorzaak. Zij hebben zich geen rekenschap van de mogelijke en verderstrekkende gevolgen hunner daden gegeven. Toen eenerzijds de franskiljons, slechts enkele weken na het uitbreken van den oorlog, hun veldtocht van leugen, laster en verdachtmaking, ten spijte van den Godsvrede, met meer verwoedheid dan ooit weer inzetten en de Belgische regeering de noodige voortvarendheid miste om, binnen de perken harer grondwettelijke bevoegdheid, zekere geruststellende verklaringen af te leggen; en anderzijds het Duitsche bezettende gezag zijne instemming met de Vlaamsche eischen betoonde, moesten enkele van deze kortzichtige Vlamingen blindelings in de netten loopen.

Wij zullen hier voorzeker niet in den breede aantoonen met welke verborgen doeleinden de Duitschers hun z.g. „Flamenpolitik” hebben ingeleid en doorgedreven. Voor elkeen is het duidelijk, dat gepoogd werd de Vlaamsche sympathieën te winnen om des te beter een annexatie van of een voogdij over Vlaanderen te kunnen uitoefenen of een blijvende inmenging in België's binnenlandsche aangelegenheden onder het voorwendsel van toezicht op de naleving der taalvoorschriften uit te lokken. Om de Vlaamsche kust, niet om de verzekering der Vlaamsche levensrechten ging het bij den sluwen opzet dezer plannen ¹⁾.

In zijn rede tot de afgevaardigden van den z.g. „Raad van Vlaanderen” op 3 Maart 1917, te Berlijn, zeide de toenmalige Rijkskanselier von Bethmann-Hollweg o. m.:

„Het Duitsche Keizerrijk zal, tijdens de onderhandelingen en ook na het sluiten van den vrede alles doen wat kan dienen

1) Passelecq merkt dienaangaande heel juist op: „De ce point de vue, l'effort que fait l'Allemagne pour accaparer moralement la Flandre en empaumant à son profit le mouvement des revendications flamingantes, et pour obtenir ainsi que sa mainmise politique survive à l'occupation du pays, apparaît comme dirigé tout autant, si non plus encore, contre l'Angleterre et la France que contre la Belgique”. (Op. cit. blz. 10).

om de vrije ontwikkeling van het Vlaamsche ras te bespoedigen en te verzekeren".

In zijn brochure „Das Schicksal Belgiens beim Friedensschluss" ¹⁾, schrijft Justizrat Prof. Dr. Ernst Zitelmann, op blz. 29:

„Om het gevaar van een onafhankelijk België, voor Duitschland te verminderen, zou daarnevens nog een tweede middel aan te wenden zijn: België moet staatsrechtelijk derwijze veranderd worden, dat de Vlamingen hunne nationale zelfstandigheid ontwikkelen kunnen. Daartoe moeten wij van de bestaande tegenstelling tusschen Vlamingen en Walen gebruik maken. Deze bevrijding der Vlamingen is, op zichzelf genomen, voor ons geen eindoel van den oorlog, maar zij wordt hier enkel beschouwd als middel, om Duitschland tegen toekomstige gevaren beter te beschermen".

Wij zouden deze aanhalingen met talrijke andere en van de meest gezaghebbende Duitschers kunnen vermenigvuldigen. Dit zou ons evenwel te ver leiden. Alleen willen wij nog aan de verklaringen van wijlen gouverneur-generaal von Bissing herinneren. Daarin werd inderdaad met alle gewenschte duidelijkheid het doel van de „Flamen-politik" van het bezettend gezag uiteengezet. In zijne door het pangermanistisch tijdschrift „Das grössere Deutschland" (nr. 20 van 19 Mei 1917) gepubliceerde Memorie lezen wij o. a.:

„België moet door ons worden veroverd, wij moeten het behouden zooals het nu is en in de toekomst moet blijven".

In een schrijven aan Dr. Stresemann dd. 14 Januari 1917 uit Wiesbaden zegt von Bissing:

„Als wij België niet in onze machtsfeer brengen ten voordeele van Duitschland, als wij het niet op Deutsche wijze beheeren en op Deutsche wijze gebruiken, dan is de oorlog verloren.

De grens, welke België in de toekomst tegen Engeland en Frankrijk moet beschermen, dient zooveel mogelijk naar het Noorden te worden verlegd.

„De kust — aldus von Bissing — is een deel en moet een deel der grens zijn".

Duidelijker kan het ongetwijfeld niet. En het zijn deze gedachten van overweldiging, die von Bissing's „Flamen-politik" — hij erkent het zelf — hebben geleid ²⁾!

1) Uitgave van Duncker en Humblot, Munchen en Leipzig 1917. Wij ontleenen den vertaalden tekst aan het boek: „Wat Duitschland met België voor heeft", uitgave van het Belgisch Dokumentatie-bureau te Le Havre, blz. 16. Over Prof. Zitelmann, deelt de vertaler op gezag van Dr. Hans Schack o. m. mede, dat de Belgische regeering dezen gezaghebbenden rechtskundige in 1910 raadpleegde, met andere Fransche, Deutsche en Hollandsche vooraanstaande specialisten in het Staatsrecht, nopens het proces over de nalatenschap van Leopold II (blz. 13).

2) Alle maatregelen in taalopzicht door het bezettend gezag genomen —

Bovendien hebben wij slechts na te gaan bij welke elementen in Duitschland het aktivisme bescherming en steun heeft gevonden, om over de motieven van de Duitsche „hulp” naar waarheid te kunnen oordeelen. In den Duitschen Rijksdag waren hare twee voornaamste voorstanders de annexionisten Westarp en Stresemann¹⁾; grootadmiraal von Tirpitz en zijn imperialistische aanhangers namen het voor haar in hun bladen en redevoeringen op. De democratische partijen — inzonder de kranige fraktie der onafhankelijke socialistten²⁾ — integendeel hebben haar steeds ten krachtigste bestreden. Deze laatsten zagen — en terecht — in de

van de z.g. vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool tot de bestuurlijke en politieke scheiding toe — werden door dezelfde gedachte geïnspireerd. Karakteristiek is wel de voorgeschiedenis van de poging om de Gentsche Universiteit te vervlaamschen. De twee vermaarde professoren Henri Pirenne en Paul Fredericq — deze laatste een Vlaamschgezinde — werden naar Duitschland gevoerd, omdat ze hunne medewerking aan den Duitschen opzet weigerden. In zijn verslag, voorgelezen op 20 Oktober 1916 in de zaal van den Belgischen Senaat in tegenwoordigheid van von Bissing voor de vergadering van hoogere ambtenaren en officieren van het Duitsch goevernement-generaal, zeide de Münchener Professor Geheimrat von Djick, die met de voorbereidende maatregelen van deze pseudo vervlaamsching was gelast: „En, terzelfder tijd ook (zal de Gentsche Hoogeschool) een sterke vesting (zijn), een goed verdedigingsmiddel en een goed wapen voor ons, Duitschers; en de gedachte zelf, in vollen wereldkrijg, zulkdanig werk te hebben volbracht, is wel Duitsch.

„Duitsch, omdat het geboren is uit ons onwankelbaar geloof in onze toekomst; Duitsch in zijn geest en in zijn waarheid...”

1) Nog steeds blijven de nationaal-liberalen vasthouden aan hun desbetreffende politiek. In het op 29 September 1918 herziene program dezer fraktie lezen wij met betrekking op België: „Het herstel der politieke en economische onafhankelijkheid van België eischt waarborgen voor de werkelijke nationaliteit en waarborgen voor het kultureele en politieke zelfbeschikkingsrecht van het Vlaamsche volk”.

2) Wij willen slechts een typisch voorbeeld van receten datum aanhalen: Toen in den Rijksdag de afgevaardigde Stresemann het noodig achtte de proklamatie van den z.g. „Raad van Vlaanderen” in dato 20 Juni 1918 onder zijne hoede te nemen, verklaarde Haase, lid der socialistische minderheidspartij: „Reeds dikwijls genoeg hebben wij aangetoond, dat de inval in België door niets gerechtvaardigd is. Het was een schending van het neutraliteitsverdrag. H. Stresemann heeft gemeend, dat de verklaring van den „Raad van Vlaanderen”, welke hij heden voorlas, door gansch den Rijksdag met diepe beweging zou onthaald worden zijn. Mijne gevoelens met die mijner vrienden zijn gansch anders geweest en, verre over onzen kring heen, ook van al degenen, buiten dit huis, die den moed hebben zich openlijk uit te drukken over het machtwerk, dat ons hier aangeboden wordt. Gij weet zoo goed als wij, H. Stresemann, dat in Vlaanderen zelf alle vooraanstaande elementen met verachting van den zoogenaamden Raad van Vlaanderen spreken.

„Gij weet, dat vóór den oorlog geen mensch in Vlaanderen er aan gedacht heeft aan te leunen bij Duitschland.

„Wanneer Vlamingen, inwoners en burgers van het land, dat den 4den Augustus overvallen is, zich in een schriftstuk daartoe leenen „van noodweer van anderen te spreken”, zoo zijn zij bij voorbaat geoordeeld en met al degenen, die aan de zijde van deze lui staan”.

taalpolitiek van het bezettend gezag een element van oorlogsverlenging, omdat zij wel begrepen waarom het in dezen ging en dat noch België, noch zijne bondgenooten op de vredeskonferentie tot een bestendiging van deze Deutsche maatregelen zouden kunnen besluiten. Een Duitschland, dat onrecht zou streven naar een vrede door vergelijk, kan onmogelijk op een sanktioneren van de Deutsche verordeningen inzake de taalkwestie in België aandringen.

De aktivisten hebben op de meest onverantwoordelijke wijze troef gezet op een Deutsche overwinning. Zij poogden het heil van Vlaanderen aan een zegevierend Duitschland van Junker vast te klinken en steunden op een vermeend parallelisme tusschen Deutsche (militaire en imperialistische) belangen en de mogelijkheid om de Vlaamsche verzuchtingen te verwezenlijken, zonder zich rekenschap van de motieven der Deutsche „beschermers” te geven. Hun werd een rol opgelegd als die, welke de Baltische baronnen in de randstaten hebben te vervullen. Tegen het wezen zelf der Vlaamsche beweging — die een bij uitstek demokratische zaak is — hebben zij gezondigd. Een eerste poging — zij het dan ook een zeer gebrekkige, uit politiek onbegrip ontstane en waaraan de massa van het Vlaamsche volk, evenals het beste gedeelte zijner leiders hoegenaamd geen deel heeft gehad — ter internationaliseering van het Vlaamsche vraagstuk heeft aldus deerlijk gefaald. Aan de Vlaamsche zaak heeft het aktivisme daarenboven niets dan slechte diensten bewezen, want het heeft grootendeels den groei der gezonde vaderlandsgetrouwe Vlaamschgezindheid belet. Het zal ver-zinken in hetzelfde moeras, waarin zijn geestelijke voorgeden in Duitschland onder den drang der demokratische stroomingen — die, naar we hopen, zich spoedig baan zullen breken — zullen vergaan.

België en de principieele internationaliseering. Lijkt de bevestiging van heel den Deutsch-aktivistischen opzet in België door de vredeskonferentie uitgesloten, zoodat we ons niet verder met de mogelijkheid dezer eenzijdige internationaliseering hoeven bezig te houden, dan vraagt evenwel een andere vorm van internationaliseering onze aandacht; eene internationaliseering, welke wij de principieele zouden kunnen noemen, omdat zij voor alle Europeesche staten in dezelfde mate zal gelden. Komt het inderdaad tot een reorganisatie van Europa tot een Statenbond, dan zal België daarvan noodzakelijk deel uitmaken. Tegelijk zal België zich aan de algemeene regelingen van deze organisatie hebben te onderwerpen. Wij hebben hooger aangetoond, dat de Statenbond uit een geheel complex van bijzondere regelingen bestaat, zoodat de opname in een Statenbond tegelijk het aanvaarden van deze regelingen beteekent. Daar nu het nationaliteitsvraagstuk in België bestaat, zal ook België zich te schikken hebben naar de bepa-

lingen, welke dienaangaande in de Statenbond-organisatie zijn voorzien.

Wij dienen dus te onderzoeken in hoeverre de internationale regelingen er kunnen toe bijdragen om aan de Vlamingen in het kader der Belgische gemeenschap de vervulling hunner rechtmatige eischen te verzekeren; m. a. w. wij dienen de eventueele uitoefening van het zelfbeschikkingsrecht te toetsen aan de resultaten, welke wij ervan kunnen verwachten.

Het lijkt ons té begrensd het recht der zelfbeschikking uitsluitend tot de nationale minderheden te beperken, daar in het pathologisch geval van België's taaltoestanden de verfranschte hoogere standen in Vlaanderen, bij gelegenheid geholpen door de Waalsche minderheid, de Vlaamsche meerderheid niet tot haar recht laten komen.

Ongetwijfeld: de Vlaamsche kwestie zou zich — onder normale omstandigheden, krachtens de wet van evolutie — vanzelf hebben opgelost. Aan een steeds dieper doordringend besef van eigen waarde zou noodzakelijk een ruimere erkenning en inwilliging van de Vlaamsche eischen beantwoorden. De Vlaamsche beweging zou, op den duur, in een tot eigen leven herworden Vlaanderen, overbodig zijn geworden.

Reeds vele jaren vóór den oorlog kon er gewezen worden op een groeienden wil en een intenser besef van eigenwaarde bij de Vlamingen. In de massa roerde het en maakten de latente krachten onder de stuwkracht van een onverpoosde propaganda zich langzamerhand los. De oorlog heeft deze opkomst van het zelfbewuste Vlaamsche leven niet kunnen belemmeren. Integendeel. Niettegenstaande de remmende invloeden van het aktivisme, is het werk van bewustwording zich blijven voltrekken. In het leger en bij de uitgewekenen — factoren, waarover wij met kennis van zaken kunnen oordeelen — is de Vlaamschgezindheid buitengewoon toegenomen. Dit alles behoort echter nog tot het werk der voorbereiding. De verspreide energieën wachten op een organisatie, die ze binden zal tot een geheel en hun vermogens doen samenwerken in eenzelfde doelbewuste richting. Wordt echter bij het vredetraktaat aan de nationaliteitskwesties een principieele oplossing gegeven dan zullen deze regelingen, binnen een betrekkelijk korte spanne tijds, voor geheel Europa gelden. Wij kunnen niet aannemen, dat men dan in België de toestanden maar zou laten gelijk zij zijn, eenvoudig om het feit, dat het hier, bij toeval, geen nationale minderheid betreft.

Twee wijzen, waarop het recht der zelfbeschikking kan worden uitgeoefend, hebben wij hooger aangeduid. De vraag dringt zich dus op, welke van beiden voor Vlaanderen moet worden toegepast.

A. Het referendum op den breedst mogelijken grondslag. Het Vlaamsche volk zou daardoor geroepen worden over zijn nationaal

bewustzijn uitspraak te doen. Man voor man, zelfs vrouw voor vrouw, zou moeten getuigen van zijn (haar) Vlaming-zijn en door deze getuigenis meteen de verantwoordelijke regeering binden tot een beleid, dat met de bekomen resultaten nauwkeurig rekening houdt. De toekomst van gansch een volk staat dusdoende onherroepelijk op het spel. Ernstig moeten wij dus nagaan of wij dit volksreferendum kunnen aanvaarden.

Wij meenen evenwel, dat wij het niet kunnen toejuichen, omdat het onmogelijk betrouwbare resultaten kan opleveren. En wel om de volgende reden: Wie zich uitspreekt moet in de eerste plaats weten waarover hij zich uitspreekt; hij moet uiting geven aan iets wat bewust in hem bestaat en waarvan hij de ontwikkelingsmogelijkheden in de toekomst bevroedt. Nu is de Vlaming over het algemeen, ter oorzake van het stelselmatig verfranschingsregiem, in een tijdelijke apathie verzonken; zijn nationaal besef is gering, voor zoover het niet sluimerend is. Wij hebben hooger gezien, dat de eerste en voornaamste opdracht der Vlaamsche beweging juist berust in het feit om in den Vlaming zijn Vlaming-zijn weer op te wekken. Hoe kan men dus van hem verwachten, dat hij er zich in volle bewustheid en klaar besef zal over uitspreken? Het ware eenvoudig ongerijmd. Men zou net zoo goed aan een kind, dat pas leert loopen, kunnen vragen zijn toekomstigen levensloop vast te stellen! Verbintnissen voor den dag van morgen kunnen slechts door helderdenkende en vooruitziende geesten worden aangegaan. De Vlaming is zeker niet dommer dan eenig ander volk, maar men heeft hem dom gehouden, wetens en wilens; men heeft voor hem alle bronnen der kennis gesloten door de kunstmatige barrière der opgedrongen verfransching, waardoor een Vlaming het niet eens tot postbode op zijn eigen Vlaamsch dorp kon brengen, omdat hij geen kennis van het Fransch bezat, terwijl een Waalsch ambtenaar, met de uitsluitende kennis van het Fransch tot de hoogste bedieningen geraakte, niet alleen in Wallonië — hetgeen slechts logisch ware — maar zelfs in Vlaanderen! De economische en sociale toestanden waren in Vlaanderen van de allertreurigste, daar het den Vlaming aan een degelijk vakonderwijs in eigen taal ontbrak en hij daardoor slechts in staat was het ruwste en slafelijkste werk te verrichten ¹⁾. Het zal dan ook niemand verwonderen, dat het procent ongeletterden in Vlaanderen hoog was ²⁾, dat alcoholisme en zedelijke ontreddering hoogtij vierden,

1) Passelecq schrijft dienaangaande: „Il (c. à d. le mouvement flamingant) s'assigne... pour but prochain — et tel est le premier résultat qu'il attend de la restauration linguistique — de promouvoir le relèvement économique et social de la masse ouvrière flamande, actuellement désavantagée dans sa lutte pour le pain quotidien, vis-à-vis de la masse ouvrière wallonne, par son infériorité d'instruction générale et de formation technique, en même temps que par certaines circonstances naturelles” (blz. 260).

2) Opgave van hen, die kunnen schrijven en lezen op honderd inwoners

dat de Vlaamsche massa in haar onderste lagen verstompte en verdierlijkte en van een hooger, geestelijk leven geheel verstoken bleef. Aangrijpende bladzijden zouden over „arm Vlaanderen” te vullen zijn.

Wat wij willen aantonen, is het feit, dat aan deze verarmde, verachterde en deels ongeletterde menigte niet kan worden gevraagd haar toekomstig lot te bepalen en zich over haar nationaliteit uit te spreken. Zij bestaat slechts uit povere, zielige elementen, aan wie eerst het dagelijksche brood en stoffelijk en geestelijk moet worden bijgebracht, het brood, dat groeit op de eigen akkers.

Men geeft zich in het buitenland gemeenlijk niet genoegzaam rekenschap van de draagkracht der Vlaamsche beweging, die een levensnoodzakelijkheid voor het Vlaamsche volk uitmaakt. Men dient goed te begrijpen, dat het heil van een heel volk er van afhangt en Vlaanderen zich slechts dan zal kunnen handhaven en tot den bloei van de Belgische staatsgemeenschap ruimschoots bijdragen, wanneer het zijn eigen krachten vrij en onbelemmerd zal kunnen ontplooiën. Wij, die de nooden van ons volk bevroeden en kennen; wij, die ze in onszelf voelen branden met al hun leed en misère; wij, die door „self-culture” de Vlaamsche eigendommelijkheid in ons eigen wezen wisten los te maken; wij kunnen niet nadrukkelijk genoeg getuigen, dat de Vlaamsche beweging is een zaak van diepen ernst, omdat zij de wil tot leven van gansch een volk tot uiting brengt; wil, die nog schaarsch zijn energie ontplooit, maar desniettemin bestaat en zijn bestaansrecht opeischt; recht, dat hij niet van vreemden, maar van zijn eigen regeering, waaraan hij trouw is gebleven met verknochte toewijding, vraagt.

van elken leeftijd en van beider geslacht. De met een † aangeduide provincies of arrondissementen zijn Vlaamsch.

	1890.	1900.	1910.
†Antwerpen	63.07.	68.39.	74.50.
†West-Vlaanderen	55.46.	61.10.	69.94.
†Oost-Vlaanderen	54.73.	60.61.	68.94.
†Limburg	62.06.	68.09.	72.69.
Brabant, Arrondissement Brussel (gemengd)	65.86.	71.88.	78.44.
†Brabant, Arrondissement Leuven	59.10.	64.93.	71.84.
Brabant, Arrondissement Nijvel	65.62.	70.98.	76.89.
Henegouwen	60.10.	66.92.	73.09.
Luik	68.74.	74.10.	80.38.
Luxemburg	77.04.	80.32.	83.75.
Namen	74.55.	78.50.	83.13.

Uit deze opgave blijkt, dat in de Waalsche provincies en arrondissementen — met uitzondering van Henegouwen — het aantal van hen, die lezen en schrijven kunnen aanzienlijk hooger is dan in de Vlaamsche gewesten. Henegouwen — alhoewel beduidend lager dan het Waalsche Brabant, Luik, Luxemburg en Namen — wordt slechts door Antwerpen overtroffen, met slechts wat meer dan 1°/₆. Maar welk een verschil bijv. tusschen Oost-Vlaanderen met 68,94 en Luxemburg met 83,75!

Slechts door de wet op het lager onderwijs van 15 Juni 1914 werd in België het verplichtend schoolgaan ingevoerd.

Daarom meenen wij het volksreferendum te moeten verwerpen, omdat wij geen heil hoegenaamd in de uitspraak van onmondigen en ontvoogden zien. Waren de Vlamingen zelfbewust, er zou immers van een nationaliteitskwesitie in België geen sprake zijn, want ze zouden door het feit hunner numerieke meerderheid vanzelf in het parlement hun wil weten op te leggen en hun leven aldus waarborgen. Maar juist het feit, dat zulks niet is, bewijst hoe gering nog in den Vlaming het nationale besef bestaat. Hij zou zich immers in het tegenovergestelde geval in de Kamers niet laten vertegenwoordigen door afgevaardigden, die in sommige gevallen niet eens de taal hunner kiezers machtig zijn! ¹⁾ Wij gelooven niet, dat zulke toestanden in eenig ander land der wereld mogelijk zouden zijn.

B. Moeten wij ons tegen de uitoefening van het zelfbeschikkingsrecht op grond van het volksreferendum kanten, dan hebben wij derhalve de tweede toepassing — welke de uitspraak in handen der intellektueelen legt — en hare resultaten te bestudeeren.

Wij zullen hierover niet lang moeten uitweiden. Na al hetgeen we reeds hebben uiteengezet, zal het duidelijk zijn, dat we in Vlaanderen vooralsnog over geen voldoende Vlaamsche intellektueelen beschikken ²⁾. Een volk zonder hoogeschool, waarin

1) Het huidig Belgisch kiesstelsel werkt bovendien remmend op de vertegenwoordiging van het zuiver-Vlaamsche element in de Kamer. De groote partij-organisaties, wier leiding in handen diergenen berust, die door hun positie, invloed en kapitaal, tot de hoogere standen behooren en dienvolgens in Vlaanderen over het algemeen tot de verfranschte klasse dienen gerekend, stellen de volgorde der kandidaat-lijsten op.

Het kiesstelsel berust op het beginsel der evenredige vertegenwoordiging, maar de goede resultaten, die men van dergelijk systeem mag verwachten, worden grootendeels te niet gedaan door het feit, dat België in een aantal kiesdistrikten is verdeeld, zoodat een lijst in één distrikt — en niet over het geheele land — den kiesdeeler moet halen. Dit stelsel komt de groote partijen ten goede, maar kleine frakties slagen er grootendeels niet in het vereischte aantal stemmen op hun lijst te vereenigen. Er gaan dus telkens een groot aantal stemmen verloren. Zodoende blijft de macht aan de groote partijen verzekerd.

Kwamen op de partijlijsten bijv. bepaald Vlaamschgezinde kandidaten voor, dan kregen deze steeds slechts een plaatsje in de achterhoede. Voorkeurstemmen op hun naam uitgebracht, kon hen — in de praktijk althans — niet in de voorhoede brengen, daar ook de voorkeurstemmen de geheele lijst ten bate komen.

Verder kent het Belgisch kiesstelsel nog een of twee aanvullende stemmen aan een zekere categorie van kiezers toe. De voorwaarden tot het bekomen ervan sluiten den minderen man grootendeels uit, zoodat daardoor nogmaals aan de betere klasse een overwicht verzekerd is, hetgeen voor Vlaanderen hoofdzakelijk een versterking van de verfranschte elementen beduidt.

De Belgische regeering heeft nu eene commissie benoemd, welke de herziening van het kiesrechtontwerp in den zin van algemeen en zuiver kiesrecht moet voorbereiden.

2) Wij willen daardoor geenszins aantoonen als zouden in Vlaanderen de Vlaamsche intellektuele krachten tot de uitzondering behooren. Een flinke kern van geestelijk hoogstaande zelf-bewuste Vlamingen bestond reeds vóór

de hoogere kennis in de eigen taal wordt bijgebracht kan zich die weelde niet zoo gemakkelijk veroorloven. De Vlaamsche élite, de Vlaamsche aristokratie, in den breedten en hooger-menschelijken zin van het woord, moet nog gevormd worden.

Derhalve vertrouw men de uitspraak over de toekomst van het Vlaamsche volk — zooals wij er reeds op wezen — niet toe aan diegenen, waarvan zelfs een deel tegen de natuurlijke ontwikkeling van dit volk, in eigen taal en volgens de eigendommelijke krachten, gekant is. De ergste vijanden van de Vlaamsche herleving huizen juist daar, waar zijn geestelijke voorgangers en voorlichters dienden te zijn. Want de ontstentenis van een hooger Vlaamsch leven, de verbastering van een gedeelte van het Vlaamsche volk; daarin juist ligt het pathologische, het ziekelijke van de taaltoestanden in België. En voordat de kiemen dezer aandoening niet totaal zijn geweerd, kan er van een gezond volk geen sprake zijn. De dageraad van het Vlaamsche volk begint bij de deemstering der kunstmatige verfransching. Niet het belang van het volk, maar het belang van door fortuin en aanleg begunstigden offere men op. De democratische gedachte, in wier jonge glansen de nieuwe wereldorde uit den chaos verschijnt, stelt het volksbelang, het welzijn van het algemeen boven dit van het individu of van een enkele klasse. Vlaanderen zal noch kan daarop een uitzondering maken. Het referendum op beperkten grondslag dienen wij dus evenmin te aanvaarden en de slotsom van deze beschouwingen is zoodoende een geheel negatieve: op de Belgische toestanden kan het zelfbeschikkingsrecht niet worden toegepast, omdat de resultaten ervan niet datgene met de noodige zekerheid waarborgen, wat wij als een absoluten eisch hebben vooropgesteld: nl. het verzekeren van het ongeschonden nationale leven.

den oorlog en nam gestadig in omvang en belangrijkheid toe. Men denke slechts aan de talrijke Vlaamsche letterkundigen (in het bijzonder de „Van Nu en Straks“- en „Vlaanderen“-groep met mannen als August Vermeylen, Styn Streuvels, Karel van de Woestyne, Herman Teirlinck enz.); men herinnere zich de algemeene Nederlandsche Taal- en Letterkundige, alsmede de Vlaamsche Rechtskundige en Natuurkundige Kongressen, die door een steeds aangroeiende schaar van Vlaamsche voormannen op het gebied van kunst en wetenschap werden bijgewoond. Vóór den oorlog spraken meer dan 3000 Hoogeschool-gediplomeerden zich ten voordeele van de vervlaamsching der Hoogeschool van Gent uit.

De noodzakelijkheid eener Vlaamsche intellektuele élite — ook en vooral ten opzichte van de ekonomische heropleving van Vlaanderen — werd op een treffende wijze aangetoond door de werkzaamheden eener in 1912 in het Sociologisch Instituut Solvay gehouden „Semaine sociale“ onder leiding van wijlen Emile Waxweiler. De uitslagen van dit onderzoek zijn des te merkwaardiger, daar het hier een werk van wetenschap geldt, terwijl bovendien de onderzoekers niet tot Vlaamschgezinde kringen behoorden. — De belangstellende lezer zal hierover meer bijzonderheden vinden in het artikel van F. van Langenhöve — een der leerlingen van Waxweiler — „De la Science à l'Action“, verschenen in het Decembernummer 1916 der „Bibliothèque universelle“ (Lausanne).

Alvorens wij de richting zullen aangeven, waarin o. i. deugdelijker aanwijzingen voor de integrale oplossing van het Vlaamsche vraagstuk liggen, moeten wij nog het vraagstuk der nationale minderheden onderzoeken.

België en de nationale minderheden. Het streven der Vlaamsche beweging kan men het best samenvatten in de bekende formule: „In Vlaanderen Vlaamsch”¹⁾ m. a. w. het herstel der Vlaamsche taaleenheid, die geheel het Vlaamsche volk tot een kultuur-eenheid moet samennoeren, gelijk de Waalsche kultuur-eenheid een feit is, waaraan nooit iemand — en terecht — eenig aanstoot heeft genomen. Het groote gevaar eener internationalisering der nationaliteitskwestie in België ligt nu juist daar, waar het er op aankomt de principiële erkenenis van Vlaanderen's kultuur-eenheid te doen zegevieren. Steunt men op de abnormale toestanden, gelijk zij zich op heden in Vlaanderen voordoen, offert men het doel der Vlaamsche beweging aan een tijdelijke en volstrekt verderfelijke situatie van verbastering op, komt men er toe het beginsel der nationale minderheden in België te doen toepassen, bestendigt men daardoor de verfransching in Vlaanderen door aan de verbasterde elementen zekere taalrechten toe te kennen, dan wordt aldus voor goed de mogelijkheid van een Vlaamsche wedergeboorte onmogelijk gemaakt. De bestendiging der tweetaligheid in Vlaanderen beteekent een reëel en niet te onderschatten gevaar, dat, in zijn verdere draagkracht, de noodlottigste gevolgen met zich kan brengen. Komt men nu op de vredeskonferentie tot een regeling, welke zich alleen met de nationale minderheden zal inlaten, dan spreekt het vanzelf dat het Vlaamsche volk zich daarop niet zal kunnen beroepen. In het reeds geciteerde verslag van Prof. Halvdan Koht, onderzocht deze de vraag, wat men feitelijk onder „nationale minderheid” moet verstaan en komt daarbij tot het volgend besluit:

„Il serait aussi juste que pratique de dire: quand une minorité nationale est suffisamment nombreuse pour pouvoir organiser une école primaire ou une église, elle est en droit d'exiger d'être reconnue comme formant un groupe national légal. Un pareil groupe aura donc le droit de faire valoir ses revendications vis-à-vis des autorités internationales” (blz. 24).

Passen wij deze formule op de taaltoestanden, gelijk zij zich nu in België in hun ongezondheid voordoen, toe, dan kunnen wij daaruit slechts dit negatieve gevolg opmaken: Alleen de verfranschte kaste in Vlaanderen zal er baat bij vinden, daar zij zich op deze bepaling zal kunnen beroepen, want het is zeker dat het haar —

1) Deze formule bevat niets dat tegen het behoud der staatkundige eenheid van België ingaat. Wat de bewuste Vlamingen vragen is de kultureele autonomie, tot wier verwezenlijking men zijne toevlucht tot geen enkelen bijzonderen maatregel, als bestuurlijke scheiding enz., moet nemen.

althans in de centra — zal gelukken een lagere school op te richten. In plaats van het taalvraagstuk in België op te lossen, zou dergelijke internationale regeling juist het konflikt op zijn scherpst stellen.

Men kan allicht uit dit alles de konklusie trekken hoe faktisch het is algemeene regelingen op te stellen, zoo zij in de praktijk tot geen bevredigende resultaten leiden. Theorie en praktijk dekken, ook hier, elkaar niet op harmonische wijze. Zeker: ook aan de Vlamingen zou de regeling der taalrechten van de nationale minderheden in zekere opzichten ten goede komen. In Wallonië bevinden zich immers ettelijke Vlaamsche nederzettingen, vooral in de kolen-centra. De Vlamingen konden tot op heden in Wallonië geen enkel taalrecht doen gelden en dit hoeft ons niet te verwonderen als wij weten, dat een Vlaming zelfs in Vlaanderen niet eens tot zijn recht kan komen. Voor deze Vlaamsche groepen zou dus het toekennen van hetgeen, waarop ze van nature aanspraak mogen maken, een winst zijn. Het komt ons evenwel voor, dat het opkomen voor de taalrechten van de uitgeweken Vlamingen in Wallonië niet zonder reaktie zou blijven en noodlottig den eisch voor de Franssprekende minderheden in Vlaanderen met zich zou brengen. Wij hebben er dus belang bij deze kwestie onbesproken te laten, zelfs zoo we er ons noode kunnen bij neerleggen. Maar om enkele duizenden, brenge men de zaak van geheel het volk niet in gevaar. Wij zullen dus o. i. verstandig doen de Vlaamsche minderheden in Wallonië om wille van dit hoogere belang prijs te geven.

Trouwens: de uitwijking van Vlaamsche werkkrachten én naar het Waalsch gedeelte van België én naar het buitenland is een der noodlottige gevolgen van de ekonomische minderwaarde, waarin het Vlaamsche volk zich door de rechtstreeksche schuld der verfransching bevindt. Herstelt men Vlaanderen in zijn recht, dan zal automatisch deze uitwijking op groote schaal grootendeels ophouden, omdat de Vlaming dan de noodige bekwaamheid zal bezitten om in alle takken van nijverheid en handel, zoo in lagere als in hoogere betrekkingen, zijn stoere werkkraft te ontvouwen. De ontdekking der kolenbekkens in de Kempen zal daarbij aan de Vlaamsche mijnwerkers toelaten den eigen bodem te ontginnen.

Zoo aan het Vlaamsche volk in de eigen gouwen een menschaardig leven kan worden geboden, lijkt het ons vanzelfsprekend dat het liever de eigen haardstede zal verkiezen boven een verblijf in Wallonië — en a fortiori in het buitenland — waarvan de inwoners door taal, karakter, zeden en gewoonten merkkelijk van hun Vlaamsche landgenooten verschillen. Anderzijds zal in een Vlaamsch Vlaanderen de inwijking van Walen eveneens geleidelijk ophouden. Tot hertoe werden deze óf door de besturen kunstmatig ingevoerd óf voelden zij zich aangelokt door de mooie betrekkingen waarvoor zij, dank zij hun technische en wetenschappelijke bekwaamheid meer dan de door een verfranscht onderwijs slecht

geschoolde Vlamingen in aanmerking kwamen. Heeft Vlaanderen zijn taaleenheid hersteld, dan zal het den Vlaamsch-onkundigen moeilijk vallen in Vlaanderen terecht te komen. Verder zal de Vlaming bij een gelijk onderwijs in de eigen taal, gerust de mogelijke mededinging van den Waalschen ambt- of vakgenoot kunnen weerstaan. Daar weze men niet bang voor.

De taaleenheid van Wallonië wenschen de Vlamingen in geenerlei opzicht aan te tasten; daarom zullen zij — over het algemeen — geen voorstanders van een principieele erkenning der taalrechten der naar Wallonië uitgeweken Vlamingen zijn ¹⁾. De Vlaamsche beweging is in niets hoegenaamd tegen Wallonië — en bij uitbreiding tegen Frankrijk of eenig ander volk — gericht. Maar dan vraagt zij terzelfder tijd, met aandrang, dat voor Vlaanderen geen uitzondering zal worden gemaakt en dus aan de Waalsche inwijkelingen en de verfranschte Vlamingen geen rechten zullen worden toegekend, waarvan zij alleen maar misbruik kunnen maken en die toestanden zouden bestendigen, welke uitsluitend uit valsche en ongezone verhoudingen werden geboren.

Naar de oplossing. Zoo zijn we, ten slotte, aan het einde onzer beschouwingen gekomen. Resumeerend kunnen wij dus vaststellen:

1. Dat het nationaliteitsvraagstuk in België een pathologisch geval uitmaakt.

2. Dat daarom voor België het zelfbeschikingsrecht noch op grondslag van het volksreferendum, noch op dit van het beperkte plebisiet praktische en duurzame resultaten kan opleveren ²⁾.

3. Dat de toepassing van de regeling, welke aan de nationale minderheden, op grond van het verslag van Prof. Halvdan Koht, zekere taalrechten toekent, volstrekt moet vermeden worden, daar zij de verfransching in Vlaanderen zou bestendigen.

Deze negatieve resultaten verplichten ons naar andere oplossingen uit te zien. Hier is het, dat een „Tribunal des Nationali-

1) Een typisch voorbeeld is het volgende. Naar aanleiding van de herziening van de mijnwet van 1810 door de Kamer van Volksvertegenwoordigers in 1907, had de regering o. m. een voorstel ingediend, waardoor van de ingenieurs van het mijnwezen, werkzaam in het Walenland, de voldoende kennis van het Nederlandsch werd geëischt, dit met het oog op de talrijke Vlaamsche werkkrachten, die in de mijnen worden gebruikt. Dit voorstel werd echter niet alleen van Waalsche zijde, maar ook door den Vlaamschen — en Vlaamschgezinden — volksvertegenwoordiger Mr. Louis Franck bestreden, op grond van het feit, dat men van een ambtenaar, werkzaam in Wallonië, niet de kennis van het Nederlandsch kon eischen.

2) Het recht der zelfbeschikking dient hier natuurlijk beschouwd te worden als deel uitmakend van de principieele regelingen van den Statenbond.

tés' 1) in den schoot van den Statenbond al zijn doorzicht en wijsheid dient aan te wenden om bevrediging aan de nationale verzuchtingen der Vlamingen te schenken. Gemakkelijk is de taak geenszins en men zal zich voor flaters zorgvuldig in acht moeten nemen.

De oplossing dient slechts in ééne richting gezocht en aan dit beginsel moet onwrikbaar worden vastgehouden: herstel van Vlaanderens kultuureenheid door de taaleenheid.

De elementen waarop men zich daarbij kan steunen, zijn van verschillenden aard:

α. Ethnografisch. Geen enkel volk (let wel: wij spreken hier van volk en niet van staat of staatsverband) is tweetalig. Zouden dus de Vlamingen hierop uitzondering maken?

β. Geschiedkundig. De historische ontwikkeling van Vlaanderen wijst op zijne eentaligheid door de eeuwen heen. Men zal dus bij de traditie aanknoopen, zoo de eentaligheid van Vlaanderen wordt hersteld.

γ. De volkstelling. De tienjaarlijksche volkstellingen wijzen op belangrijke bijzonderheden.

1. Met den geleidelijken groei der bevolking neemt het aantal ééntalige Vlamingen niet af, maar vermeerdert progressief, zooals uit onderstaande opgave blijkt. (Wij geven enkel de cijfers voor de eentalige Walen en Vlamingen):

Jaar.	Fransch alleen:	Nederlandsch alleen:
1880	2.230.316.	2.485.384.
1890	2.485.072.	2.744.271.
1900	2.574.805.	2.822.005.
1910	2.833.334.	3.220.662.

2. Ondanks de stelselmatige verfransching van Vlaanderen, kan er zelfs nu geen sprake van tweetaligheid zijn. Volgende cijfers zijn dienaangaande zeer leerrijk:

Provincie.	Spreeken uitsluitend of het meest		Franschsprekenden in Waalsche gem.
	Nederlandsch	Fransch.	
Antwerpen.	874.521.	33.413.	—
West-Vlaanderen.	774.411.	53.884.	39.591.
Oost-Vlaanderen.	1.040.462.	25.418.	1.796.
Limburg.	246.263.	12.493.	6.984.
Te samen:	2.935.657.	125.208.	48.371²⁾.

1) Dit „Tribunal des Nationalités” zal zich bij zijn onderzoek en uitspraak laten leiden door een nauwkeurige bestudeering der geschiedkundige, ethnische en sociale factoren.

2) Wij ontleenen deze cijfers aan „Over Vlaamsche Volkskracht” door Lodewijk De Raet (uitgave van J. Meuwissen, Brussel 1913) blz. 568. Op grond van zeer nauwkeurige statistieken komt De Raet daarin tot het resultaat dat het Fransch in Vlaanderen enkel de kultuurtaal van . . . 47.000 menschen is! (blz. 572).

In deze opgave laten wij de provincie Brabant buiten beschouwing, daar deze door de taalgrens in tweeën gescheiden wordt. De cijfers zijn: Uitsluitend of het meest Nederlandsch: 830.037 — id. Fransch: 565.346.

Deze beide, met cijfers gestaafde feiten, wijzen duidelijk uit in welken zin de oplossing moet worden gezocht.

B e s l u i t. De beste oplossing ware voorzeker, wanneer de Vlaamsche beweging blijven zou, wat zij altijd geweest is: een aangelegenheid van zuiver binnenlandschen aard. In het licht der nieuwe tijden zouden de Vlamingen, steunend op eigen kracht, er voorzeker in slagen, buiten elken vreemden steun en elke buitenlandsche inmenging om, hun rechtvaardige eischen, in een alzijdig vrij België te doen zegevieren. De beproefde wegen zijn steeds de zekerste en leiden het veiligst naar het doel. Als uitslag van den oorlog hopen wij echter iets beters en iets duurzamers dan de vóóroorlogsche organisatie van Europa. Mocht het dus tot een Statenbond met bindende bepalingen komen. In dat geval evenwel zal België ongetwijfeld in deze herinrichting worden betrokken en dientengevolge zich te schikken hebben naar de internationale regelingen, die voor allen in gelijke mate zullen gelden. Daarom hebben wij gemeend te moeten onderzoeken in hoeverre de principieele regelingen in zake het nationaliteitsvraagstuk voor de toestanden in België en hun definitieve oplossing op grondslag der Vlaamsch-Waalsche tweeledigheid van het Belgisch Staatsverband konden gelden.

30 September 1918.

DE JAPANSCHES BESCHAVING IN VERGELIJKING MET DIE VAN EUROPA EN AMERIKA

NAAR

JABEZ T. SUNDERLAND.

In het oosten der Oude Wereld komt sedert ruim een halve eeuw een nieuwe macht op, die van Japan. Zij het door enkele landen ook met bezorgdheid, dat men Japan's verheffing tot machtiger en rijker staat gadeslaat, voor ieder, die studie maakt van de ontwikkeling der menschheid, is de opkomst dier natie een gebeuren, dat met groote belangstelling moet worden gevolgd. Wat kan men van Japan verwachten; hoe zal Japan ontvangen worden in de reeks der machtige mogendheden? „Rising Japan; Is she a Menace or a Comrade to be welcomed in the Fraternity of Nations”. (Is het opkomend Japan een bedreiging of een kameraad, die men welkom moet heeten in de broederschap der naties?) Deze vraag wordt beantwoord in een boek onder dien titel geschreven door Jabez T. Sunderland M. A. D. D., billings lecturer in Japan, (G. P. Putnam & Sons, Londen 1918). Vooral de bedreiging van Amerika door Japan wordt hierin behandeld, maar eveneens die van China en van de Philippijnen. Daardoor is de beschouwing ook voor ons van beteekenis.

Vooraf geeft de schrijver als inleiding zijn opmerkingen over de civilisatie van Japan en maakt hij vergelijkingen tusschen Japan, Amerika en Europa. Wij willen uit dit boek eenige dier beschouwingen omtrent de Japansche civilisatie weergeven.

Japan is voornamelijk een land van kunst. Kunst en schoonheid zijn een deel van het leven zelf der Japanners, van het geheele volk, zelfs van de armsten en eenvoudigsten en in zoo uitgebreide mate als wij nauwelijks kunnen begrijpen.

Algemeen, en in het bijzonder in Amerika, wordt gedacht, dat de Japanners een natie van materialisten zijn. Men zou waarschijnlijk dichter bij de waarheid zijn, indien men ze een natie van idealisten noemde. Deze karaktertrek van hun natuur komt op verschillende wijzen aan den dag. Men vindt hem in de algemeene liefde voor poëzie, en in het feit, dat bijna iedereen poëzie schrijft, van af den

Keizer en de Keizerin tot den eenvoudigsten daglooner toe. Maar misschien vindt men de duidelijkste aanwijzing daarvan in de kunst. Het valt ten zeerste te betwijfelen of onder eenig ander volk ter wereld het kunst-instinct, het kunstgevoel, de liefde voor schoonheid en het voortdurend genieten van schoonheid zoo algemeen is als onder het Japansche.

De Japansche teeken- en schilderkunst zijn beslist idealistisch en niet realistisch. Niemand kan de ontwikkeling van deze twee kunsten in Japan begrijpen, als hij dat niet steeds voor oogen houdt. De schilder tracht niet de natuur te copieeren, maar den geest der natuur uit te drukken. Een groot aantal Japansche schilderwerken, zelfs van de beste artisten, kunnen, uit een wetenschappelijk oogpunt beschouwd, als totaal mislukt gelden, daar zij onnauwkeurig zijn wat vorm en perspectief betreft. Doch de kunstenaar heeft de nauwkeurigheid zich niet ten doel gesteld; dat doen zou zuiver mechanisch werk zijn; hij heeft zich iets hoogers, subtielers en diepers tot doel gesteld, n.l. om den geest of de geestelijke beteekenis van het landschap of het voorwerp, die hij uitbeeldt, uit te drukken. Japansche schilderstukken zijn impressies: zij brengen het gemoed tot innerlijke beteekenis. Een kunstenaar, die een paard of een vogel met een paar streken van zijn penseel schildert, kan geen realist zijn. Zijne gedachten gaan uit naar mystieke beteekenissen, naar symbolische suggesties; deze wil hij aan de phantasie voor oogen tooveren. De Japansche kunst kan dan ook slechts door idealisten op haar juiste waarde geschat worden. Zoodra wij dat begrijpen, zijn wij in staat om te zien, dat de Japanner in de teeken-, maar vooral in de schilderkunst, veel bijgedragen heeft om den wereldrijkdom aan kunst te vergrooten. Zijn kunst is zeer verschillend van de Europeesche, maar meer dan waard daarnaast een plaats in te nemen.

Op het gebied der beeldhouwkunst heeft Japan, vergeleken bij het oude Griekenland of het moderne Italië, slechts weinig voortgebracht. En toch heeft het enkele specimina, die als kunstwerken van den eersten rang beschouwd kunnen worden, zooals bijvoorbeeld de groote Hamakura Daibutsu (een bronzen beeld van Boeddha); de reusachtige Daibutsu in den Todai-ji-tempel in Nara, die uit de achtste eeuw dateert, en het beroemde Boeddhabeeld in Michinaga's tempel van Hasho-ji, in hout gebeeldhouwd door Jocho (elfde eeuw).

Japansche kunstenaars munten uit in fijn snijwerk, zowel in hout als in andere stoffen. In de tempels vindt men de prachtigste specimina van houtsnijkunst der wereld. Ook de Japansche koraalsnijkunst staat door haar groote fijnheid op een hoog standpunt en algemeen gelooft men, dat binnen korten tijd de industrie van koraalsnijden, die vroeger alleen tot Italië beperkt was, overgaan zal naar Japan.

Van af de vroegste tijden hebben de Japansche kunstenaars uitgumunt in decoratiewerk in den vorm van mozaïek met goud

en zilver. En deze aloude kunstvorm is tot op den dag van heden blijven bestaan. Het in Japan vervaardigd mozaïekwerk behoort tot het beste, dat men vinden kan.

Op het gebied van pottenbakkerskunst, keramiek, lakkunst en textielkunst neemt Japan een eerste plaats in, terwijl het zeer te betwijfelen valt of Japan door eenig ander land in de kunst van tuinaanleg overtroffen wordt.

Wat de bouwkunst betreft, staat Japan beslist veel lager dan Europa. Zeer zeker bezit het vele bouwwerken, die buitengewoon mooi en in hun soort onovertroffen zijn, vooral tempels, maar toch heeft het niets, dat ook maar in de verste verte vergeleken kan worden bij de heiligdommen van het oude Griekenland of met de Middeleeuwsche en moderne Gotische architectuur, in het bijzonder de kathedralen van Frankrijk en Engeland.

In Japan is als nergens anders ter wereld de kunst meer een particuliere dan een openbare zaak. Misschien onder geen enkel ander volk doet zij zooveel voor het huis of voor de inspiratie van het dagelijksch leven. Zoo zegt G. Lowes Dickinson in zijn reisbeschrijving o. a.: „Er is niets dat in Europa of Amerika vergeleken kan worden bij de huiskamer der Japanners. Vóór ik die gezien had, wist ik niet hoe heerlijk het menschelijk leven gemaakt kan worden. De Japanners hebben, zooals bekend, het geheim van eenvoud ontdekt. Hun vertrekken bestaan uit vlekkelooze matten, papieren muren en een houten zoldering. Maar de teekeningen op de papieren muren in die oude, koninklijke vertrekken zijn meesterwerken van groote kunstenaars. Op een gouden achtergrond suggereeren zij rivieren en kusten en heuvels, pioenen, chrysanthen en lotusbloemen, wilde ganzen en zwanen, vijvers en poelen; decoraties, die als logische gedachten zijn, „hints” van landschappen, die echter volstrekt niet de pretentie hebben de werkelijkheid te vervangen. De werkelijkheid is buiten en misschien zal zij niet binnendringen, want waar wij ruiten van glas zouden nemen, hebben de Japanners wit papieren schermen. Maar neem een van de schermen weg en gij zult een kleinen, sierlijk aangelegden tuin zien, een klein meertje, een bruggetje, een miniatuur rotspartijtje, enkele goudvisschen, een boschje irissen en een bed lotusbloemen en daarboven en veel verder de groote bosschen. Binnenshuis is alles ten koste gelegd aan kunstwerken. Dat principe geldt zoowel in het koninklijk paleis als in de nederigste woning. Menscher, die zulk een levensopvatting hebben, zijn menschen met een aperseptievermogen, zooals wij dat in het Westen niet kennen, tenzij misschien vroeger in het oude Griekenland. De Japanners zijn trouwens de Grieken van het Oosten. Diezelfde gedachte kwamen bij mij op, toen ik een tooneelvoorstelling te Kyoto bijwoonde. Ik heb nooit iets gezien, dat zooveel leek op een Grieksch spel, als hier. Ik heb nooit een kunst met zooveel distinctie en geserreerdheid gezien. Deze acteurs — ik voelde

het — waren de eenigen, die een Grieksch drama zouden kunnen opvoeren".

En wat zien we, als we onzen blik wenden naar de toegepaste kunst in de industrie?

Op scheepvaartgebied kan Japan op één lijn gesteld worden met Groot-Brittannië, Duitschland, Noorwegen en de Ver. Staten. Zij bouwen zoowel oorlogsschepen als groote passagierschepen. De Japansche mailbooten op de Stille Zuidzee behooren tot de best ingerichte en meest comfortabele der wereld.

Op landbouwgebied is Japan ver gevorderd, zoo ver als maar mogelijk is zonder de hulp van landbouwmachines, die wel ingevoerd zijn, doch slechts weinig praktisch effect sorteeren, daar de meeste boerderijen in Japan zeer klein zijn en zulke dure werktuigen niet aanschaffen. Er bestaan in het Keizerrijk zeven landbouwhoogescholen en ongeveer tweehonderd middelbare en lagere landbouw-, tuinbouw- en zijdewormteeltscholen. De leerlingen van die scholen verspreiden zich over het geheele land en voeren daardoor den intensieven landbouw overal in.

Ofschoon de natuurlijke vruchtbaarheid van den Japanschen bodem niet grooter is dan van den Amerikaanschen, levert iedere Japansche are toch gemiddeld evenveel als drie of vier aren in de Vereenigde Staten. Dat is de reden, waarom Japan in staat is zijn vijf-en-veertig millioen zielen met zijn zeer beperkte oppervlakte bebouwbaar land te voeden. Als de Ver. Staten hun bodem even goed cultiveerden als Japan, zouden zij makkelijk de bevolking der geheele wereld kunnen voeden.

Op boschbouwgebied is Japan zeer ver gevorderd. De bebosching op de hellingen der bergen vooral heeft een zeer grooten omvang genomen.

Japan heeft goede spoorwegen, die echter nog niet bij de Europeesche en Amerikaansche vergeleken kunnen worden. Posterijen, telegraaf en telephoon laten weinig te wenschen over.

Reinheid, zorg voor de gezondheid en hygiënische maatregelen zijn bewijzen van een vrij hooge beschaving. Japan heeft uitstekende hygiënische wetten, waaraan krachtig de hand gehouden wordt. Waarschijnlijk bestaat er geen zindelijker volk dan de Japanners zoowel wat betreft het rein houden van hun huizen als van hun lichaam. In de stad Tokio zijn meer dan 1100 openbare badinrichtingen, waarin naar schatting minstens vijfhonderdduizend personen een bad nemen. In ieder eenigszins groot particulier huis is bovendien een badkamer. Feitelijk baadt iedere Japanner eens per dag en velen meer dan eens. Dat geldt ook voor de lagere klassen. Warme baden worden veel gebruikt.

Japan heeft zich veel moeite getroost en veel geld uitgegeven om de medische wetenschap en de beste medici van Europa binnen zijn eigen grenzen te krijgen. Behalve dat het zijn jonge mannen aanmoedigt

om in Amerika, Frankrijk en Duitschland in de medicijnen te gaan studeeren, heeft het ook medische scholen met uitmuntende laboratoria opgericht, waarin de beste Westersche medici, voornamelijk Duitschers, les geven. De inrichting der ziekenhuizen en de medische, chirurgische en sanitaire dienst in leger en vloot zijn met de beste van Europa te vergelijken, wat in den Russisch-Japanschen oorlog ten duidelijkste gebleken is.

Matigheid is een teeken van beschaving.

Het Japansche volk is matiger dan het Amerikaansche en veel matiger dan het Britsche of Duitsche.

Weinig misdaden zijn een teeken van beschaving.

Wat laat Japan in dat opzicht ons zien? Feitelijk komen alle vormen van misdaad, die men in andere beschaafde landen vindt, ook in Japan voor. De meest voorkomende zijn diefstal, bedrog, valsheid in geschrifte, dobbelen en verduistering. En toch zijn de Westelingen niet gerechtigd steenen op de Japanners te werpen. De statistieken toonen aan, dat het percentage der criminaliteit in Japan veel lager is dan in de Vereenigde Staten en lager dan in de meeste Europeesche landen. Zoo is het aantal manslagen (moorden en zelfmoorden) in de Ver. Staten 1 op iedere 9500 inwoners en in Japan slechts 1 op iedere 53.000 inwoners.

Het wreede en onmenselijke Amerikaansche lynchen is in Japan niet bekend.

Naar men zegt, staat de sexueele moraliteit in Japan op een lagen trap. Ongetwijfeld is het waar, dat zij lager staat dan zij behoort te staan, maar zij is niet zoo laag als in sommige Christelijke landen. Wanneer wij bijvoorbeeld Japan met Rusland vergelijken, dan valt die vergelijking beslist ten gunste van Japan uit. In beide landen worden vrouwen van verdachte zeden geregistreerd. De politieboeken nu toonen aan, dat vóór den oorlog, in 1912, alleen in Petersburg 50.000 publieke vrouwen waren, terwijl men er in het geheele Japansche rijk slechts 43.000 vond. Vergelijken we Petersburg en Tokio, de twee hoofdsteden, met elkander, dan zien we, dat Petersburg met een bevolking van nog geen twee millioen zielen 50.000 publieke vrouwen en Tokio met meer dan twee millioen inwoners er slechts 6500 telde. Breiden we onze vergelijking uit tot buiten Rusland, dan blijkt uit de beste statistieken, die beschikbaar zijn, dat het aantal publieke vrouwen in de grootte steden van Japan gewoonlijk niet meer dan $\frac{1}{3}$ of $\frac{1}{4}$ bedraagt (in verhouding tot de bevolking) van dat in de grootste steden van Europa en Amerika. Een bekend Amerikaansch schrijver, die jaren lang in Japan gewoond heeft, schrijft: „Zoo lang de handel in blanke slavinnen in ons midden zoo afschuwelijk is, als door de ontuchtcommissie te New York en Chicago bekend geworden is, deden wij maar beter onze kritiek op Japan voor ons te houden.

De voornaamste Amerikaansche autoriteit Dr. L. G. Sydney

schrijft in „The white peril in the Far East“ omtrent Japan: „Niemand kan ontkennen, dat de schaamteloze immoraliteit, zooals we die in New York, Chicago, Londen, Parijs en Berlijn vinden, alles wat in Japan te vinden is, verre overtreft“.

Gaan we de onwettige geboorten na, dan vinden we, dat minstens zes Europeesche landen een hooger percentage aanwijzen dan Japan. In 1912 was het aantal onwettige geboorten in Japan 93 op de 10.000, in Italië 98, in België 111, in Zweden 125, in Denemarken 133, in Hongarije 151, in Oostenrijk 230 of bijna $2\frac{1}{2}$ maal zooveel als in Japan.

Het aantal echtscheidingen is in Japan in verhouding tot de bevolking grooter dan in de meeste Europeesche landen en de meeste staten der Ver. Staten. Natuurlijk valt dit feit zeer te betreuren, maar niet vergeten mag worden, dat de vele echtscheidingen niet zoozeer het gevolg zijn van immoraliteit van man of vrouw, maar van de lang in Japan bestaan hebbende, doch thans snel uitstervende gewoonte van jonge mannen, om hun vrouwen in het huis van hun ouders te laten leven. Het heerschen van schoonmoeders over de vrouwen van hun zoons is een vruchtbare bodem voor oneenigheden tusschen man en vrouw, die maar al te gauw tot echtscheidingen aanleiding geven. Nu de gewoonte, dat jonge paren dadelijk een eigen huishouding opzetten, hand over hand toeneemt, geloof men, dat het aantal echtscheidingen ook belangrijk kleiner worden zal.

Een der bewijzen van hooge beschaving is ongetwijfeld eerlijkheid, persoonlijke eerlijkheid en eerlijkheid in zaken en in het openbare leven. Hoe is het daar in Japan mede gesteld?

Door de vijanden van Japan en misschien ook door anderen zijn praatjes verspreid, dat in dit opzicht Japan de vuurproef niet zou kunnen doorstaan. Vergelijkingen zijn gemaakt tusschen China en Japan en dan wordt gezegd, dat terwijl in China kooplieden en handelaars en het volk in het algemeen vertrouwd konden worden, men met de Japansche zeer voorzichtig zijn moest. Verscheidene malen is mij gevraagd hoe ik daarover denk, zegt Sunderland, en dan was mijn antwoord: Waarschijnlijk zal dat vijftig of zestig jaar geleden waar geweest zijn, toen de Amerikanen voor het eerst handelsbetrekkingen met de Japanners aanknoopten. Toen bestond er inderdaad een dergelijk verschil tusschen die twee naties. Eerlijkheid in den handel stond reeds lang in China op een hoogen trap, terwijl in Japan op handelsgebied eerlijkheid en eer vroeger lang niet zoo ontwikkeld waren als thans. Buiten handelszaken bezaten de Japanners een zeer hoog ontwikkeld eergevoel, maar zij schijnen dat niet zoo toegepast te hebben in zaken doen als de Chineezen.

De reden daarvoor is makkelijk te vinden. Eeuwen lang stonden de kooplieden in Japan maatschappelijk zeer laag, lager dan de landbouwers en veel lager dan de s a m u r a i. Het gevolg daarvan

was, dat het moreele peil van den handelsstand veel lager zonk dan dat van andere klassen. Dit duurde voort tot de Nieuwe Eeuw van Japan, toen een groote verandering plaats greep. De mannen, die het eerst naar Europa en Amerika kwamen, om de Westersche beschaving te bestudeeren, keerden terug om hun landgenooten te zeggen, dat Japan's toekomstige bloei en voorspoed voornamelijk gezocht zouden moeten worden in handelsbetrekkingen met de Westersche volkeren. Doch om dat mogelijk te maken, moesten eer en eerlijkheid in zaken doen op een even hoog peil gebracht worden als in het Westen. Dit deed de vraag ontstaan: Hoe kan dat peil bereikt en gehandhaafd worden? Dadelijk zag men in, dat de hinderpaal op dien weg vooral een maatschappelijke was. Er moest een verandering gebracht worden in de maatschappelijke idealen. Men moest niet langer laag neerzien op mannen, die handel dreven, zaken deden en financieele instellingen beheerden. Die bezigheden mochten niet meer overgelaten aan de, maatschappelijk gesproken, minst gerespecteerde klasse. De beste mannen der natie, de knapste en meest gerespecteerde, moesten die overnemen. Het resultaat was, dat al spoedig een kentering intrad. Aangemoedigd door de regeering, begonnen mannen van hoogstaand karakter en maatschappelijk aanzien meer en meer hun aandacht te wijden aan alles, wat handel en financiën betreft. Er is reden om aan te nemen, dat thans de Japansche financiers en groot-industrieelen op een zedelijk even hoog peil staan als waar ook ter wereld.

In dit verband mag wel eens de aandacht gevestigd worden op een algemeen verspreid en hardnekkig volgehouden bewering, dat alle Japansche banken Chineesche kassiers en managers hebben, omdat niet voldoende betrouwbare en eerlijke Japanners gevonden kunnen worden, om de verantwoordelijke betrekkingen te bekleeden. Wat zijn echter de feiten?

Het verhaal is absoluut onwaar. De onwaarheid ervan is herhaalde malen door de meest betrouwbare personen aangetoond, o.a. door George Kennan in *The Outlook*, door Francis G. Pealsdy in de *North American Review*, door verschillende zendelingen en door talrijke Japansche autoriteiten. De waarheid is, dat er in Japan ± 2300 Japansche banken zijn, waarvan geen enkele een Chineeschen kassier of manager heeft.

Mogelijk kan de oorsprong van deze wijd verspreide fictie gezocht worden in het feit, dat er in het Oosten drie of vier internationale banken zijn, als de Hongkong Shanghai Bank en de Charis Bank of India, die eerst in China waren gevestigd en later filialen geopend hebben in Japan (Yokohama en Kobe), in den beginne met het doel om de handelsbetrekkingen tusschen China en Japan en daarna de internationale te vergemakkelijken. Het is niet meer dan natuurlijk, dat deze banken (die niet strikt Japansch zijn en, als uit China afkomstig, voornamelijk handel drijven met China,

dat een buitengewoon ingewikkeld en moeilijk muntstelsel heeft) Chinese kassiers en boekhouders in dienst hebben. Dit brengt niet weinige Amerikanen, die credietbrieven op deze speciale banken (omdat zij internationaal zijn) hebben, op een dwaalspoor. Wanneer zij naar die banken gaan en hun geld van Chinese kassiers krijgen, trekken zij de conclusie (en verspreiden die ook), dat alle Japansche banken Chinese kassiers in dienst hebben, wat te eenenmale onjuist is.

Op hoe hoog peil de Chineezzen ook mogen staan, wat betreft eer en eerlijkheid in zaken, Japan behoeft niet buiten zijn grenzen te gaan om bekwame en rechtschapen mannen te vinden, die zijn banken en andere handelszaken besturen kunnen. Het is verwonderlijk zoo lang als dat dwaze verhaal omtrent de Chinese kassiers tot groot nadeel van Japan stand houdt ¹⁾.

Maar zelfs wanneer wij aannemen, dat Japansche bankiers en zakenbestuurders en de hogere klassen van het Japansche volk over het geheel wat eerlijkheid en betrouwbaarheid op hetzelfde peil staan als de Westerling, blijft dan toch niet het feit bestaan, dat de groote massa van het Japansche volk minder eerlijk en minder betrouwbaar is dan het gewone volk uit Christelijke landen? Het feit is dikwijls beweerd door de vijanden van Japan en zelfs door personen, die beweren zijn vrienden te zijn. Is het waar? Vele nasporingen in allerlei richtingen hebben Sunderland niet kunnen overtuigen, dat het waar is.

Een Methodistische dokter in de godgeleerdheid, die de zending in een groot district leidt, meer dan veertig jaar in het land gewoond en zeer veel met het Japansche volk omgegaan heeft, verklaarde aan Sunderland met den meesten nadruk, dat er volgens zijn oordeel geen enkele grond voor een dergelijke bewering bestaat en dat de gewone volksklasse van Japan — handwerkslieden, tuinlieden, boeren, arbeiders en anderen — even eerlijk zijn als dezelfde volksklasse in andere landen. Ja, hij beweerde zelfs, dat de Japansche dienstboden meer te vertrouwen zijn dan de Amerikaansche. Hij of zijn familie hadden nooit iets behoeven af te sluiten uit vrees voor diefstal of snoeperij door het dienstpersioneel. Alleen bij buitengewone omstandigheden werd 's nachts de deur van het huis gesloten. „Zooel mijn ervaring als mijn waarneming,” zegt hij, „rechtvaardigen de uitspraak, dat, wanneer gij het Japansche volk eerlijk behandelt, zij u slechts zeer zelden teleurstellen en bijna steeds wederkeerig eerlijk met u omgaan.”

Een Amerikaansche vriend, die vijf-en-twintig jaren in Japan gewoond heeft, schreef aan Sunderland: „Je behoeft niet bang te zijn voor je bagage. Wanneer je in Europa reisde en in een hotel logeerde,

1) Bijzonderheden hieromtrent vindt men o. a. in *The Japanese Nation* van Imazo Nitobé (p. 169—173) en in *Asia at the Moor* van K. K. Kawakami (p. 51—52).

zou je steeds door scherp moeten toezien, anders zou er beslist het een of ander gestolen worden of wegraken. In Japan is alles wat je doen moet, je geheele bagage, zelfs al bestaat die uit twaalf stuks, toe te vertrouwen aan je bediende of je portier, en aan het eind van de reis of aan het eind van den dag of wanneer je ook iets noodig hebt, is ieder stuk aanwezig." „Ik vertrouw mijn jinriksha-man, mijn koetsier, mijn hotelportier of kamerjongen, mijn huisknecht in een mate, die in Europa beslist onmogelijk zijn zou, en bijna nooit heb ik daar spijt van."

De twee volgende verhalen hoorde Sunderland, toen hij in Japan was. Zij zijn zeer eenvoudig, doch werpen een helder licht op de eerlijkheid van het gewone volk.

Het eerste verhaal werd gedaan door een in Japan wonende Amerikaansche, die van haar zomervacantie in de bergen naar huis terugkeerde. Toen de trein aan een klein station stopte, stak zij haar hoofd uit het portierraampje en kocht een pakje cakes van een jongen, die daarmede op het perron te koop liep. De prijs der cakes was vijftien sen, maar daar zij geen klein geld genoeg had, gaf zij hem een twintig senstuk. Hij had het zoo druk met het verkoopen aan anderen, dat, vóór hij vijf sen terug kon geven, de trein vertrok. Natuurlijk dacht zij, dat zij nooit haar geld zou zien, maar het was slechts een kleine som en al heel gauw was zij het geval vergeten. Groot was dan ook haar verbazing, toen zij aan het volgend station een jongen luid hoorde roepen: „Wie is de dame, aan wie de cakesverkooper te Isode nog vijf sen terug moet geven?" Zij zeide hem, dat zij die persoon was, en kreeg haar vijf sen terug. De jonge cakesverkooper te Isode had aan een vriend in die plaats getelephoneerd en hem gevraagd aan de dame in den trein de vijf sen terug te betalen.

Het andere verhaal is even eenvoudig en werd gedaan door een Amerikaansche zendelinge in het binnenland. Zij vertelde, dat wanneer zij op de markt een kip kocht en zeide, dat die den volgenden of daarop volgenden dag thuis bezorgd moest worden, de jongen, die het dier bracht, dikwijls ook een ei medebracht. Den eersten keer, dat het gebeurde, vroeg zij een verklaring. Was het een cadeau? Neen. Maar het ei was gelegd, nadat de dame de kip gekocht had, en daarom behoorde het ei haar toe.

Deze verhalen deden bij Sunderland de vraag opkomen of er misschien eenig verband bestaat tusschen de eerlijkheid van die twee jongens en de moreele opvoeding, die zij op school krijgen. In Japan wordt minstens twee uur les gegeven in moraal op alle scholen, die van regeeringswege zijn opgericht, dat wil zeggen in alle scholen behalve in een betrekkelijk klein aantal, dat in handen van particulieren is.

Een Japansch paedagoog, die de scholen te Boston bezocht had, zeide tegen Edward Everett Hale: „Wij in Japan besteden niet zooveel uren aan de wiskunde als gij hier in Amerika". „Wat

neemt dan bij u de plaats der wiskunde in?" vroeg Dr. Hale. „Wij leeren onzen kinderen meer geschiedenis en moraal," was het antwoord van den Japanner.

In 1890 vaardigde de Mikado het „Keizerlijk Decreet voor Opvoeding en Moraal" uit, dat de Japansche jeugd dagelijks ingeprent moet worden. De voornaamste „geboden" daaruit zijn:

Wees onderdanig tegen uw ouders.

Wees liefderijk tegen uw broeders.

Wees eendrachtig als man en vrouw en trouw als vrienden.

Gedraag u met netheid en zorgvuldigheid.

Wees edelmoedig en opofferingsgezind jegens uw naasten.

Leer getrouw en oefen ijverig uw beroep uit.

Kweek uw talent aan en breng uw moreel op hoog peil.

Bevorder het algemeen maatschappelijk welzijn.

Wees altijd strikt gehoorzaam aan de constitutie en de wetten van het land.

Spreek persoonlijk moed ten toon daar, waar en wanneer het belang van uw land dat eischt.

Welke Europeesche of Amerikaansche natie onderwijst in de scholen een beter of praktischer stelsel van moraal dan dit?

Wanneer iemand van het Japansche volk gedacht heeft, dat het zich slechts bekommert om materiele dingen en niet voor het ideeële en moreele, dan zal hij zijn oordeel dienen te herzien. Immers in het Japansche karakter vinden wij een sterk ideeële element. Dit idealisme komt misschien het meest uit in hun kunst, maar het manifesteert zich ook in de opvoeding, in de litteratuur en op vele andere gebieden. Het volgende moge als bewijs dienen. Sunderland vond in de Hooge Handelsschool te Tokio een klasse van tweehonderd jonge mannen, die Emerson bestudeerden, den eenigen grooten Amerikaanschen denker en schrijver, in wien het ideeële en het ethische sterk ontwikkeld zijn. De rector der school zeide, dat er geen klasse was, waarin met meer enthousiasme gewerkt werd.

Toen een voorname Japanner den dood van Lafcadio Hearn vernam, zeide hij: „Wij hadden beter twee of drie slagschepen kunnen verliezen."

Een toetssteen van beschaving eener natie is ongetwijfeld de wijze, waarop zij oorlog voert — de wijze waarop zij krijgsgevangenen behandelt en haar opvolgen of niet-opvolgen van de bestaande oorlogs- en internationale-wetten.

Hoe doorstaat Japan die toets?

Sunderland meent zeer gematigd te zijn als hij zegt, dat Japan die minstens even goed als iedere andere moderne natie doorstaat.

Tijdens de gemengde militaire expeditie, die door Groot-Brittannië, Duitschland, Frankrijk, Rusland, Japan en de Vereenigde Staten gedurende den Boksersopstand naar China gezonden werd, om de bedreigde legaties te ontzetten, onthielden, terwijl de soldaten der meeste

andere naties zich schuldig maakten aan plunderingen en wreedheden tegenover Chineezzen, de Japansche en Amerikaansche contingenten zich te eenenmale daarvan en gedroegen zich in alle opzichten in overeenstemming met de oorlogswetten.

In den Russisch-Japanschen Oorlog, stelde Japan een voorbeeld van moraliteit en eer voor moderne naties door het gedrag van zijn soldaten, door het optreden tegenover zijn vijanden en vooral door zijn behandeling der krijgsgevangenen. Tot hun groote verbazing zagen de Russische gevangenen zich overal met de uiterste hoffelijkheid en vriendelijkheid behandeld, gevoed en gehuisvest, medisch en chirurgisch op dezelfde wijze verzorgd als de Japansche soldaten zelf. Alle rapporten, die uit de veldlegers kwamen, stemden erin overeen, dat, terwijl in het Russische leger zoowel onderofficieren als soldaten een slechte militaire discipline, veel onmatigheid, veel ontucht en slechte hygiënische maatregelen bestonden, er onder de Japanners een strenge discipline, een algemeene matigheid en een bijzondere krijgstuicht heerschten, terwijl de hygiënische maatregelen niets te wenschen overlieten.

Een Amerikaansche zendeling, die tijdens den Russisch-Japanschen oorlog in Japan woonde, heeft het volgende getuigenis gegeven omtrent het geheel afwezig zijn van haat bij het Japansche volk tegenover het Russische:

„Indien er werkelijk haat bestaan had in de harten van het Japansche volk tegenover de Russen, dan zou deze zich ongetwijfeld geopenbaard hebben. En toch heb ik niet éénmaal iets gehoord, dat op het bestaan van zulk een haat wees. Integendeel ik heb dikwijls uitdrukkingen van sympathie gehoord voor het Russische volk en uitlatingen van hoop, dat de oorlog voor Rusland ten zegen mocht zijn. Toen Makárow, de Russische admiraal, met zijn vlaggeschip in de golven omkwam, kon ik geen enkelen juichtkreet hooren, maar wel merkte ik talrijke bewijzen van medelijden op over het verlies van een zóó dapper en bekwam vlootvoogd en van zoo'n kostbaar schip.”

Een zelfde afwezigheid van wrok, een zelfde gevoel van ridderlijkheid hebben zich gemanifesteerd van af het begin van den tegenwoordigen oorlog met Duitschland. Toen de diplomatieke betrekkingen tusschen Japan en Duitschland afgebroken waren, werd er onmiddellijk door de Japansche regeering een algemeen bevel uitgevaardigd, dat er geen gevoel van vijandschap tegenover eenigen Duitscher individueel bestaan mocht, dat overal met de grootste nauwgezetheid bescherming verleend moest worden aan alle Deutsche onderdanen, die verblijf hielden in het Japansche Rijk, dat er zorgvuldig voor gewaakt moest worden, dat de studenten en schoolkinderen zich niet zouden laten verleiden onbeleefd te zijn of „zich tegen de onderdanen van de belligerente natie te gedragen op een wijze, die niet in overeenstemming was met het hooge karakter van het Japansche volk.”

In de militaire operaties van Japan tegen Kiautsjau vocht het Japansche leger hard, zoo lang er gevochten moest worden, maar zoodra de vesting zich overgegeven had, werd de grootst mogelijke hoffelijkheid tegenover de Duitschers in acht genomen, om de vernedering van hun nederlaag zooveel mogelijk te verzachten.

Indien het mooie voorbeeld, door Japan in dat opzicht gesteld, nagevolgd was door de Europeesche naties in den oorlog van 1914, wat zou het vreeselijke verhaal daarvan dan anders geweest zijn!

Liefde voor den vrede is een kenteeken der ware beschaving. Bezit Japan dit kenteeken?

In tegenstelling met de in Amerikaansche kringen verspreide meening, die in het leven geroepen is door de Amerikaansche jingo's en andere vijanden van Japan, is het Japansche volk eeuwen lang geweest en thans nog uitermate vredelievend in zijn idealen en in zijn nationaal leven.

Wel is waar heeft Japan de laatste vijf-en-twintig jaar vele oorlogen gevoerd, maar dat geschiedde volgens hun oprechte meening direct of indirect tot zelfverdediging. Inderdaad is zijn voornaamste oorlog, die met Rusland in 1904—1905, er een geweest, dien het zich gedwongen voelde te voeren om zijn bestaan zelf te verzekeren. Maar verder is het land buiten eenigen twijfel gedurende een zeer lange periode een der meest vredelievende, zoo niet het vredelievendste van de geheele wereld geweest. Meer dan tweehonderd vijftig jaar lang heeft, terwijl Amerika en Europa ontelbare en dikwijls bloedige oorlogen voerden, Japan geen oorlog gehad, maar leefde het in volkomen vrede zoowel in binnen- als in buitenlandsch opzicht; en gedurende een nog veel langer tijdvak — een periode van bijna 1350 jaar — heeft het slechts één oorlog gevoerd met een vreemd volk. Natuurlijk is dat bevrijd geweest zijn van buitenlandsche oorlogen mede een gevolg geweest van de geïsoleerde ligging. Maar zelfs wanneer men dat in aanmerking neemt, is het vredesrecord van Japan zeer merkwaardig.

Zeer zeker heeft Japan vóór zijn lange aëra van binnenlandschen vrede een tijdperk van woelingen doorgemaakt en in dat tijdvak is er tusschen de barons en leiders veel gevochten en veel bloed vergoten, zooals dat in de meeste Europeesche landen ook het geval geweest is. Maar die periode eindigde in Japan drie eeuwen geleden en sinds dien tijd heeft het, zooals hierboven gezegd, een record van binnen- en buitenlandschen vrede gekend, zooals geen enkele natie der Westersche wereld aanwijzen kan.

Het is een der vreemde anomalieën van een zich Christelijk noemende beschaving, dat de zich Christelijk noemende naties van het Westen feitelijk Japan gedwongen hebben zich een sterk leger en een sterke vloot te scheppen en zich een te vreezen militaire mogendheid te toonen, alvorens zij het land der Rijzende Zon gelijke internationale rechten of haar als een eerste-rangsmogendheid be-

schouwen wilden. Zijn opvoeding, zijn kunst, zijn industrie, zijn beschaving, welke ouder waren dan die van vele Europeesche naties, telden niet mede: het moest bewijzen, dat het kon vechten; dan, maar ook niet eerder waren zij bereid het recht te doen wedervaren en het een plaats naast zichzelf toe te kennen.

Graaf Hayashi, de bekende Japansche staatsman, zeide tijdens den Russisch-Japanschen Oorlog: „Tegenwoordig hebben wij Japanners oorlogschepen, torpedo's en kanonnen. De Chineesche zeeën zijn rood van het bloed van onze eigen dooden en van hen, die wij dooden. Onze torpedo's treffen, onze shrapnels fluiten, en wij sterven en zijn de oorzaak van den dood van anderen. En gij, Westerlingen, zegt tot ons: Nu hebt ge een plaats naast ons veroverd, nu hebt ge u beschaafd. Eeuwen na eeuwen hebben wij kunstenaars, schilders, beeldhouwers, wijsgeeren en schrijvers gehad. Waren we toen barbaren?”

De Amerikanen noemen zich een vredelievend volk en de Japanners oorlogszuchtig. Maar wat zegt men van dit feit? In de jaren vóór den Europeeschen oorlog, toen de Ver. Staten in vrede leefden met de geheele wereld en van geen enkele zijde vijandelijkheden dreigden, gaven de Amerikanen 67% van hun groot nationaal inkomen voor verleden of toekomstige oorlogen. En Japan? In dienzelfden tijd gaf het voor militaire doeleinden slechts 37% van zijn betrekkelijk klein nationaal inkomen.

De Amerikanen noemen zich vredelievend en de Japanners oorlogszuchtig. Maar wie vond het machinegeweer uit? Wie de pantser-schepen? Wie de onderzeeërs? Wie de aëroplaan? Wie vestigde de aandacht van de geheele wereld op de vliegmaschine als een nieuw werktuig van menschelijke vernieling? Niet Japan, maar Amerika. Amerika vond al die vreeselijke oorlogsmachines uit, welke den oorlog tot een nieuwen geesel voor de wereld maken.

Nadat Commodore Perry de openstelling der Japansche havens bewerk had en toen Japan voor het eerst de groote Christelijke wereld van het Westen leerde kennen, schrok het bij het hooren hoevele bloedige oorlogen wij voeren. De Japanners vroegen zich af of zij niet iets konden doen om ons te helpen wat meer vredelievend te worden. De vooraanstaand Japansche patriot, Yokoi Shoman, smeekte letterlijk zijn regeering hem als een vredesapostel naar de Westersche volken te zenden om hen te bezweren een eind te maken aan hun bloedige conflicten. „Die Christelijke naties van het Westen,” zeide hij, „hebben voortdurende ruwe en bloedige oorlogen gevoerd. Laten wij tot haar gaan en haar leeren hoe groot de zegeningen des vredes zijn.”

Japan's liefde voor den vrede heeft zich niet beperkt tot het verleden. Er zijn zeer duidelijke bewijzen, dat zij thans nog bestaat. Kort vóór het uitbreken van den Europeeschen Oorlog zond de Carnegie Peace Foundation dr. Charles W. Eliot en dr. David Starr Jordan als zijn vertegenwoordigers naar Japan en andere

Oostersche landen om over den vrede te spreken. „Toen ik kort na hen in Japan kwam,” zegt Sunderland, „amuseerde en interesseerde het mij tevens de commentaren in verschillende Japansche kringen over die missie te hooren. Iedereen sprak met den grootsten eerbied over hen en beschouwde het als een groote eer voor Japan door zulke hoogstaande mannen bezocht te worden. Maar waarom achten de Amerikanen het van zoo groot gewicht, zoo werd telkens en telkens weer gevraagd, om vredesapostelen naar Japan te zenden? Japan voelde reeds lang volkomen sympathie met vredesbedoelingen en was bereid alles te doen wat in zijn macht was, om de wereld te organiseeren voor de bevordering van den vrede. Niets verlangde het zooveer als vrede, uitgezonderd dan rechtvaardigheid en eer. De landen, waar propaganda gemaakt moet worden voor vrede, waren Amerika en Europa.”

Grootmoedigheid mag zeker ook een kenteeken van een hooge beschaving genoemd worden.

Vele bewijzen van Japan's grootmoedigheid zijn voorhanden. Sunderland citeert er twee.

Niettegenstaande al het onrecht, dat Californië den Japanners had aangedaan, zond het Japansche volk, toen in 1906 San Francisco door een aardbeving en een hevigen brand geteisterd werd, honderduizend dollars om de slachtoffers te helpen.

„Toen ik in den herfst van 1913 in Japan was,” aldus vertelt Sunderland het tweede voorbeeld, „besprak het publiek druk de vraag of de regeering de uitnoodiging, die zij gekregen had om deel te nemen aan de Tentoonstelling te San Francisco, aannemen moest of niet. Sommigen zeiden: „Neen!” Na de behandeling, die ons volk in Californië ondergaan heeft, kunnen wij dat niet; wij moeten weigeren, wij willen niets met de Tentoonstelling te maken hebben, voordat het onrecht, dat ons aangedaan is, hersteld is.” Dit was echter niet de overheerschende meening. Het meer invloedrijke deel van het volk en ook de regeering zeiden: „Wij willen van vergelding niets weten. De Vereenigde Staten zijn een bevriende mogendheid. Het Amerikaansche volk als geheel heeft ons niets gedaan. Alleen een deel der Californische bevolking heeft zich unfair tegenover ons gedragen. Laten we handelen, alsof ons geen onrecht aangedaan is!” En het resultaat was, dat de Japansche regeering alle gedachten aan vergelding of wrok op zijde zettend, een der mooiste, zoo niet het mooiste paviljoen van de geheele Tentoonstelling bekostigde.

Door deze voorbeelden krijgen wij een blik in het diepere Japan, in het ware Japan — dat sommigen zoo verkeerd begrepen hebben en in onwetendheid en in wantrouwen.

In één opzicht schijnt de Japansche beschaving voor de Westerslingen niet hoog te staan. Dat is de toestand, waarin de vrouw verkeert.

Ons komt het leven der Japansche vrouwen beperkt, bekrompen,

geheel onderworpen en ondergeschikt aan den wil en de belangen van de manlijke leden der familie voor en wel in één te hooge mate, om bevorderlijk te kunnen zijn voor het welzijn van het huiselijk leven of van de natie. In dat opzicht neemt zij een heel wat lagere plaats in dan de vrouw in de meeste staten van Europa en in de Ver. Staten.

Vergeten mag echter niet worden, dat een verandering in dezen reeds begonnen is en snel om zich heen grijpt. Japan heeft algemeen elementair onderwijs zoowel voor jongens als meisjes en ook inrichtingen voor voortgezet onderwijs overal doen verrijzen. In Tokio is zelfs reeds een universiteit voor vrouwen met vijftienhonderd studenten, terwijl ook de gewone universiteiten voor het vrouwelijk geslacht open staan.

Ook in andere richtingen wordt het leven van de vrouw beter. Onlangs gaf een Japansche stad een lijst van zestig beroepen, welke nu ook door vrouwen bekleed mogen worden en vroeger alleen open stonden voor mannen. De Keizerlijke spoorwegbureaux hebben ongeveer duizend vrouwen als kaartjesverkoopsters, kassiers en boekhoudsters in dienst, terwijl de Japansche Bank 120 vrouwelijke employées heeft. Vele vrouwen zijn verder werkzaam in fabrieken, in sommige waarvan de werkuren te veel, de loonen te laag en de hygiënische toestanden verre van voldoende zijn. Uit het oog mag echter niet verloren worden, dat het fabriekswezen in Japan nog nieuw is. Waarschijnlijk zijn de toestanden niet slechter dan in Amerika en Engeland, toen daar het fabrieksleven begon. Daar zijn in den loop der tijden vele verbeteringen tot stand gekomen, hoewel ook daar de fabriekswetten en -toestanden verre van volmaakt zijn.

Er zijn thans in Japan vrouwelijke schrijvers, journalisten, dichters, acteurs en doktoren. Deze laatsten zijn meestal werkzaam in hospitalen, maar sommigen oefenen haar beroep ook onafhankelijk uit. Het aantal onderwijzeressen neemt snel toe. Er zijn goede normaalscholen en op bijna de helft der openbare scholen wordt door onderwijzeressen les gegeven.

Zonder overdrijving mag dan ook gezegd worden, dat zoowel het intellectuele als het maatschappelijke leven der vrouwen in Japan steeds, en heel snel, op een hooger peil komt. Langzamerhand wordt in Japan haar positie geheel gelijk aan die van de vrouw in andere beschaafde landen. Meer en meer wordt zij de ware levensgezellin van den man: Japan's aanraking met het Westen en in het bijzonder met Amerika schijnt veel gedaan te hebben om de natie een nieuw ideaal voor vrouwen te geven. Er zijn onmiskenbare teekenen, dat voor de vrouwen betere dagen naderen.

Een goede toetssteen voor beschaving is philanthropie. Mogelijk bestaat er in onzen tijd geen mooiere philanthropie dan het Roode Kruis. Hoe staat het daarmee in Japan? Hoewel het Roode Kruis daar veel later ingevoerd werd dan in Amerika, is het in het

land der Rijzende Zon tot grootere bloei gekomen dan bij de Yankees. Op den den 1sten Maart 1917 hadden de Vereenigde Staten slechts driehonderdduizend Roode Kruisleden tegen Japan twee millioen met een jaarlijksch inkomen van ongeveer drie millioen dollar.

Een ander bewijs van beschaving is godsdienstige verdraagzaamheid. Waar men deze vindt, kan men vrij zeker zijn ook een hooge beschaving te vinden. En nu mag men zonder vrees voor tegenspraak zeggen, dat nergens grooter godsdienstige verdraagzaamheid te vinden is dan onder het Japansche volk. In Japan bestaat volkomen vrijheid voor alle religie. Het Christendom, een vreemde godsdienst en betrekkelijk nieuw voor het land, heeft voor de wet dezelfde rechten als de oude inheemsche godsdiensten.

Geloofst iemand, dat, wanneer Boeddhistische en Shintoïstische zendelingen uit Japan in grooten getale naar het Westen kwamen, daar scholen en kerken stichtten en zouden pogen de kinderen daar over te halen het Christendom te verloochnen en hun geloof aan te nemen, zooals onze Christelijke zendelingen in Japan gaan doen, gelooft iemand, dat wij dan even verdraagzaam zijn zouden als de Japanners? Geloofst iemand, dat wij die Boeddhistische en Shintoïstische zendelingen met dezelfde consideratie zouden behandelen als de Japanners onze zendelingen? Japan staat Christelijke zendelingen niet alleen toe zich in volkomen vrijheid te organiseren en kerken en scholen te bouwen, maar het staat ook toe, dat die Christelijke organisaties eigendommen bezitten en geen belasting daarvoor betalen. Kom daar in Amerika of Europa eens om!

Enkele jaren geleden schonk de Mikado van Japan aan een Episcopaaal hospitaal te Tokio vijf-en-twintigduizend dollars. Zou de President van de Ver. Staten of de Koning van Engeland of de Keizer van Duitschland een dergelijke som schenken aan een Boeddhistisch hospitaal, stel dat dit in een van die landen oppgericht werd.

Een vrij groot aantal jaren geleden verwoestte en beschadigde tijdens ernstige politieke troebelen een oproerige bende vele gebouwen, waaronder verscheidene Christelijke kerken. Boeddhistische leiders boden daarna aan twee derden van de herstellingskosten te betalen!

In deze vergelijking tusschen de beschaving van Japan en die van de Christelijke naties uit het Westen, concludeert Sunderland, is het mijn doel niet geweest om Japan voor te stellen als een toonbeeld van volmaaktheid. Verre van dat. De Japansche beschaving is evenals de onze alles behalve volmaakt. De Japanners zijn niet allen engelen, maar evenmin zijn het allen duivels. Zij hebben hun gebreken, waaronder zeer groote. Maar van welke naties kan niet hetzelfde gezegd worden? Wij zien alleen de fouten van onze naasten het best. Naties beoordeelen andere naties strenger dan zichzelf. Ras-antipathieën vindt men overal. Maar speciaal is het waar dat het „blanke” ras zonder veel sympathie en daarom zonder begrip op andere rassen neerziet en deze dikwijls zeer oppervlakkig en hard beoordeelt.

NEDERLANDSCHE ROLPLATENNIJVERHEID

DOOR

M. H. VAN WESEL.

Het opschrift is tenminste al in onvervalscht, zuiver nederlandsch gesteld, hetgeen echter moeilijk steeds volgehouden zal kunnen worden in verband met een onderwerp, dat uit het buitenland afkomstig, daar zijn eersten bloeitijd beleefde, en pas na den volwassen staat bereikt te hebben, hier overgeplant werd. Het is een typisch feit, hoe weinig initiatief de toch voor den handel zoo uitmuntend geschikte Nederlander aan den dag legt. Eerst moet men over de grenzen de kastanjes voor ons uit het vuur halen, zich desnoods bij de eerste proeven eens duchtig branden, doch zoodra wij er ons mee zullen gaan bezighouden, dan moet alle gevaar geweken zijn, het vette winstje een aanlokkelijk en verleidend rondedansje voor onze kijkers uitvoeren, dan pas happen we toe... jammer dat maar al te dikwijls de room, na zoo lang en onnoodig talmen, reeds van de melk gesnoept is.

Gelukkig bestaat er voor dit laatste bij de filmindustrie voorloopig geen gevaar, in de toekomst wordt algemeen een nog grootere bloei, wellicht een nieuwe opleving van deze nijverheid verwacht, mits natuurlijk de toestanden na den oorlog niet zoodanig radicaal gewijzigd zijn, dat het bedrijfsleven voor ettelijke jaren verwoest en tot werkeloosheid gedoemd wordt. Het staat echter vast, dat zoodra er maar weer een tikje leven te bespeuren zal zijn, dit in de eerste plaats waarneembaar is bij de rolplaten nijverheid: de menschen snakken naar wat verstrooiing, wat afleiding, eens iets anders te zien dan de dagelijksche beslommeringen van het hedendaagsche, in alle opzichten en voor elkeen zoo ontzettend moeilijke leven. Indien één onderneming na den moordenden oorlog bijna met onbepaalde zekerheid, een rustige, krachtige en... winstgevende toekomst tegemoet zal gaan, dan is het juist de filmkunst.

Een enorme concurrentie zal er bij het sluiten van den vrede, die toch eens komen moet, gevoerd worden. Reeds heden ten

dage wordt er, speciaal in Amerika en Duitschland, ontzettend hard gewerkt: men bereidt zich op den toekomstigen strijd voor.

Nu dient de vraag gesteld te worden: „Hoe staat de nederlandsche bioscoop nijverheid tegenover deze concurrentie van het buitenland, welke maatregelen dienen getroffen te worden om een gunstig figuur op de wereldmarkt te maken, wat is tot nu toe reeds bereikt, en wat kan in de naaste toekomst door uiterste krachtsinspanning bereikt worden?”

Op het eerste deel van dit vragencomplex moet kortweg en ronduit geantwoord worden: „De vaderlandsche rolplaten nijverheid staat er vergeleken met het buitenland heel zwakjes voor.” En hier bedoelen wij geen vergelijking met groote mogendheden alleen, die vanzelfsprekend gemakkelijker over grootere bedrijfskapitalen, wereldvermaarder medewerkers beschikken en ook vaak technisch beter ingericht zullen zijn, doch wanneer we het oog bijvoorbeeld richten op een staat als Denemarken, dan mag niet verholen worden, dat de Noorsche filmkunst, waaronder we dan de drie Skandinavische rijken zullen verstaan, in korten tijd wonderen verricht heeft, waar men ondubbelzinnig zijn bewondering voor uit moet spreken. Speciaal de Nordisk film Co., Copenhagen, verheugt zich zoowel in de hooge gunst van Jan publiek, als in die der op dit gebied toch als autoriteit geldende filmondernemers.

Op de wereldmarkt neemt dit merk een eerste plaats in, en wedijvert met succes tegen de vermaarde buitenlandsche fabrieken der omliggende aanzienlijker rijken.

Het eerste bezwaar, dat tegen de vaderlandsche filmindustrie geopperd dient te worden, is haar uiterst luie productie. Hoe wil men nu in 's hemelsnaam, zelfs in eigen land bekend worden, door slechts één of twee producten per seizoen af te leveren ¹⁾. Tegenover het buitenland moet men nog veel vreemder staan, het is niet onwaarschijnlijk, dat autoriteiten op cinematografisch gebied in den vreemde nog nooit van de Nederlandsche nijverheid gehoord zullen hebben, laat staan kennis gemaakt hebben met haar voortbrengselen. Het heeft er zoo den schijn van, dat men de boel maar laat waaien, op hoop van zegen de onderneming bestuurt. Dat is echter niet de ware manier om sterk en krachtig bij het sluiten van den vrede tegenover het concurrerende buitenland, dat reeds zijn sporen verdiend heeft en wiens taak dus veel lichter is, te staan.

Nu heeft de Nederlandsche cinema fabrikant op het oogenblik met groote, bijna niet te overbruggen moeilijkheden te kampen. Allereerst het gebrek aan materiaal voor het vervaardigen van de ruwe filmbanden, want de aanvoer uit het buitenland is zoo schaarsch

1) Hierin blijkt sedert de laatste maanden evenwel verandering te komen, althans de Hollandia film te Haarlem heeft een achttal rolplaten ter projectie gereed liggen.

en dikwijls zoo slecht, dat men wel een uitweg moet trachten te vinden, ten einde de onderneming voort te zetten. Daarbij komt dan, dat de gereedgekomen films niet naar het buitenland gestuurd kunnen worden, tengevolge van het enorme koersverschil, waardoor verlies in plaats van winst niet uitgesloten is. Zou het evenwel hier niet een weinig de voorzichtigheid, die de wijsheid bedriegt, zijn, en het niet aanbeveling verdienen een enkelen keer ook eens een licht verliesje te lijden ten einde in het buitenland bekendheid en waardeering te verwerven. Onbekend maakt onbemind, dit is zeker van toepassing op de rolplatennijverheid, die behalve industrie toch ook kunst, amusementskunst dient te zijn.

Wanneer we de quaestie nu even niet uit een zakelijk- doch uit een artistiek oogpunt willen beschouwen, dan dient onmiddellijk vermeld, dat de Nederlandsche filmkunst er wezen mag, de vergelijking met het buitenland soms glansrijk kan doorstaan en zelfs op de collega's uit den vreemde de niet geringe verdienste vóór heeft, zich niet zoozeer op sensatie toe te leggen, doch integendeel uiterst gevoelig en vatbaar is voor verbetering en veredeling.

Nederland bezit een vijftal eigen filmfabrieken. De drie bij het publiek meest bekende zijn de Hollandia Film Fabriek, de Amsterdam Film Co., en de Rembrandt Film, terwijl daarnaast nog bestaan een fabriek van de firma F. A. Nöggerath en die van de firma B. A. Mullens ¹⁾.

Het eerste werkelijke bioscooptheater te Amsterdam, was het theater van de firma F. A. Nöggerath. Het hoofdgerecht van het programma bestond uit variété, als vóór- en nagerecht diende men een kort, onzinnig valnummertje op. Het zal ongeveer een twintig-tal jaren geleden zijn, dat de bioscoop voor het eerst in een grooten music-hall, ik geloof de Londensche Empire vertoond werd. Men projecteerde daar een trein in volle vaart, en de vertooning moet in dergelijke mate een indruk van werkelijkheid op het publiek gemaakt hebben, dat het onwillekeurig achteruitdeinsde, denkende de trein te zien naderen. Sedert deze betrekkelijk zeer korte tijdsruimte heeft de filmkunst wonderen verricht. Naast veel verkeerds, dat langzamerhand ongelukkigerwijze dieper en vaster inkankeerde, biedt zij ook veel schoons en prijzenswaardigs.

De ontwikkeling van het inheemsche filmwezen dateert slechts van de laatste zes, zeven jaar in tegenstelling met onze bureu, waar deze amusementskunst bij uitnemendheid reeds lang welig en vruchtbaar tierde. Wanneer wij nu even een blik terugslaan naar wat in een vijf-tal jaren bereikt is, het aantal bioscooptheaters zouden moeten vermelden, dat in oorlogsjaren opgericht werd, zonder te vergeten de nog steeds nieuwe aankopen van terreinen

1) Er zijn er in het afgelopen seizoen nog een tweetal bijgekomen, de Max Louis Blitz Co. en de Zodiak film Co. onder leiding van den Heer Maurits Dekker, doch haar producten zagen tot nu toe niet het licht.

tegen ongehoorde en bijna ongelooflijke prijzen, waar in een minimum van tijd de kostbaarste, naar de laatste eischen des tijds, met ongekende luxe ingerichte cinema paleizen zullen verrijzen, dan moet men tot de slotsom komen, dat deze gruwelijke wereldkrijg den bioscoopondernemers geen windeieren gelegd heeft.

Nu is één ding bij al dat moois juist zoo vreeselijk jammer: de tot nu toe schier onbepaalde afhankelijkheid van het buitenland. Niet dat de producten uit den vreemde niet aan de gestelde cinema-artistieke eischen zouden voldoen: Integendeel, doch wij zouden zoo gaarne zelf ook eens produkten van eigen bodem zien. Ons schilderachtig landje, dat de uithuizige Nederlanders noodgedwongen eindelijk eens door de onmogelijkheid om over de grenzen te trekken gaan bezoeken en ook beginnen te waardeeren, leent zich juist zoo uitmuntend voor kinematografische opnamen op elk gebied. En nu moet u me heusch niet voor overdreven chauvinist gaan uitmaken, indien ik beweere, dat het Hollandsche publiek veel liever een goede nederlandsche film met bekende artisten van de eigen planken geprojecteerd ziet, dan produkten misschien met wereldvermaarde medewerkers, doch die de toeschouwer amper of in het geheel niet bij naam kent.

Geen duidelijker bewijs voor het voorafgaande kan ik geven dan door te wijzen op het meerdere malen prolongeeren van alle nederlandsche rolplaten zonder uitzondering. *Vox populi, vox die, à bon entendeur salut!* Laat deze waardeering van de zijde van het publiek een aansporing zijn voor den filmfabrikant om zijn uiterste krachten in te spannen om de moeilijkheden te overwinnen, ten einde wat productiever te worden. Heusch, het is meer dan noodig, laat men het onmogelijke trachten te bewerkstelligen, anders zou men voor het vreemde verschijnsel kunnen komen te staan, dat ons eigen publiek van de inheemsche industrie vervreemde, wat toch nooit de bedoeling kan zijn van iemand, die, in welk opzicht ook, bij het zoo uitgebreide en wijdvertakte bioscoopbedrijf betrokken is.

Een eerste vereischte voor de filmnijverheid is een ruime, schier onuitputtelijke beurs, waarvan men nooit den bodem mag bespeuren of zelfs vermoeden. Zuinigheid, bekrompenheid en krenterigheid zijn uitdrukkingen, die in een filmwoordenboek niet thuis hooren. Dat is juist de groote voorsprong, dien het buitenland op ons heeft, dien men niet mag onderschatten. De Hollander is uit den aard der zaak, zijn aangeboren karaktereigenschappen brengen dat mee, zuinig; gooien met geld, hetgeen in den handel en in de nijverheid om de concurrentie weerstand te bieden een gebiedende eisch kan zijn, is hem totaal onbekend. Het overbluffen van de Amerikanen, waar zij zoo ontzettend veel mee bereikt hebben en nog in de toekomst mee zullen bereiken, kan de nuchtere man van de onmetelijke vlakten niet begrijpen, en juist doordat hij zich in dergelijke gemoedstoestanden niet kan indenken, neemt hij

hier een sceptisch standpunt tegenover in, dat soms kan ontwaarden in lichte, minachtende spotternij, uitsluitend voortkomend uit een tekort aan begrip van die bij andere volkeren en rassen zoo uitstekend te pas komende karaktereigenschap. Des te vreemder en onverklaarbaarder moet het ons toeschijnen, dat de Nederlander in het geheel niet afkeerig is van speculeeren en daarbij nog wel in het bijzonder de buitenlandsche industriewaarden voor den oorlog zich in zijn voorliefde mochten verheugen. Wij spreken hier wel te verstaan van even voor den oorlog. Nu is hier wel een kentering in waar te nemen. De Hollandsche industriewaarden, door de tijdsomstandigheden zoete winstjes afwerpend, bleken plotseling magnetische kracht verkregen te hebben voor de trouwe beurspeculanten.

Nu begint de O. W. te verflauwen, de beurs verkeert in een stadium van afwachting: men denkt aan de toekomst. Zou nu het tijdstip niet aangebroken zijn om eens flink aan te pakken, zouden aandelen van een zoowel in artistiek als in finantieel opzicht sterk in haar schoenen staande filmonderneming geen gretigen aftrek ter beurze hebben. Alleen door krachtige finantieele ondersteuning valt er in de toekomst een gunstig resultaat van deze nijverheid te verwachten, zonder dat is zij gedoemd tot verval en zou langzaam doch zeker in het niet zinken. Dit zou juist zoo-veel te meer te betreuren zijn, daar in artistiek opzicht alle factoren, die het succes garandeeren kunnen, wel degelijk aanwezig zijn. Dat er zeer veel geld noodig is om een filmonderneming behoorlijk te drijven kan ik niet anders aantoonen dan door een film ietwat uitvoeriger te bespreken, daarbij mij uitsluitend aan hoofdpunten houdend, daar dit eerste artikel, dat meer als een algemeene inleiding bedoeld is, niet te veel in bijzonderheden mag afdwalen.

Allereerst zij opgemerkt, dat de vaderlandsche filmindustrie vaak reeds goedkooper kan werken dan het buitenland dit doet. Onze krachten die vanzelfsprekend goed gehonoreerd worden, genieten toch niet die buitensporige honoraria, die men in den vreemde kan toekennen, waar een vergoeding van een half miljoen gulden volstrekt niets buitengewoons is. Een dergelijke verkwisting kunnen onze ondernemingen zich nog niet veroorloven en toch zijn wij in staat te wijzen op uitmuntende filmartisten, waaronder Annie Bos van de Hollandia Film Fabriek een eereplaats inneemt. Deze verdienstelijke artieste wist zich zoo geheel aan het filmspel aan te passen, dat men haar naam met een gerust geweten onder de grootsten van de grooten mag noemen en zij met recht den eere-titel van het Hollandsche bioscooppubliek ontving: „De nederlandsche filmster”. Bij het vervaardigen van een nieuwe film heeft men met drie factoren rekening te houden: het scenario, het spel der medewerkers en de mise en scene.

Hetgeen tot nog toe bereikt werd wat de scenario's betreft,

kan niet zoozeer tot bevrediging stemmen. Maar al te veel wordt er toegegeven aan den dwingenden eisch van het publiek, dat belust op sensatie zich als het ware verkneukelt in de meest onmogelijke toestanden, er nooit verzadigd en beu van schijnt te worden, zodoende de ondernemers noodzakend tegemoet te komen aan zijn wil, die niet terzijde gelegd mag worden. Doch zou het niet mogelijk zijn, den tyrannieken geest, waardoor het groote publiek, als een verwend, vertroeteld en over het paard getild kind beziel wordt, probeeren te temmen, op betere, vruchtbaarder en artistiek hoogstaande banen te leiden. Zoowel de filmkunst als de filmindustrie zou een dergelijke verandering ongetwijfeld ten goede komen, ook in verband met den zwaren strijd om het bestaan, dien deze nijverheid, laten wij hopen binnen kort, na den oorlog zal hebben te voeren.

De doorsnee-scenario's zijn de oorzaak geweest, dat er een groot aantal tegenstanders van den bioscoop zich vormde. Dat die lieden wel eens wat al te ver in hun beweringen gaan, zal ieder objectief beoordeelaar, onpartijdig oordeelend, grif moeten toegeven.

Alle misstanden, die heden ten dage in zoo afschrikwekkend groot aantal worden aangetroffen, alle misdaden, de toenemende misdadigheid en verwildering der jeugd toeschrijven aan het bioscoopgevaar, is toch wel een beetje kinderachtige en een al te gemakkelijke oplossing en uitlegging voor sociale toestanden, die in hoofdzaak veroorzaakt worden en ontstaan zijn door de algemeen heerschende wereldorde: het mensdom staat op zijn kop, hoe wil men dan dat alleen de jeugd de normale verhoudingen behouden zou! Door dat, grootendeels denkbeeldige, bioscoopgevaar ontstonden Keuringscommissies, die allen de beste en edelste bedoelingen hadden, doch die door hun plaatselijk gezag en stedelijken invloed belemmerend werken moeten op de filmindustrie. Men krijgt daardoor den zeer abnormalen toestand, dat die film in A. wel geprojecteerd mag worden, terwijl zij in B. eenige coupures moet ondergaan, om in C. geheel verboden te worden, terwijl D. ten slotte de aaneenrijging der afgekeurde deelen weer toestaat. Een dergelijke toestand is natuurlijk op den duur onhoudbaar ¹⁾.

Ofschoon ik voor mij, volstrekt tegenstander ben van een censuur op kunstgebied in welken vorm dan ook, zou het toch oneindig raadzamer zijn, als men dan absoluut een keuring wil en moet hebben, dat die van rijkswege geschieden zou, en dat wel degelijk de belangen hebben in de filmnijverheid een woordje in deze raden in te brengen zullen hebben, opdat wij hier geen herhaling uit de geschiedenis zullen krijgen van het: Wij zullen bij U onder-

1) Wij vernemen, dat de nieuwe regeering een commissie ter regeling van het bioscoopvraagstuk heeft ingesteld, zoodat wel spoedig een oplossing tegemoet gezien mag worden.

handelen, zonder U, en over U. Voor deze eer bedanken filmfabrikanten en ondernemers ongetwijfeld!

Na dit kleine, doch wel degelijk bij het onderwerp passende intermezzo, zullen wij het tweede punt van de filmvervaardiging gaan behandelen: het spel. Hiervan valt meer goeds te zeggen. Eerste-rangskrachten van alle gezelschappen uit de meest uiteenlopende en verschillende richtingen verleenen hun medewerking. In de eerste plaats de vaste filmartisten als Annie Bos, Willem van der Veer, Migliar (een Italiaan aan de Hollandia fabriek verbonden), Lola Cornero, Jacques Sluyters. Dan eenige sterren, die van tijd tot tijd hun medewerking verleenen. Meina Irwin de bekende danseres, Else Grassau de operette diva, zonder te vergeten onze grootste nederlandsche tooneelspeelster Mevr. Mann—Bouwmeester en haar broer Louis.

Terwijl in het begin van de bioscoop industrie het „filmen” door menig tooneelspeler of speelster als iets minderwaardigs, iets dat niet bij sterren behoorde, gebrandmerkt was, is dit in de laatste jaren, ook al weer in navolging van het buitenland, totaal veranderd. Elkeen wil nu gaarne gefilmd worden.

Eigenaardig is het, dat artisten van zoo enorm verschillende richting samen op het witte doek spelen. Het cabaret en de operette naast de eerste krachten van het „Nederlansch Tooneel” bijvoorbeeld. Met dergelijke medewerkers kan het artistiek succes toch niet anders dan bij voorbaat verzekerd zijn. Wanneer daar dan nog bijkomt dat men de beschikking heeft over ten volle voor hun taak berekende regisseurs als de Heer Binger van de Hollandia film, Theo Frenkel Sr. van de Amsterdam film Co. die zijn sporen reeds ruimschoots in het buitenland verdiend heeft, Joh. Gildemeyer, de nederlandsche scenario ontwerper voor de Rembrandtfilm, terwijl er sprake is, dat Henri Brondgeest zich ook als regisseur aan een nieuw op te richten onderneming zou verbinden ¹⁾.

De letterkundige wereld, die nog tot voor zeer korten tijd zich bijna unaniem in ons vaderlandje afzijdig en zelfs vaak vijandig tegenover de filmkunst toonde, begint ook zoo zoetjes aan in deze kunst een beter inzicht te krijgen, en op het zoo ruwweg ingeslagen pad terug te krabbelen. Men meldt zelfs o. a. dat Heyermans er in toestaat een verfilming te maken van zijn schitterend werk „Op hoop van Zegen”, waarin mevrouw Esther de Boer van Rijk dan in haar onvergetelijke, diep menselijke, ontroerende creatie van Kniertje zou optreden. De vervaardiging zou geschieden door de Hollandia fabriek ²⁾, terwijl daar en bij de Amsterdam film Co. ook reeds eenige werken van den bekenden tooneelschrijver Jhr. A. W. G. van Riemsdijk ter projectie worden gereedgemaakt. Men zij hierbij

1) Het blijkt, dat van deze laatste plannen waarschijnlijk niets komen zal.

2) De „Hollandia” heeft zich het verfilmsrecht van alle stukken van Heyermans verzekerd.

vooral niet zuinig bij de begroting voor de mise en scene. Het publiek is op dit gebied zoo door het buitenland verwend, dat de vaderlandsche industrie niet mag teleurstellen. Dat die kosten niet klein zijn kunt u wel gemakkelijk nagaan, door eens op te tellen hoeveel toiletten één filmster in één film optredend noodig heeft, en dat bij den tegenwoordigen exorbitanten prijs der stoffen! Dan de figuranten, die ook alle netjes in de plunje gestoken dienen te worden, de decoraties, die ofschoon men doorgaans met een stukje van een salon of zaal kan volstaan, door hun ontzaglijke verscheidenheid enorm oploopen.

Het behoort dan ook bijna tot de onmogelijkheden een zuiver sluitende begroting vooraf op te maken, men zal, wanneer geen overdreven en misplaatste zuinigheid betracht wordt, steeds zijn budget overschrijden.

Kapitaal, zeer veel kapitaal is dus een eerste vereischte, doch het lijkt m. i. een zeer solide en ook winstgevende geldbelegging.

Behalve dan als amusementskunst is er voor de nederlandsche bioscoopnijverheid nog een andere taak weggelegd: die van belangstelling in de eerste plaats in ons eigen land, en later naar we hopen ook over de grenzen voor den Nederlandschen handel op elk gebied op te wekken. Vooral bij het groote buitenlandsche publiek zijn onze verschillende takken van nijverheid nog schier geheel onbekend. De sage van den op klompen loopenden Nederlander is nog niet volkomen uit het volksbrein verdwenen. Onze producten, enkele uitzonderingen daargelaten, vonden niet den aftrek, die hun overeenkomstig hun hoedanigheid, hun prijzen en goede eigenschappen toekwamen. De nederlandsche reclame was in vergelijking met die van andere rijken onvoldoende en gebrekkig georganiseerd en uitgevoerd. Geen beter, doeltreffender en wat voor een Hollander wel het meest zeggen wil, . . . geen goedkoop reclamemiddel bestaat er momenteel dan de cinematografische handelspropaganda.

Wanneer elke fabriek, die daarvoor in aanmerking denkt te komen, na overleg gepleegd te hebben met de vereeniging: „Nederlandsch Fabrikaat”, de bezienswaardigheden van haar onderneming of bedrijf op het witte doek liet brengen door haar technische leiding toe te zeggen bij het vervaardigen van een dergelijk doel beoogende film, dan kan het niet anders of het tweeledige doel, dat men zich voor oogen stelde en wil trachten te bereiken, zal de gespannen verwachting nog ongetwijfeld overtreffen.

Men zou namelijk 1°. de nederlandsche belanghebbenden bereiken, hun de deugdelijkheid der nederlandsche produkten op aanschouwelijke en overtuigende wijze kunnen aantoonen, daarmede tevens het groote publiek bereikend, dat toch ook wel een woordje in het kapittel mag meespreken, 2°. in een niet al te verre toekomst ook het buitenland kunnen bereiken, daar gedrukte reclames en circulaire maar al te gauw den weg naar de prullemand vin-

den, indien ze niet afkomstig zijn van vaststaande handelsbetrekkingen of beslist noodzakelijke nieuwe relaties.

Bij een goede leiding bij het vervaardigen van dergelijke films, en wie zou daarbij beter en meer in aanmerking komen dan juist voornoemde Vereeniging: „Nederlandsch fabrikaat”, valt er zeer veel goeds voor den handel in het algemeen van dergelijke kinematografische opnamen te verwachten.

Bij de jongste Jaarbeurs te Utrecht, de proeven bewezen het, voldeden de filmopnamen uitmuntend en vergoedden ruimschoots de in verhouding betrekkelijk uiterst geringe tot de schatten, gemaakte onkosten voor de vervaardiging, vergeleken bij het rijkelijk bereikte doel met de enorme voordeelen er aan verbonden.

Doch niet alleen weer voor den handel, ook om het natuurschoon van Nederland, in de eerste plaats in het eigen land, en daarna bij onze naburen bekend te maken, zouden de trilbeeldjes uitmuntende diensten kunnen verrichten. Voor den oorlog was het bijvoorbeeld volstrekt geen zeldzaamheid Nederlanders aan te treffen, die de hoogste bergtoppen, de afgelegenste gehuchten van Zwitserland en Duitschland hadden bezocht, doch die nog nooit een voet gezet hadden in ons schilderachtig Gelderland of Limburg. Wanneer men hun die streken op de bewegende plaatjes, onder voorwendsel van uitheemsch natuurschoon zou projecteeren zouden zij ongetwijfeld er bij de eerstkomende vakantie heen willen snellen, indien het passenstelsel voor dit reizen geen beletsel was. Nu gaan zij er maar als noodgedwongen geaccepteerd ersatz naar toe. Waarom ook niet eens wat van ons mooi land in het buitenland laten projecteeren: Zwitserland heeft niet alleen het monopolie van natuurschoon.

Elke streek, ieder land heeft zijn eigenaardigheden. Ons vaderland is hiervan toch wel allerminst gespeend: al waren het alleen maar de onmetelijke weiden met het bonte vee, het vele water dat aan het geheel een zoo typisch echt schilderachtig karakter geeft, dat men met den verzamelnaam „Hollandsch landschap” pleegt te betitelen.

Ten slotte nog een enkel woordje over de trilbeeldjes en het onderwijs. Heel langzaam geschiedt de aanpassing, wanneer we dit vergelijken bij de tot nu toe bereikte resultaten in het buitenland. Behalve het nieuwe, waar men hier blijkbaar steeds tegen op ziet, het breken met de oude sleur, het bestaande schijnt iets ontzettends te zijn. Daardoor komt het zeker, dat elke nieuwe uitvinding zoo langzaam ingang vindt bij de Heeren, die het aangaat van Gemeentewege.

Enfin de bioscoop en het onderwijs hebben elkander dan toch eindelijk gevonden en hopen nu, eendrachtelijk en onscheidbaar vereenigd, veel goeds in het belang van het onderwijs tot stand te brengen. Juist de gelegenheid tot aanschouwelijk onderwijs, die bij de jeugd belangstelling voor de verschillende vakken kan opwekken, werd maar al te veel gemist.

Ik kan me nog heel duidelijk uit mijn schooljaren herinneren, dat ik me maar geen duidelijk beeld van natuurkunde, scheikunde en warenkennis kon vormen. Al die theorie, die tooverformules, dorre beschrijvingen en uiteenzettingen konden er bij mij niet goed in, ik leerde de boel uit mijn hoofd zonder ooit een duidelijk beeld van de kern, waar het om ging, te kunnen vormen. Zoo zal het bij menigeen ook bij de kennis van aardrijkskunde, geschiedenis en andere vakken gaan. Een eerste vereischte voor goed onderwijs is, dat men de jeugd, die van frissche, opgewekte en levendige kost houdt, geen taaie, onverteerbare stof te verwerken geeft.

Laat men zich heusch niet tevreden stellen wanneer de leerlingen maar pompen om toch zoo gauw mogelijk voor het examen klaar te zijn, om dan zoodra ze hiervan de bullen in den zak hebben, tengevolge van de saaie schooljaren, een dergelijken grondigen afkeer van verdere studie verkregen hebbend, dat alle lust tot verdere zelfstudie, tot zelfstandig zoeken, ploeteren en uitpluizen hun voor het gansche verdere leven benomen is.

Geen beter remedie om hier tegen te waken zou er te vinden zijn, dan door een ruim gebruik van bioscopen op school te maken om de belangstelling en de aandacht der kinderen vast te houden, hun in den waren zin van het woord met het gedoceerde te boeien. Zoowel op de lagere als op de middelbare school dient men gebruik van de filmkunst voor dit doel te maken.

Het zou toch waarachtig al diep treurig gesteld zijn met ons vaderlandsch initiatief, indien wij zelfs voor den schoolbioscoop de hulp van het buitenland moesten inroepen ¹⁾. Daarom roep ik U van harte toe: „Nederlandsche rolplaten nijverheid, ontwaak uit uw sluimering; bereid U voor op den zwaren strijd, die U wacht door de toenemende concurrentie van het buitenland. Wees sterk, in het volle bewustzijn van eigen kracht, eigen kunnen. Het Nederlandsche volk, de Nederlandsche nijverheid stelt in U haar volste vertrouwen, stel die hooggespannen verwachtingen niet te leur. Nederlandsche filmkunst, een schitterende toekomst wacht u, wees gereed haar bijtijds tegemoet te treden en waardig te ontvangen!”

1) Te 's Gravenhage is opgericht de „Haghe film” onder artistieke leiding van den Heer Willy Mullens. Deze onderneming houdt zich speciaal met opnamen in dit genre bezig. Zoodat binnen afzienbaren tijd de schoolbioscoop zich tenminste op de nationale industrie kan beroepen.

DE FINANCIËELE TOESTAND DER NEUTRALE STATEN.

Niet alleen van de oorlogvoerende staten maar ook van de onzijdigen zijn de financiën door den oorlog danig in de war gestuurd. Daarbij vertoonen zich echter aanmerkelijke verschillen, grootendeels voortvloeiende uit verschillen in geographische positie ten opzichte van de oorlogvoerenden. Een land als Nederland, aan alle kanten door oorlogvoerenden of belangrijk zeeoorlogsgebied omgeven, moest natuurlijk voor de handhaving zijner onzijdigheid meer uitgeven dan b. v. Spanje, dat, in een uithoek van Europa gelegen, weinig gevaar loopt met de wapenen voor zijn neutraliteitsrechten te behoeven opkomen.

In het maandbericht voor October van de Schweizerische Bankverein te Bazel wordt een opgave verstrekt van den financieelen toestand van Denemarken, Noorwegen, Nederland, Spanje, Zweden en Zwitserland, dus van de Europeesche neutralen. Met uitzondering van Spanje blijken zij voor militaire doeleinden en voor ambtenaars-salarissen aanmerkelijk verhoogde bedragen te moeten opbrengen. Daarbij komt dat belangrijke bronnen van inkomsten veel minder opleveren, vooral de invoerrechten. Nieuwe belastingen en groote leeningen zijn voor herstel van het evenwicht noodig geweest. In de eerste twee of drie jaren van den oorlog was de financieele toestand der neutrale staten nog betrekkelijk gunstig, vooral waar de bodem veel voortbracht en waar men door het bezit van een flinke koopvaardijvloot van de ontzaglijk gestegen vrachtprijzen kon profiteeren. Dank zij de gunstige wisselkoersen konden de daarvoor in aanmerking komende neutralen de in het buitenland geplaatste leeningen grootendeels inlossen, terwijl nieuwe leeningen slechts in uiterst beperkten omvang in het buitenland werden ondergebracht.

De volgende tabel geeft ons de ontwikkeling van de staats-schulden der neutralen sinds het uitbreken van den oorlog aan:

Land	Staatsschuld voor 1913	Oorlogs- schuld midden 1918	Totale schuld eind 1917 of midden 1918	Schuld per inwoner	
				1913	1918
	In millioenen francs.			In francs.	
Denemarken	495	314	809	178	282
Noorwegen	500	330	830	201	334
Nederland	2415	1928	4343	381	683
Spanje	9400	898	10298	458	502
Zweden	997	844	1841	178	324
Zwitserland	146	1228	1368	38	352

De toeneming van den totalen schuldenlast bedraagt tot nu toe dus in Zwitserland 837⁰/₀, in Zweden 85⁰/₀, in Nederland 80⁰/₀, in Noorwegen 66⁰/₀, in Denemarken 63⁰/₀ en in Spanje 9,55⁰/₀, waarbij opgemerkt moet worden dat hier wat Spanje betreft de vlottende schuld niet medegerekend is. De genoemde zes landen tezamen gerekend is de schuld per hoofd der bevolking, welke op het einde van Januari 1913 frs. 334 bedroeg, gestegen tot frs. 467 op het einde van 1917 of in het begin van 1918. De neutraliteit blijkt dus aanzienlijke offers te vergen, al zinken die bijna in het niet bij vergelijking met wat de oorlog kost.

BIBLIOGRAPHIE

Mr. C. VAN VOLLENHOVEN. *De drie treden van het volkenrecht.*
Prijs fl. 0,80. (Martinus Nijhoff).

Zoo terecht is geleerd, dat het wezen van het recht in vrijheidsbeperking is gelegen. Dat gij op een zaak recht van eigendom hebt, beteekent in den grond niet anders dan dat wij anderen de vrijheid missen om met haar naar onzen wil te handelen. Dat een arm oud mensch het recht heeft om van den staat een pensioen te ontvangen, komt hierop neer, dat de niet arme en niet oude volksgenooten de vrijheid missen om met hun heele inkomen te handelen naar hun goeddunkt. En zoo is op den bodem van ieder materieel recht een vrijheidsbeperking te onderkennen. De heele staat is in zijn wezen een beperking van vrijheid. Uit het heerschend rechtsbewustzijn der volksgenooten komen er de regelen voort, welke naleving uit den chaos een geordende samenleving doet ontstaan. Onbeperkte vrijheid, dat is anarchie, en deze is, zelfs al waren menschen lammeren, nu eenmaal onbestaanbaar waar ieder niet op zich zelf leven kan.

Is inderdaad het wezen van alle recht in vrijheidsbeperking gelegen? Het mocht wat. De laatste tijden hebben het wel anders geleerd. Er is een beschamende uitzondering. Het volkenrecht, d. w. z. het recht dat de onderlinge verhoudingen der staten heet te regelen, gelijk het burgerlijke recht de voornaamste onderlinge verhoudingen der burgers regelt, vertoont wel een geheel ander beeld. Het is geen recht in den eigenlijken zin des woords. Het wil orde scheppen en toch aan iederen staat zijn ongebreidelde vrijheid laten. Maar orde, dat is gebondenheid, en hoe kan deze nu met ongebreideldheid samengaan? Neen, dat zoogenaamde volkenrecht, dat iederen staat volkomen soeverein laten wil, dat is een schijnheiligheid, een Judas, een bron van walging.

Maar het is nog pas in zijn ontwikkeling en kan nog op het rechte pad worden gebracht. Eerst echter moet het in zijn tegenwoordigen staat ontmaskerd, in al zijn valsheid te kijk gesteld. Het prachtige boekje van Professor Van Vollenhoven, welks titel hierboven staat, doet dit op meesterlijke wijze, en wijst tevens den weg naar verbetering. De schrijver gaat er de ontwikkeling van het volkenrecht na, en onderscheidt in die ontwikkeling drie stadia, elk met een volkenrecht van eigen stempel. In het volgende zij de gedachtengang in het kort weergegeven.

Om te beginnen moet een nieuwe opvatting worden gevestigd over de rol, welke Huig de Groot in de ontwikkeling van het volkenrecht heeft vervuld. Ieder meent zoo goed te weten, dat het moderne volkenrecht ontstaan is door zijn boek „Over het recht van oorlog en van vrede" (1625), maar dat is een legende. In

werkelijkheid heeft Grotius op het volkenrecht van zijn tijd weinig invloed gehad. Het eerste volkenrecht was een geheel ander dan het zijne. Het mikte niet zoo hoog van een internationale ordening, dus een statenbond, na te streven, maar gaf voor den omgang der staten niet meer dan een stel regels van ondergeschikt belang. Onbeholpen en onbelangrijk was dus dit volkenrecht, maar het bood het voordeel, dat het eerlijk was. Het preteenteerde niet de wereld te hervormen, het had geen woorden over eeuwigen vrede in den mond, het gaf alleen een aantal regels over den omgang der staten, vooral nog nopens het ceremonieel. Zoo was het eerste volkenrecht, dat ongeveer van 1570 tot 1770 heeft geduurd.

Was van De Groot in het eerste volkenrecht weinig sprake, evenmin was dat in het tweede het geval. Er is nu veel meer belangstelling voor het volkenrecht. De boeken, verdragen enz. op dit gebied worden veel talrijker, maar voor Grotius gaf dat alles toch geen kans om gehoord te worden. In zijn betoog immers lag een gedachte, de hoofdgedachte nog wel, waar men niet aan wilde. De Groot had de leer verkondigd, dat een staat maar niet alles doen mag wat hij wil, dat een staat even goed misdaden kan plegen als een burger, dat een statenstrafrecht even onmisbaar is als een strafrecht voor burgers, dat ieder land mag meewerken aan de bestraffing van den staat die zijn plichten te buiten gaat. Van dat alles echter wilden ook de staten, die onder het tweede volkenrecht leefden, niet weten. Zij wilden niet gebonden zijn in hun ongebreidelde machtsbegeerte, zij sloten zich dus niet aan bij de gedachte dat ook staten plichten hebben, en dat ook staten door deze te schenden misdaden begaan, zij wilden niets van hun vrijheid inboeten en oningeperkt soeverein blijven. En niet bij Grotius sloot men zich dus aan, maar bij den Zwitser Eméric Vattel, die in 1758 een werk over het volkenrecht had doen verschijnen. Deze is het, die de zaak van het volkenrecht in het verkeerde spoor heeft geleid. Hij doet alsof hij zich geheel aan Grotius' zijde schaaft, hem alleen in kleinigheden aanvult en critiseert, maar in werkelijkheid verraadt hij hem en geeft hem den Judaskus. Want hij stelt zich op het standpunt, dat een staat onbeperkt vrij is om te doen wat hij verkiest, dat een staat geen misdaden kan begaan omdat zijn eigen oordeel mag beslissen wat hij te doen en te laten heeft. Volgens Vattel is zoo de inhoud van het begrip der soevereiniteit van de staten. „Bij Grotius is soevereiniteit het opperst zeggenschap in 'slands interne zaken en over 'slands levensrichting, doch allerminst een vrijbrief om misdaad of ander onrecht te begaan; want wat blijft er dan over van een volkenrecht, dat de staten bindt? Bij Vattel mag volstrekt niemand beoordeelen, of een staat wellicht misdaad begaat en ander onrecht doet, dan alleen die soevereine staat zelf.”

Het tweede volkenrecht nu, ruwweg gezegd dateerend

van 1770 tot op onzen tijd, is geheel door dezen Vattel beheerscht. Zijn boek had een overweldigend succes. En is het wonder? In zijn schijnheiligheid toch had het den mond vol van recht en orde, maar het onrecht en de wanorde droeg het in het hart. En moest dat niet tot succes leiden bij de mogendheden, die wel graag goedkoope toosten lieten houden op gerechtigheid en wereldordening, maar toch voortdurend aasden op uitbreiding van hun macht. Er waren wel daden en woorden van verzet tegen dit volkenrecht-in-schijn (Kant, Gladstone), maar deze konden de zaak niet wijzigen. Ook de Vredesconferenties schaarden zich achter Vattel, niet achter De Groot. En zoo is het heele tweede volkenrecht tot een groote schijnheiligheid geworden. Alleen boeken en dorre wetters nemen het voor ernstig, maar het gezond verstand lacht er om en walgt er van.

Zoo is gekomen de tijd van het derde volkenrecht. Want de maskers zijn nu afgevallen. Ieder ziet nu, dat het volkenrecht van Vattel bankroet is. „Niet het volkenrecht, niet alle volkenrecht; maar wel dit wanstaltig mengsel van veinzerij en cynisme, van geteem over ijzeren statenplichten en toegevendheid voor elke statenzonde. Wat Grotius niet vermocht, wat de tsaar en Bryan niet vermochten, wat heel die dreigende wereldhistorie tot 1914 niet vermocht, dat gelukt met één slag aan Augustus 1914: de schellen vallen van de oogen, de vootheid van Vattels product staat te kijk voor de gansche wereld, het volkenrecht van anderhalve eeuw heerschappij ligt neergesmaakt. Wij zelf — om met de Max Havelaar te spreken —, wij zelf, Monsieur de Vattel, hebben uw succes geschapen; uw werk is onder onzen bijval opgegroeid tot een monster van femelarij; wij walgen van ons eigen maaksel: stik in souvereiniteit en verdwijnt!" En voor het derde volkenrecht, dat in de tegenwoordige dagen een aanvang kan gaan nemen, is de taak weggelegd om naar Grotius terug te grijpen, om van hem weer te leeren, dat staten naast rechten ook plichten hebben, en dat het dogma der ongebreidelde staatssoevereiniteit een onding is. Zoo is eerst thans de tijd aangebroken, dat De Groot waarlijk kan worden verstaan. En op wat hij leerde schijnt eerst nu wellicht te zullen worden gebouwd.

Ziehier in het kort de inhoud van Professor Van Vollenhoven's nieuwe geschrift. Dat toch ieder het koope! In wonderschoon nederlandsch voert hij zijn bezielend en overtuigend woord. Zoo aanstonds steekt de schrijver den oceaan over om in De Nieuwe Wereld aanknoopingspunten te vinden voor de gedachten, die hij in zich omdraagt. Moge hij daarbij de verzekerdheid hebben, dat in het Vaderland talloozen hem naooogen en zegen afbidden over zijn werk!

J. G. B.

Dr. F. W. GROSHEIDE. *De eenheid der Nieuwtestamentische Godsopenbaring*. Rede gehouden bij de overdracht van het Rektoraat aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, 21 Oct. 1918. (J. H. Kok, Kampen.

De schrijver begint met er op te wijzen, dat men in onzen tijd een afkeer heeft van beginselen en in verband daarmee van alle principiële studie. Dat komt, door het steeds werken met het microscoop, het beschouwen en daardoor bewonderen van het kleine, hetwelk zoo alle aandacht van de schoonheid boeit, dat men er niet aan toekomt, er niet over denkt om te gaan zoeken naar het verband en den samenhang der dingen. Zoo is het ook op het gebied der theologie, de meest principiële wetenschap. Als men rondziet op de vakken belangende het Nieuwe Testament, dan bespeurt men ook daar werken met het microscoop, het opheffen van het feitenmateriaal, dat naar beginselen niet vraagt. Schuren worden volgedragen, soms met kostelijk graan, maar men ziet Hem niet, Die den wasdom gaf.

En de schrijver beschouwt het als een taak der Vrije Universiteit, die principiële beginselen te beoefenen. „Heerlijk en moeilijk, maar ze wil toch trachten een systeem van wetenschap te geven, dat met beginselen aanvangt en ook eindigt, en waarin voorts elk feit zijn eigen plaats heeft verkregen”.

Die beginselen past schrijver toe op zijn onderwerp, om de „eenheid der Nieuwtestamentische Godsopenbaring” in het licht te stellen. Hebben wij één Nieuwe Testament? Als men het Nieuwe Testament openslaat vinden we evangeliën en brieven, en de handelingen der Apostelen en de Openbaring van Johannes zijn in den bundel opgenomen. Is dat een éénheid? Tusschen Johannes en de synoptica is het verschil, dat de laatste het werk der zending willen dienen, terwijl Johannes de kerk, de geloovigen wil bouwen. Matheus schrijft voor Joden en teekent Christus als profeet, Marcus denkt aan de heidenen en schildert den overwinnenden Koning, Lucas richt zich tot den intellectueel, die afgetobd naar waarheid dorst, al ontbreekt het hem aan niets, en wijst hem op een barmhartige Hoogepriester. Johannes wil de gemeente des Heeren overtuigen en doordringen van de waarheid, dat de Zoon van God waarlijk vleesch is geworden en als mensch heeft rondgewandeld op aarde. In verband daarmee is de wederkomst van Christus en de synoptica vooral van haar rechtende, en Johannes van haar vertroostende zijde voorgesteld. Matheus dicht een drama, Jezus uit de Joden treedt op onder zijn volk, schijnt het eerst te winnen maar wordt door zijn volk verworpen. Marcus is episch gestemd en jubelt over Christus majesteit. Lucas wijst op Christus, is de diaduct, die redding wil brengen in nood. Johannes is één lierdicht tot eer van Hem, die zijn eengeboren Zoon niet spaarde maar Hem voor allen overgaf”.

„Matheus ordent zakelijk, geeft vooral ook afgeronde redevoeringen van den Heiland. Er zit systeem in zijn beschrijving. Eerst gaat het al hooger en hooger, dan plotseling naar beneden, totdat in de opstanding toch Jezus overwint”.

„Geheel anderen indruk ontvangen wij bij het lezen van Marcus. Sober zijn taal en stijl, maar daardoor te meer valt alle nadruk op het overweldigende van de feiten. Marcus is het evangelie van de daad. Christus treedt hier op in de volle koninklijke heerlijkheid. Veel ontmoet Hij op zijn weg, Marcus laat niet na in het licht te stellen, hoe groot de tegenstand is, maar Jezus overwint, voor Hem moet alles op zijde”.

„Treedt bij Marcus het menselijke geheel op den achtergrond, zoodat hij zich over de geboorte van Christus zelfs niet uitlaat, Lucas laat op dat menselijke het volle licht vallen. Jezus was een mensch van gelijke beweging als wij, met zich omdragend een lichaam, gefolterd door de gevolgen van zonde en dood, maar daarin juist staande midden in het volle rijke menschenleven, den mensch kennend en hem tegemoet tredend in al zijn leed en lijden. In verband daarmee teekent Lukas Jezus in Zijn menselijk bewegen, maar ook den indruk van Zijn werk op de verschillende groepen van menschen. Lukas zet het evangelie in het wereldgebeuren en ook dat leggen van het verband tusschen het optreden van Christus en de geschiedenis der wereld, d. i. de geschiedenis der menschen, toont het werk van Christus van zijn menselijke zijde. Het evangelie van Lukas is wel genoemd het evangelie van de nationaliteit en de humaniteit ¹⁾. Zoo rechtvaardigt Lukas het Christendom, hij laat het wezen en de waarde van het Christendom zien in de wereld ²⁾. Dat moet Theophilus weten. Onwillekeurig stellen we ons hem voor als een aanzienlijken Griek, genegen tot het Christendom, maar nog aarzelend. Hij weet het, dat heidendom noch Jodendom den troost kunnen bieden, hij is verslagen en teleurgesteld, blasé misschien, hij vindt geen troost. Lukas wijst hem op Christus, den wensch aller heidenen, zelf waarachtig mensch en de vervulling van aller menschen nood. Laat Theophilus en met hem alle bedroefden van geest opzien naar den barmhartigen priester en zij vinden genezing van het lijden der ziel ³⁾.

1) J. J. van Oosterzee, *Das Evangelium nach Lukas*, Bielefeld & Leipzig, 1880, blz. 4.

2) Stosch, a. w., blz. 75.

3) Het begin spreekt al over den dienst van den priester Zacharia. Evenzeer treedt bij het begin de priestertelijke reinheid van den Verlosser aan den dag in verband met zijn ontvangenis uit den Heiligen Geest. Maar verder zien we in het optreden van Jezus het priestertelijk bidden en barmhartigheidsbetoon uitkomen. Bij Matth. komt de barmhartigheid van Jezus vooral in woorden uit, bij Lukas meer in daden. In de synagoge te Nazareth predikt hij naar aanleiding van de troostprofetie; 6: 12 het nachtelijk gebed van den Mensch-priester; 7: 11—17 de opwekking te Nain vol teederheid; 7: 36—50 de zalving, de liefde tot de zondares.

Johannes is terecht van oude tijden af vergeleken met den adelaar, die zich hoog in de lucht verheft en heel het werk van Christus overziet. Hij begint in den hemel, in de eeuwigheid. De Messias was God, bleef God, kwam neer als mensch om te lijden en te sterven. Kiezen de Synoptici immer als uitgangspunt den Zoon des Menschen en trachten ze elk op zijn wijze aan te toonen, dat Hij de Zoon van God is. Johannes zet dat laatste steeds voorop, wil laten zien, dat Jezus God blijft, dat in Hem als God moet worden moet worden geloofd, doch dat Hij heeft aangenomen een ware menschelijke natuur ¹⁾. De Logos, Zoon van God, openbaart zich op aarde als lam Gods ²⁾, komt in gehoorzaamheid den wil des Vaders volbrengen ³⁾. Teekenen en wonderen wijzen op Zijn God-zijn, maar Hij was ook mensch als wij ⁴⁾. Een getuigenis van Hem en over Hem gaat uit in de wereld ⁵⁾. Maar slechts door weinigen wordt hij geloofd ⁶⁾. Alleen wie uit God geboren is, kent God ⁷⁾, het licht wordt door de duisternis niet onderscheiden ⁸⁾. Vandaar de groote strijd, de worsteling, die het optreden van Jezus brengt in de wereld ⁹⁾. Dat alles mag de gemeente Gods niet afschrikken, haar niet doen twifelen, zij blijve bij haar geloof: Jezus Christus, waarlijk mensch, is Zoon van God ¹⁰⁾, dat is de waarheid, een

1) Zie ook Theol Stud., XXXV, 1917, blz. 242 vlg.; W. Lütgert, Die Johanneische Christologie, 2e dr., Gütersloh, 1916, blz. 212; over het tijdlooze in de voorstelling van Christus in het 4e evangelie zie P. Feine, Theologie des Neuen Testaments, 2e dr., 1912, blz. 523. Overigens moet men wel onderscheiden. De evangelist Johannes kiest voor zijn lezers den weg, dat hij de Godheid van Christus vooropstelt en laat zien, dat Jezus ook waarachtig mensch is, maar de prediking van Jezus, die hij verhaalt, en Zijn wonderen willen van den mensch doen opklimmen tot God. (Dit ook in verband met hetgeen door Lütgert, t. a. p. wordt opgemerkt). Johannes schrijft voor de gemeente tegen de doceten, Jezus predikt onder de Joden.

2) Joh. 1:1 vlg., 29, 36.

3) Joh. 3:34; 4:34; 5:19, 20, 30.

4) Joh. 2:23; 3:2; 6:2, 14; 9:16; 12:37 (zij hadden moeten gelooven). Het groote teeken is de opstanding Joh. 2:19. Dan. 11:35; 19:27 en vooral 19:34 en 35.

5) Joh. 1:32; 4:39; 5:31-39.

6) Joh. 6:66, 67.

7) Joh. 3:3 vlg.; 6:63.

8) Joh. 1:9 vlg.

9) Heel het evangelie staat in het teeken van de tegenstelling tusschen hemel en wereld, geloovigen en ongeloovigen, de tegenstand van de Joden achtervolgt Jezus etc. Hoe meer het naar het einde gaat, hoe grooter die tegenstelling wordt, 6:40 vlg.; 7:7, 17, 18; 8:44; 11:46; 12:31, 43; 13:1 vlg.; 14:17, 30; 15:18, 20 vlg.; 16:3 vlg., 20, 23. Johannes laat de tegenstelling niet in abstracto, maar als werkend in personen zien, vlg. Lange, Das Evangelium nach Johannes, 4e dr., 1880, blz. 22.

10) Dat het om het ware geloof te doen is, blijkt telkens weer. Joh. 2:11, 23; 3:18; 4:53; 5:44 vlg.; 6:29, 47 vlg.; 8:24, 30; 9:35; 10:38; 20:8, 29. Vooral plaatse men naast elkaar 19:35 en 20:31. De eerste plaats hangt saam met het doel van het ev., de tweede zegt: ge kunt blijven bij uw oordeel bijdenis.

andere is er niet ¹⁾). Maar die waarheid houdt dan ook in, dat er weer gemeenschap is tusschen hemel en aarde ²⁾, wie gelooft in Christus als Zoon van God, heeft het eeuwige leven ³⁾. Zoo hooren bij elkander: geest, geloof, waarheid, vrijheid, eeuwig leven, licht, heerlijkheid, maar ook vleesch, ongeloof, verzet, leugen, duisternis, oordeel, dood ⁴⁾. En boven dat alles staat het onveranderlijk raadsbesluit Gods ⁵⁾.

Indien het licht door een prisma valt, breekt het in zeven kleuren en juist de zeven kleuren doen iets ontwaren van den rijkdom van het licht. Zoo schittert het evangelie voor ons door zijn viervoudige heerlijkheid. De rijkdom van het werk van Christus is niet in één boek door menschen geschreven te bewonderen, de vier evangelien doen in hun eenheid er ons iets van verstaan. Hier herinnert ge U Irenaeus' uitspraak: viervormig is het evangelie, het vindt zijn samenhang in den eenen Geest ⁶⁾. Elk organisme is een wonder. Ge kunt niet zeggen, waarom het juist die leden heeft, waarom niet meer of niet minder, waarom geen gansch andere dan er zijn. Maar eenheid ziet ge, waar ge ook blikst. Zoo is de eenheid van het evangelie, vier evangelisten teekenen als om strijd de heerlijkheid aan den eenen Christus, het vleesch geworden Woord, de Zoon van God en het doel, dat elk op zijn wijze najaagt is: opdat gij gelooft.

Zoo teekent schrijver verder de brieven der Apostelen. Paulus wordt genoemd, de apostel des geloofs. Zeker niet ten onrechte, want al is het waar, dat in zijn rijken brievenschat veel meer ter sprake komt dan het geloof, en al hebben ook de andere apostelen van dat geloof geschreven, er is er toch geen, die van dat geloof zooveel heeft gehandeld als juist de apostel der heidenen. Zoo heeft Petrus in zijn eersten zendbrief vooral gehandeld van de hoop en Johannes in zijn brieven over de liefde. Maar deze apostelen doen dit op bijzondere wijze en vraagt men, is hun brief allereerst van betoogenden of wel van vermanenden aard, dan is op die vraag eigenlijk geen antwoord te geven.

Van de praktische brieven is de meest centrale Paulus' eerste aan de Korinthiërs. Alles is uwe, doch gij zijt van Christus. In Christus ontvangt de Christen vrijheid, een buitengewoon groote bevoegdheid ⁷⁾. Doch hij zal wel weten, hoe die bevoegdheid te gebruiken. Het beginsel, dat over dat gebruik beslist, mag niet

1) Joh. 8:31 vlg.

2) Joh. 1:52; 3:13 vlg.; 5:17 vlg.; 6:32 vlg.; 8:12—20; 9:5; 12:35 vlg.; 13:20; 14:23; 16:18 vlg.

3) Joh. 6:57; 10:10; 11:25.

4) Joh. 3:18 vlg.; 5:24 vlg.; 6:68 vlg.; 8:28 vlg. Lütgert a. w., blz. 20, 21: heerlijkheid is de saamvatting van alles, wat de Zoon van den Vader heeft.

5) Joh. 10:29; 12:37 vlg.; 13:18; 15:19; 17:12 vlg.

6) Iren., Adv. haer., III, 11, 8.

7) 1 Kor. 3:23, vgl. J. C. Sikkels, De Heilige Schrift en haar Verklaring, Amsterdam, 1906, blz. 97.

zijn eigen wil en inzicht, maar de stichting van de gemeente en de liefde tot de broeders ¹⁾. Een ander type toont weer Filippenzen, die het karakter geeft van het Christelijk leven, dat is blijdschap, vreugde, blijdschap onder alle omstandigheden zelfs in de verdrukking, blijdschap over het groote heil, dat Christus bracht en dat genoten wordt in de broederlijke toegenegenheid ²⁾. Een trek, dien we terugvinden in 2 en 3 Johannes, waar de apostel zijn blijdschap te kennen geeft over den wandel der gemeente in de waarheid ³⁾, doch tevens waarschuwt tegen dwaalleer en opwekt om het werk des Heeren te bevorderen. Een zeer bijzonder onderwerp behandelt de brief aan Filemon, die in de praktijk laat zien, wat het zegt, dat in Christus geen diens knecht is en geen vrije, maar allen broeders. Een meer algemeen karakter dragen de overige vermanende brieven, ze bestrijken ongeveer heel het leven.

Uit alles wil schrijver aantonen de innerlijke eenheid van het Nieuwe Testament.

1) Geref. Theol. Tijdschr., XVIII (1918), 10, blz. 353 vlg.

2) Fil. 1:4, 18, 25; 2:2, 17, 18, 28, 29; 3:1; 4:1, 4, 10.

3) 2 Joh.:4; 3 Joh.:4.

256.

